

# KAZACHSTAN

BRAMA EURAZJI



2019

Publikacja powstała z inicjatywy  
Ambasady Kazachstanu  
w Warszawie



Dziękujemy za materiały fotograficzne przekazane przez  
Spółkę Narodową „Kazakh Tourism” S.A.,  
Kazachski Naukowo-Badawczy Instytut Kultury  
Ministerstwa Kultury i Sportu Kazachstanu  
oraz Kazachskie Stowarzyszenie Turystyczne



wydanie drugie uzupełnione



**Nursułtan Nazarbajew**

Prezydent Kazachstanu  
w latach 1991-2019

*Nasz kraj obfituje w wiele najrozmaitszych miejsc idealnych dla turystyki i wypoczynku. Nieopodal Almaty – to góry Ałatau czy zachwycający wąwóz Kolsaj, w południowym Kazachstanie – rezerwat przyrody Aksu-Zabagły, na zachodzie – jezioro Szalkar i Morze Kaspijskie, w obwodzie karagandzkim – Karkaraly, a w pawłodarskim – Bajanaul.*

Prezydent Kazachstanu dla DailyNews.kz (16 lipca 2016 r.)



**Kasym-Żomart Tokajew**

Prezydent Kazachstanu


*Kazachstan w niedalekiej przyszłości może stać się jednym z najbardziej atrakcyjnych miejsc dla zagranicznych i krajowych turystów, a także jednym ze światowych centrów etnoturystyki.*

*Przyjeliśmy sektorowy program państwowy, którego pełna realizacja zwiększy udział turystyki w PKB do 8 %. Liczba odwiedzających Kazachstan powinna wzrosnąć do 9 milionów, a turystów krajowych – do 8 milionów. Liczba osób zatrudnionych w tym obszarze powinna osiągnąć wielkość – do 650 tysięcy.*

Z przemówienia Prezydenta Kasyma-Żomarta Tokajewa  
na Międzynarodowym Forum Turystyki „Ulytau-2019” (24 sierpnia 2019 r.)



## SZANOWNI PAŃSTWO!

 Oddajemy do Państwa rąk drugą edycję publikacji, która cieszy się dużą popularnością. Jest to także znakomita sposobność, by przypomnieć o najważniejszych wydarzeniach wzmacniających współpracę Kazachstańsko-Polską.

Wybrany w czerwcu 2019 roku nowy Prezydent Kazachstanu Kasym-Żomart Tokajew ogłosił plany kontynuacji strategicznego kursu Pierwszego Prezydenta – Elbasy Nursułtana Nazarbaiewa, którego celem jest zapewnienie ciągłości, przewidywalności i stabilności polityki wewnętrznej i zagranicznej Kazachstanu.

Zostało to potwierdzone podczas spotkania Prezydenta Kazachstanu Kasyma-Żomarta Tokajewa i Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy we wrześniu 2019 roku w Nowym Jorku, które odbyło się podczas sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Prezydenci naszych państw postanowili dalej rozwijać współpracę między Nur-Sułtanem i Warszawą, nadając nowy impuls kontaktom politycznym, gospodarczym i kulturowym.

Znaczącą rolę w stosunkach Kazachstańsko-Polskich odgrywają kontakty międzyparlamentarne, przyczyniające się do wzmocnienia „dyplomacji parlamentarnej” między naszymi państwami. Ważnym wydarzeniem było otwarcie w sierpniu 2019 roku Ataszatu Wojskowego

Kazachstanu w Warszawie, co ma sprzyjać kooperacji wojskowo-technicznej, wymianie doświadczeń i współpracy w ramach międzynarodowych misji pokojowych. To także rok powołania dwóch nowych Konsulatów Honorowych Kazachstanu we Wrocławiu oraz w Katowicach, które wraz z naszymi Konsulatami Honorowymi w Gdańsku oraz w Krakowie, już aktywnie wspierają rozwój relacji Kazachstańsko-Polskich.


Warto też zwrócić uwagę na aktywizację współpracy w zakresie tranzytu, transportu i logistyki, którą gwarantują podpisana w listopadzie 2019 roku „Umowa między narodowymi operatorami pocztowymi Kazachstanu i Polski” oraz podpisane w grudniu „Memorandum między urzędami lotnictwa cywilnego” obu państw. Przewiduje ono zwiększenie w przyszłym roku częstotliwości lotów między Nur-Sułtanem i Warszawą z 4 do 7 razy w tygodniu oraz poszerzenie perspektywy geografii bezpośrednich połączeń, włączając do niej takie miasta, jak Ałmaty, Szymkent, Aktau oraz Kraków, Gdańsk i Poznań. Ponadto w listopadzie uruchomiono kolejny regularny pociąg kontenerowy z Chin przez Kazachstan, tym razem do Portu Morskiego w Gdańsku. Jest to następny krok w projekcie obejmującym ideę Nowego Jedwabnego Szlaku. Staramy się możliwie najbardziej efektywnie wykorzystać nasze strategiczne po-

łożenie, budując nowoczesny korytarz tranzytowy łączący Azję i Europę. Chcemy być szeroko otwartą bramą – nie tylko dla turystów i biznesmenów, ale dla wszystkich, których ścieżki krzyżują się w Kazachstanie, na historycznym Jedwabnym Szlaku.

Często na spotkaniach pada pytanie o turystyczny potencjał Kazachstanu. Przywołuję wtedy fakty i liczby. Jak choćby informację, że wśród turystów przybywających do Kazachstanu z Unii Europejskiej, Polacy stanowią ok. 30 %. Tym bardziej to cieszy, że w ostatnim roku odnotowaliśmy zwiększenie liczby polskich turystów o 16 %. Podkreślam również, że od kilku lat funkcjonują duże ułatwienia przy planowaniu podróży do Kazachstanu – zniesiono obowiązek wizowy, otwarto bezpośrednie połączenia lotnicze między stolicami. I zawsze – serdecznie zapraszam! Kazachstan to kompletny kraj – mamy trzy strefy czasowe, wysokie góry i bezkresne stepy, pustynie oraz lasy i imponujące kaniony. Mamy bogatą tradycję i historię, wyjątkowe dziedzictwo kulturowe, wiele unikalnych pomników przyrody, ciekawe szlaki turystyczne. O tym wszystkim przeczytacie Państwo w tej wielowątkowej publikacji.

*Margułan Baimukhan*  
Ambasador Nadzwyczajny i Pełnomocny Kazachstanu  
w Rzeczypospolitej Polskiej

## PAŃSTWOWE SYMBOLE KAZACHSTANU

 **Flaga Kazachstanu** łączy w swej bogatej symbolice, opartej na pradawnej tradycji i współczesności, wszystkie najważniejsze idee niepodległego państwa. Jej projekt, autorstwa Szakena Nijazbekowa, został oficjalnie przyjęty w 1992 r.

Jednolita, błękitna barwa tła nasuwa skojarzenie z bezkresnym, czystym niebem, w turkijskiej kulturze ma również głębokie znaczenie symboliczne, bowiem dawni Turcy zawsze uważali niebo za swojego „Pra-ojca”. Na państwowej fladze Kazachstanu błękit symbolizuje pokój i pomyślność, a jednokolorowe tło – jedność.

Trzy złote elementy – słońce, orzeł i ornament – niosą w sobie przekaz o dostatku, sile i wolności oraz zgodnym etniczno-kulturowym współistnieniu narodu kazachstańskiego.


Słońce jako znak bogactwa i obfitości, życia i energii zostało wzmocnione graficznym szczegółem – jego 32 promienie mają kształt ziaren wskazujących na dostatek i pomyślność. Wizerunek słońca w państwowej atrybucie Kazachstanu potwierdza przywiązanie do wartości ogólnoludzkich i świadczy o tym, że nowe młode państwo jest gotowe do partnerstwa i współpracy ze wszystkimi krajami świata.

Szybujący orzeł, harmonijnie wpisany poniżej tarczy słońca, należy do głównych atrybutów heraldycznych wielu krajów. Ten obraz zwykle jest uważany za symbol władzy, przenikliwości

i wielkoduszności. Szybujący pod słońcem berkut – wielki orzeł – uosabia siłę państwa, jego suwerenność i niezależność, dążenie do wzniosłych celów i bezpiecznej przyszłości.

W pojmowaniu świata przez koczowników Eurazji wizerunek orła zajmował szczególne miejsce. Kojarzył się im z takimi pojęciami, jak wolność i wierność, poczucie własnej godności i męstwo, potęga i uczciwość zamiarów. Dziś wyraża dążenie młodego suwerennego państwa, aby znaleźć się w gronie liderów światowej cywilizacji.

Boczny ornament, baranie rogi, to jedna z form artystycznego pojmowania świata zgodnego z tradycyjną estetyką; symbolizuje kulturę i tradycję narodu Kazachstanu.

 **Godło Kazachstanu** nawiązuje do wielowiekowego dziedzictwa narodu. Zostało zaprojektowane przez Żandarbeka Malibekowa i Szot-Amana Ualichana i oficjalnie przyjęte w 1992 r. Warto przyjrzeć się detalom, tworzącym misterną kompozycję wpisaną w kształt koła. Jej centralnym elementem jest wizerunek szanyraku (szczytowa część dachu jurty) na błękitnym tle, od którego na wszystkie strony w postaci słonecznych promieni rozchodzą się uyki (podpórki namiotu). To symbol wspólnego domu i wspólnej ojczyzny dla wszystkich narodów, zamieszkujących Kazachstan.

Stabilny rozwój kraju zależy od pomyslności każdego obywatela, podobnie jak trwałość i wytrzymałość szanyraku zależy od wszystkich jego podórek.



Z prawej i lewej strony szanyraku umieszczony jest wizerunek mitycznych skrzydlatych koni z pojedynczymi rogami – tulparów. Postać konia od najdawniejszych czasów uosabia takie pojęcia, jak odwaga, wierność i siła. Skrzydła symbolizują odwieczne marzenie o stworzeniu silnego i rozkwitającego państwa. Świadczą one o czystych intencjach i dążeniu do dalszego doskonalenia i twórczego rozwoju. Złote skrzydła rumaków przypominają także złociste kłosa, wskazując na pracowitość Kazachów i materialny dobrobyt kraju. Dla ludów koczowniczych rogi były symbolem łaski niebios, urodzaju i powodzenia w boju. Dodajmy, że wizerunki tulparów zdobią nakrycie głowy „Złotego człowieka” z Issyk.

W górnej części państwowego herbu znajduje się pięcioramienna gwiazda, a w dolnej – napis „Kazachstan”.



**Hymn** niepodległego **Kazachstanu** został zmieniony w 2006 r. Nową wersję oparto na znanej pieśni „Mój Kazachstan” skomponowanej w 1956 r. przez Szamszy Kałdajakowa do wiersza Żumekena Nażymedenowa.

Aby nadać pieśni wysoką rangę hymnu państwowego i bardziej uroczyste brzmienie, Prezydent Kazachstanu, Nursułtan Nazarbajew wprowadził zmiany do początkowego tekstu. Parlament Kazachstanu na wspólnym posiedzeniu obu izb 6 stycznia 2006 r. wniósł odpowiednie poprawki do dekretu „O symbolach państwowych” i zatwierdził nowy hymn państwowy kraju.

Менің Қазақстаным

Maestoso

1. Ал - тын күн ас - па - ны, Ал - тын дән да - ла -  
2. Ұр - пақ - қа жолаш - қан, Кең - бай - тақ же - рім -  
сы, Ер - лік - тің да - ста - ны, Е - лі - ме қа - ра -  
бар. Бір - лі - гі жа - рас - қан, Та - уел - сіз е - лім -  
шыл - Е - жел - ден ер - де - ген, Даң - қы - мыз шық - ты  
бар. Қар - сы ал - ған уа - қыт - ты, Мәң - гі - лік до - сын -  
ғой, На - мы - сын бер - ме - ген, Қа - за - ғым мық - ты ғой!  
дай. Біз - дің ел ба - ба - қыт - ты, Біз - дің ел о - - сын - дай!  
CHORUS  
Ме - нің е - лім, ме - нің е - лім, Гү - лің бо - лып  
е - пі - ле - мін, Жы - рың бо - лып тө - пі - ле мін, е - лім!  
Ту - ған же - рім ме - нің - Қа - зақ - с - та - ным!

МЕНИҢ ҚАЗАҚСТАНЫМ

Алтын күн аспаны,  
Алтын дән даласы,  
Ерліктің дастаны –  
Еліме қарашы!

Ежелден ер деген,  
Даңқымыз шықты ғой,  
Намысын бермеген,  
Қазағым мықты ғой!

Менің елім, менің елім,  
Гүлің болып егілемін,  
Жырың болып төгілемін, елім!  
Туган жерім менің – Қазақстаным!

Ұрпаққа жол ашқан,  
Кең байтақ жерім бар.  
Бірлігі жарасқан,  
Тәуелсіз елім бар.

Қарсы алған уақытты,  
Мәңгілік досындай.  
Біздің ел бақытты,  
Біздің ел осындай!

Менің елім, менің елім,  
Гүлің болып егілемін,  
Жырың болып төгілемін, елім!  
Туган жерім менің – Қазақстаным!

HYMN KAZACHSTANU

Na niebie słońce złote,  
Na stepie ziarno się złoci  
Oto mężny kraj, mój kraj.

W pomroce dziejów  
Rodziła się nasza sława,  
Dumny i silny mój kazachski naród.

O mój narodzie! O kraju mój!  
Jam kwiat, ręką twą wyhodowany.  
Jestem pieśnią na twych ustach,  
Ojczyzno moja – Kazachstanie mój.

Mam nieskończone przestrzenie  
I drogę w przyszłość otwartą.  
Mam niepodległy,  
Zgodny, zjednoczony naród.

Jak starego przyjaciela  
Wita nowe czasy  
Nasz szczęśliwy kraj, nasz naród.

O mój narodzie! O kraju mój!  
Jam kwiat, ręką twą wyhodowany.  
Jestem pieśnią na twych ustach,  
Ojczyzno moja – Kazachstanie mój.





## USTRÓJ POLITYCZNY, ORGANY WŁADZY


Ustrój:

**Republika Konstytucyjna**

Prezydent:

**Kasym-Żomart Tokajew**

(od czerwca 2019)


 Władzę ustawodawczą sprawuje dwuizbowy parlament. W Mażylisie zasiada 107 parlamentarzystów – 98 wybieranych jest w wyborach proporcjonalnych i powszechnych, a 9 przez Zgromadzenie Narodu Kazachstanu. Kadencja trwa 5 lat; ostatnie wybory odbyły się 20 marca 2016 r.

Do Senatu wybieranych jest 47 senatorów, w systemie większościowym i pośrednim – zgromadzenie elektorckie wybiera po dwie osoby z każdego obwodu oraz miast Nur-Sułtan (dawniej Astana) i Ałmaty; kolejnych 15 senatorów mianuje prezydent. Kadencja trwa 6 lat, a co 3 lata połowa składu Izby Wyższej jest odnawiana; ostatnie wybory miały miejsce 28 czerwca 2017 r.

Władza lokalna leży w gestii:

- **Maslichatów** – organów ustawodawczych obwodów i miast republikańskich. Reprezentują one wolę mieszkańców, zajmują się m.in. zatwierdzaniem planów i programów rozwoju społeczno-gospodarczego oraz lokalnego budżetu i sprawozdań z jego wykonania.

- **Akimatów** – organów władzy wykonawczej, na których czele stoją akimowie. Ich głównym zadaniem jest zabezpieczenie realizacji ogólnopaństwowej polityki władzy wykonawczej w połączeniu z potrzebami danej jednostki terytorialno-administracyjnej. Do ich kompetencji należy m.in. opracowanie planów i programów rozwoju społeczno-gospodarczego oraz lokalnego budżetu.

 Zespół budynków rządowych i administracyjnych Kazachstanu znajduje się w samym centrum Nur-Sultana, przy reprezentacyjnym bulwarze Nurżoł. Główną oś stolicy otwiera Pałac Prezydencki Akorda (kaz. „Biała Orda”), którego prestiż i okazałość jest powodem dumy Kazachstańczyków. Ten najważniejszy budynek niepodległego Kazachstanu wyraża nową filozofię modernizacji państwa.

Autorami projektu są znakomici architekci Europy i Kazachstanu, wśród nich M. Gualazzi i A. Molteni. Wystrój wnętrz z zachowaniem stylu narodowego konsultowano z profesorem K. Montachajewem.

Budowę rozpoczęto w 2001 r., a oficjalna prezentacja nowej rezydencji Prezydenta Kazachstanu miała miejsce już 24 grudnia 2004 r. Budynek zajmuje powierzchnię 36 720 m<sup>2</sup> i wraz z iglicą ma 86 m wysokości. Składa się z czterech kondygnacji nadziemnych i dwóch podziemnych.



Parter ma wysokość aż 12 metrów. Fasada Akordy została wykonana z trawertynu sprowadzonego z Sycylii o grubości od 10 do 32 cm. W jej kolorystyce, podobnie jak wewnątrz rezydencji, przeważa kolor biały i jasne tony (od naturalnie białego do koloru kości słoniowej). Budynek zwieńczony jest błękitno-złotą kopułą z iglicą zakończoną symbolem orła i słońca.

Na parterze mieści się centralny Hall Paradny o powierzchni 1 800 m<sup>2</sup>. To tutaj odbywają się oficjalne powitania gości z udziałem kompanii honorowej. Hall oświetla gigantyczny żyrandol ważący 3,5 tony. Oprócz tego jest tu Sala Ceremonii oraz Sala Konferencyjna i Ogród Zimowy.

Na pierwszym piętrze znajdują się pomieszczenia biurowe pracowników administracji prezydenta. Na drugim piętrze odbywają się międzynarodowe spotkania. W Sali Marmurowej, podczas oficjalnych wizyt z udziałem Prezydenta Kazachstanu i przywódców innych państw, podpisywane są dokumenty. Sala Złota przeznaczona jest do spotkań i rozmów w wąskim gronie Prezydenta Kazachstanu z przywódcami państw i rządów. W Sali Owalnej odbywają się rozmowy na wysokim szczeblu. Sala Wschodnia, z marmuru i granitu, wyróżnia się kształtem jurty. W Sali Gościnnej Prezydent Kazachstanu spotyka się z ambasadorami innych państw podczas ceremonii wręczenia listów uwierzytelniających. Ponadto na tej kondy-

gnacji mieści się Sala Rozmów Plenarnych i Sala Rady Bezpieczeństwa.

Na trzecim piętrze najważniejsze funkcje spełniają Sala pod Kopułą, w której odbywają się spotkania z udziałem głów państw, a także spotkania Prezydenta Kazachstanu z przedstawicielami ministerstw, partii i ruchów społecznych oraz Sala Obrad przeznaczona na spotkania Prezydenta Kazachstanu z rządem oraz akimami obwodów i miast Nur-Sułtan, Ałmaty i Szymkent.

Widok od strony Pałacu Prezydenckiego Akorda na bulwar Nur-Żoł. Po prawej stronie budynki Mażylistu i Senatu, po lewej siedziba Rządu Kazachstanu. Za nimi 10-piętrowy Dom Ministerstw, którego dwa półkoliste skrzydła mają łączną długość ponad kilometr.



Spotkanie Prezydenta Nursułtana Nazarbajewa z Prezydentem Andrzejem Dudą (Akorda, 6 września 2017).







Główne wejście do budynku Mażylistu znajduje się na pierwszym piętrze, otwiera je wytworny westybul, marmurowe foyer i galeria. Najważniejsza jest tu sala wspólnych posiedzeń obu izb parlamentu, mogąca pomieścić 400 osób. Została urządzona w stylu klasycznym. Obok znajduje się sala audiencyjna na 50 miejsc i centrum prasowe na 150 miejsc. Na drugim piętrze odbywają się plenarne obrady Izby Niższej Parlamentu – sala posiedzeń liczy 150 miejsc; beżowy kolor ścian i foteli połączono z ciemniejszymi elementami drewnianego wykończenia. Na tym piętrze mieszczą się także gabinety przeznaczone do posiedzeń grup roboczych i komisji. Na wyższych kondygnacjach znajdują się robocze gabinety deputowanych i ich asystentów, a także sale roboczych spotkań i narad komitetów. Na 20. piętrze mieszczą się apartamenty przewodniczącego Mażylistu i sala audiencyjna dla oficjalnych delegacji.



Sala wspólnych posiedzeń obu izb parlamentu.



Sala posiedzeń Mażylistu.



Budynki Mażylistu i Senatu są połączone galerią. Wystrój sal Senatu utrzymany jest w jasnych, stonowanych odcieniach z elementami złota i błękitu. Jest tu sala obrad, w której zasiada 47 senatorów, gabinety i sale przeznaczone na międzynarodowe spotkania oraz gabinety komi-



tetów Senatu. Izba Wyższa Parlamentu posiada również własne centrum prasowe.



Siedzibą Rządu Kazachstanu jest budynek „Үкімет үйі” usytuowany naprzeciwko parlamentu. Jego architektura doskonale koresponduje z wieżowcami Mażylistu i Senatu, tworząc nowoczesne centrum administracyjne kraju. Budowę rozpoczęto w 2002 r., a zakończono w połowie 2005 r. Tutaj, pod przewodnictwem premiera, odbywają się posiedzenia rządu, robocze narady na temat aktualnych spraw społeczno-gospodarczych kraju, a także spotkania w wąskim gronie i rozmowy plenarne z przywódcami państw, szefami rządów i delegacji. Na pierwszym piętrze w sali mającej 780 miejsc, odbywają się posiedzenia plenarne rządu.



Sala posiedzeń Senatu.

*My, naród Kazachstanu,  
złączony wspólnym historycznym losem,  
tworząc państwowość na prastarej ziemi kazachskiej,  
uważając się za społeczeństwo obywatelskie miłujące pokój,  
oddane ideałom wolności, równości i jedności,  
pragnąc zająć godne miejsce w światowej wspólnotce,  
zdając sobie sprawę ze swej historycznej odpowiedzialności  
wobec dzisiejszych i przyszłych pokoleń,  
biorąc za podstawę nasze suwerenne prawo,  
przyjmujemy niniejszą Konstytucję.\**



Pierwsza Konstytucja Niepodległego Kazachstanu została uchwalona 28 stycznia 1993 r. Późniejsze dekryty prezydenta, w tym powołanie Rady Ekspertcko-Konsultacyjnej – rozpoczęły proces przygotowywania nowej ustawy zasadniczej. Została ona przyjęta w ogólnonarodowym referendum 30 sierpnia 1995 r. i weszła w życie w dniu jej opublikowania – 5 września 1995 r.

Konstytucja składa się z preambuły, 9 rozdziałów (Postanowienia ogólne; Człowiek i obywatel; Prezydent; Parlament; Rząd; Rada Konstytucyjna; Sądy i wymiar sprawiedliwości; Lokalne państwowe zarządzanie i samorząd; Postanowienia końcowe i przejściowe) oraz 98 artykułów.

Czterokrotnie wprowadzano do Konstytucji poprawki i uzupełnienia (1998, 2007, 2011 i w marcu 2017 r.). Ostatnie zmiany dotyczą przekazania niektórych prezydenckich uprawnień parlamentowi i rządowi.




30 sierpnia 2017 r. podczas obchodów Narodowego Święta Dnia Konstytucji Prezydent Nursułtan Nazarbajew, skierował do Rodaków życzenia, w których podkreślił wagę przyjętej ustawy zasadniczej:

„Konstytucja stała się trwałym fundamentem naszej niepodległości, gwarantem pomyślnego rozwoju i wysokiego międzynarodowego autorytetu Kazachstanu. Utrwaliła jedność społeczno-polityczną, zgodę i stabilność jako zasadnicze wartości naszego społeczeństwa. (...) Nasza Konstytucja stanowi trwały element dalszej realizacji procesu modernizacji, umocnienia demokratycznych zasad, wzrostu dobrobytu obywateli i konsolidacji społeczeństwa na drodze wprowadzenia Kazachstanu do grona trzydziestu najbardziej rozwiniętych krajów świata”.

\*Preambuła Konstytucji – pełny tekst ustawy dostępny jest na stronie [www.akorda.kz](http://www.akorda.kz) w zakładce „Oficjalne dokumenty”.



## PROGRAMY ROZWOJU KAZACHSTANU

 **Strategia „Kazachstan 2050”** – orędzie Prezydenta Nursułtana Nazarbajewa wygłoszone 14 grudnia 2012 r. – wyznacza najważniejszy kurs polityczny ukierunkowany na umacnianie i rozwój niepodległego Kazachstanu. Głównym celem jest stworzenie do 2050 r. społeczeństwa dobrobytu opartego na fundamentach silnego państwa i rozwiniętej gospodarki, tak aby Kazachstan znalazł się w gronie trzydziestu najpotężniejszych gospodarek świata.

Wśród niezbędnych reform prowadzących do stabilnego, długoterminowego rozwoju kraju w XXI w. znalazły się wytyczne:

- nowych zasad polityki gospodarczej;
- kompleksowego wsparcia przedsiębiorczości jako wiodącej siły gospodarki narodowej;
- nowych zasad polityki społecznej;
- stworzenia nowoczesnego i efektywnego systemu edukacji;
- modernizacji języka kazachskiego (w październiku 2017 r. wszedł w życie Dekret o stopniowym przejściu z cyrylicy na alfabet łański);
- umacniania państwowości i rozwoju demokracji;
- budowania adekwatnej do nowych wyzwań polityki międzynarodowej i obronnej;
- umacniania nowego kazachstańskiego patriotyzmu.

[www.strategy2050.kz](http://www.strategy2050.kz)



31 stycznia 2017 r. w orędiu do narodu Kazachstanu, Prezydent Nursułtan Nazarbajew ogłosił **„Trzecią modernizację Kazachstanu: Globalna konkurencyjność”**. Wskazuje w niej na potrzebę przyspieszenia technologicznej modernizacji gospodarki, stabilizacji makroekonomicznej, rozwoju środowiska biznesowego i podniesienia jakości kapitału ludzkiego oraz na przekształcenia instytucjonalne, bezpieczeństwo i walkę z korupcją.

Prezydent podkreśla również fakt, że na świecie rozpoczęła się – Czwarła Rewolucja Przemysłowa, która sprzyja powszechnej cyfryzacji gospodarki. To w przyszłości doprowadzi do zaniku całych gałęzi przemysłu i powstania zupełnie nowych. Wielkie przemiany zachodzące współcześnie są jednocześnie historycznym wyzwaniem i szansą dla narodu Kazachstanu.



Główne założenia projektu **„Odrodzenie świadomości społecznej”** (kaz. Рухани жаңғыру) zostały wyznaczone w dwóch programowych dokumentach Pierwszego Prezydenta Kazachstanu – Nursułtana Nazarbajewa: „Spojrzenie w przyszłość: modernizacja świadomości społecznej” (kwiecień, 2017 r.), „Siedem płaszczyzn Wielkiego Stepu” (listopad, 2018 r.). Określiły one kierunki rozwoju na nowy okres historyczny, tak aby Kazachstan znalazł się wśród 30 najbardziej rozwiniętych krajów świata, przy jednoczesnym zachowaniu i wzmocnieniu wartości duchowych i kulturowych narodu kazachskiego.

Projekt przedstawia wytyczne dla przejścia języka kazachskiego na alfabet łański (do 2025 r.), proponuje „100 nowych podręczników w języku kazachskim” wybranych z najlepszych opracowań w danej dziedzinie oraz „100 nowych twarzy Kazachstanu” jako wzorów dla rodaków. Rozwój turystyki ma wzmocnić „Święta geografia Kazachstanu” obejmująca miejsca ważne kulturowo i historycznie, a także projekt „Współczesna kultura Kazachstanu w świecie globalnym” wskazujący kierunki jej popularyzacji za granicą.

Przywołanie tradycji Wielkiego Stepu odnosi się z jednej strony do dziedzictwa przodków (z ich kulturą jeździecką, rozwojem metalurgii i wykorzystaną symboliką zwierzęcą, „Złotym Człowiekiem”, górami Ałtaju jako kolebką świata turkijskiego, drogami Jedwabnego Szlaku oraz praojczyzną jabłek i tulipanów), a z drugiej – do modernizacji świadomości historycznej. Całość ma na celu takie opracowanie kulturowego dziedzictwa, aby stało się zrozumiałe i atrakcyjne w warunkach cyfrowej cywilizacji. [www.ruh.kz](http://www.ruh.kz)



Wśród zrealizowanych projektów jest bardzo interesujący program **„Kulturowe dziedzictwo”** (kaz. Мәдени мұра), poszerzający

wiedzę o unikalnych zabytkach Kazachstanu. Dzięki portalowi [www.madenimura.kz](http://www.madenimura.kz) otrzymujemy nie tylko dokładne informacje o ponad dwustu zabytkach historii i kultury, ale też cenną bazę różnorodnych materiałów: nagrań z tradycyjną muzyką i pieśniami kazachskimi, prawie sto filmów przybliżających dzieje zabytków, ponad pół tysiąca książek o historii, archeologii, etnografii i kulturze Kazachstanu oraz listę niemal stu tras turystyki kulturowej.

Na posiedzeniu podsumowującym realizację tego programu, 13 lutego 2017 r. w Astanie (obecnie Nur-Sułtan), Prezydent Nursułtan Nazarbajew podkreślił wagę wykonanych zadań i wskazał na aktywne wykorzystanie kulturowego dziedzictwa w rozwoju turystyki. „Zabytki historii i kultury należy uznać za niezwykle istotne ogniwo w infrastrukturze turystyki. Powinny one współtworzyć system kazachstańskich i międzynarodowych tras turystycznych, być czynnikami wzrostu dla rozwijającej się branży turystycznej”.




W orędiu **„Konstruktywny dialog społeczny – podstawa stabilności i dobrobytu Kazachstanu”** wygłoszonym 2 września 2019 r. Prezydent Kasym-Żomart Tokajew potwierdził ciągłość kursu Kazachstanu ukierunkowanego na realizację reform systemowych, w tym pełne wdrożenie Pięciu Reform Instytucjonalnych i Planu Narodu, które zostały zainicjowane przez Pierwszego Prezydenta Kazachstanu – Elbasy Nursułtana Nazarbajewa.

Kontynuowana będzie transformacja polityczna według formuły „Silny Prezydent – Wpływy Parlament – Odpowiedzialny Rząd”, którą wzmocni wdrożenie koncepcji „Państwa słuchającego”. W jej głównych założeniach zawarty jest stały dialog pomiędzy władzą i społeczeństwem. Budowaniu silnego społeczeństwa obywatelskiego będzie również służyć działalność Narodowej Rady

Zaufania Publicznego zaproponowanej przez głowę państwa.

Ponadto, Prezydent Kazachstanu zapowiedział kontynuację procesu budowy systemu partyjnego (w tym rozwój wielopartyjności, konkurencji politycznej i pluralizmu opinii), stworzenie warunków dla skutecznej komunikacji zwrotnej ze społeczeństwem, poprawę ustawodawstwa odnośnie zgromadzeń, zmniejszenie liczby urzędników państwowych i pracowników spółek skarbu państwa, wzmocnienie zgody społecznej i ducha patriotyzmu

W celu większego zapewnienia praw i bezpieczeństwa obywateli, Prezydent Kazachstanu zobowiązał się do gruntownej reformy systemu sądownego i organów ochrony prawa. Wśród ważnych punktów orędzia znalazły się sprawy: stworzenia w Kazachstanie warunków dla rozwiniętej i inkluzywnej gospodarki, wspierania rozwoju małego i średniego biznesu, zintensyfikowania wysiłków na rzecz przyciągnięcia bezpośrednich inwestycji zagranicznych, rozwoju gospodarki cyfrowej (digitalizacja), wsparcia Międzynarodowego Centrum Finansowego „Astana”, rozwoju sektora rolno-spożywczego, bardziej efektywnego wykorzystania gruntów rolnych, modernizacji systemu podatkowego czy usprawnienia mechanizmu zarządzania środkami Narodowego Funduszu.

 Ogłoszony w 2017 r. rządowy program „**Koncepcja rozwoju branży turystycznej Kazachstanu do 2023 roku**” kontynuuje realizację celów wskazanych w orędziu Prezydenta Nursułtana Nazarabajewa: „Społeczno-gospodarcza modernizacja – główny kierunek rozwoju Kazachstanu” (27 stycznia 2012 r.).

Dokument ten opracowuje m.in. koncepcję sześciu kulturalno-turystycznych klastrów, wyznaczając w nich najważniejsze trasy i obiekty oraz pokazując możliwości rozwoju głównych ośrodków:

- **Nur-Sułtan (d. Astana) – serce Eurazji.** Stolica jako polityczne, administracyjne, biznesowe i kulturalne centrum kraju będzie udoskonalać ofertę dla turystyki biznesowej (MICE) i osób przybywających na kilkudniowy wypoczynek.
- **Ałmaty – otwarta strefa kultury Kazachstanu.** Miasto widziane przede wszystkim jako centrum międzynarodowej turystyki górskiej, korporacyjnej i narciarskiej; klaster obejmie także najważniejsze atrakcje przyrodnicze i historyczne obwodu ałmackiego. Wiodące hasło: *Wypoczynek w mieście i górach.*
- **Perła Ałtaju** to klaster utworzony ze wschodniej i północnej części obwodu wschodniokazachstańskiego wraz z miastem Ust-Kamieniogorsk. Jego głównym celem jest rozwój turystyki ekologicznej. Wiodące hasło: *Świat cudów natury.*
- **Odrodzenie Wielkiego Jedwabnego Szlaku – Kazachstan** to klaster obejmujący centralną i wschodnią część obwodu kyzylordyńskiego oraz wybrane regiony obwodów południowokazachstańskiego i żambylskiego. Głównym miastem pozostaje Turkiestan, stanowiący religijny, historyczny i kulturowy ośrodek turystyki.
- **Kaspijska Brama** to klaster oparty na obwodzie mangystauskim z miastem Aktau i części obwodu zachodniokazachstańskiego. Oprócz wypoczynku na Riwierze Kaspijskiej rozwijać się będą obszary turystyki krajoznawczej, historycznej i religijnej.
- **Współistnienie przyrody i kultury koczowniczej** to połączenie najwspanialszych parków narodowych i rezerwatów przyrody z wypoczynkiem, rekreacją i tradycją. Klaster ten obejmuje obwody akmolski i karagandzki oraz południowo-zachodnią część obwodu północnokazachstańskiego i zachodnią część obwodu pawłodarskiego.

## KAZACHSTAN NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ



Kazachstan proklamował niepodległość **16 grudnia 1991 r.**

Wśród państw, które jeszcze w tym samym miesiącu zdążyły uznać suwerenność nowego państwa, znalazła się również Polska. W następnym roku Kazachstan bardzo aktywnie budował kontakty międzynarodowe, jego niepodległość przyjęło 106 krajów, a z ponad 60 nawiązał stosunki dyplomatyczne (z Polską – 6 kwietnia 1992 r.).

Był to zarazem intensywny okres w inaugurowaniu działalności na forum organizacji międzynarodowych. Od 21 grudnia 1991 r. Kazachstan należy do Wspólnoty Niepodległych Państw; 30 stycznia 1992 r. został oficjalnie przyjęty do Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie; od 2 marca 1992 r. jest państwem członkowskim Organizacji Narodów Zjednoczonych; w 1995 r. dołączył do Organizacji Współpracy Islamskiej.

Od ponad ćwierćwiecza Kazachstan prowadzi politykę opartą na współpracy, bezpieczeństwie i budowaniu wzajemnego zaufania. Jest członkiem wielu światowych organizacji, komisji i funduszy m.in. Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju; Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju; Międzynarodowego Funduszu Walutowego; Światowej Organizacji Handlu (od 2015 r.); Europejskiej Komisji Gospodarczej; Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej; Funduszu na Rzecz Globalnego Środowiska; Światowej Organizacji Zdrowia; Światowej Organizacji

Turystyki; Azjatyckiego Banku Rozwoju; Islamskiego Banku Rozwoju, a także WWF, UNICEF i UNESCO.

W marcu 2016 r. Kazachstan ratyfikował umowę o wzmocnionym partnerstwie i współpracy z Unią Europejską.

Kazachstan jest postrzegany jako lider gospodarczych i politycznych reform w regionie. Uczestniczy w wielu organizacjach i porozumieniach o charakterze ekonomicznym, w tym Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej; Środkowozjatyckiej Wspólnocie Gospodarczej; Szanghajskiej Organizacji Współpracy (której szczyty zorganizowano w stolicy w latach 2005, 2011 i 2017), a od 2011 r. w Strefie Wolnego Handlu WNP.

W 2020 roku Kazachstan będzie gospodarzem **XII Konferencji Ministerialnej Światowej Organizacji Handlu (WTO)**, którą zaplanowano w dniach 8-11 czerwca w Nur-Sułtanie.

Współczesną historię niepodległego państwa piszą prestiżowe wydarzenia o znaczeniu globalnym.

– **Przewodnictwo Kazachstanu w Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie w 2010 r.** oraz szczyt przywódców państw członkowskich w stolicy Kazachstanu w dniach 1-2 grudnia 2010 r., który został zwołany po ponad 10 latach przerwy. Przesłaniem prezydencji Kazachstanu były

- cztery priorytety (4xT): *Trust* – podkreślający wzajemne zaufanie; *Tradition* – jako przywiązanie do założycielskich zasad i wartości OBWE, *Transparency* – wskazujący na otwartość i transparentność w kontaktach międzynarodowych bez „podwójnych standardów” i „linii podziatu”; *Tolerance* – wzmacniający tolerancję w imię dialogu między przedstawicielami różnych kultur, tradycji i cywilizacji.
- **VII Zimowe Igrzyska Azjatyckie** odbywające się w Astanie (obecnie Nur-Sułtan) i Ałmaty na przełomie stycznia i lutego 2011 r.
  - Organizacja w Astanie (obecnie Nur-Sułtan) 28-30 czerwca 2011 r. **38. sesji Rady Ministrów Spraw Zagranicznych Organizacji Współpracy Islamskiej**, podczas której uchwalono zmianę nazwy i przyjęto końcową deklarację „Świat, współpraca i rozwój”.
  - **Zimowa Uniwersjada** zorganizowana w Ałmaty na przełomie stycznia i lutego 2017 r.
  - Powierzenie Kazachstanowi mandatu niestałego członka **Rady Bezpieczeństwa ONZ w latach 2017-2018** w ramach miejsca przypadającego grupie azjatyckiej. (Od stycznia 2018 r. również Polska będzie uczestniczyć w pracach RB ONZ w czasie dwuletniej kadencji).

- Organizacja Międzynarodowej Wystawy **Astana EXPO 2017**, której tematem przewodnim była „Energia przyszłości” (10 czerwca – 10 września 2017 r.).

Trzeba także podkreślić zaangażowanie Kazachstanu w działania na rzecz umacniania rozejmu w Syrii. Od stycznia 2017 r. odbywają się w Astanie (obecnie Nur-Sułtan) kolejne rundy **po pokojowych rozmów w sprawie uregulowania konfliktu syryjskiego** (tzw. proces astański). Spotkania organizowane są przy mediacji Rosji, Turcji i Iranu (państw gwarantów wstępnego porozumienia w sprawie rozejmu między siłami reżimu prezydenta Syrii Baszara el-Asada a zbrojną opozycją, które weszło w życie 30 grudnia 2016 r.) z udziałem obu stron konfliktu oraz przedstawicieli ONZ i USA.

Poza prowadzonymi negocjacjami, ważną inicjatywą Kazachstanu jest operacja „Żusan” („Piołun”). Dzięki tej akcji humanitarnej (dotychczas przeprowadzonej trzykrotnie i zakrojonej na szeroką skalę) udało się ewakuować z Syrii ponad pięćset obywateli Kazachstanu (159 osób dorosłych i 357 dzieci). Prezydent Kasym-Żomart Tokajew podkreśla, że „zapewnienie bezpieczeństwa dzieci stało się głównym celem operacji „Żusan”.



## Kazachstan – inicjator i gospodarz światowych wydarzeń



### Astańskie Forum Ekonomiczne

Odbywające się co roku (od 2008 r.) Astańskie Forum Ekonomiczne należy do jednych z największych gospodarczych wydarzeń zainaugurowanych w regionie Eurazji. Jego pomysłodawcą jest Prezydent Nursułtan Nazarbajew, a organizatorem „Eurazjatycki Ekonomiczny Klub Uczonych”. Stowarzyszenie skupia wybitne osobowości: naukowców i specjalistów, światowych analityków, prezesów organizacji międzynarodowych i ośrodków badawczych oraz przedstawicieli środowisk biznesowych i polityków ze 120 krajów.

Astańskie Forum Ekonomiczne tworzy platformę międzynarodowego dialogu, poszukuje efektywnych rozwiązań dla społeczno-gospodarczych wyzwań współczesności, kształtuje dyskusję o zmianach zachodzących w globalnej gospodarce. W 2017 r. tematem przewodnim była „Nowa Energia – Nowa Gospodarka”. Od 2018 r. AFE funkcjonuje z rozszerzoną nazwą „Global Challenges Summit”. W 2019 r. główne hasło mówiło o „Świecie w epoce przemian”.

[www.astanaeconomicforum.org](http://www.astanaeconomicforum.org)

[www.group-global.org](http://www.group-global.org) – G-Global to interaktywna platforma wspierająca działania i komunikację w ramach AFE.



### Konferencja na temat współpracy i środków budowania zaufania w Azji (CICA)

Idea stworzenia CICA została przedstawiona przez Prezydenta Kazachstanu Nursułtana Nazarbajewa podczas 47. sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 1992 r. jako niezbędna struktura do zacieśniania współpracy, działania na rzecz pokoju, budowania bezpieczeństwa i stabilności na kontynencie azjatyckim. Pierwsze spotkanie CICA z udziałem ministrów spraw zagranicznych 15 państw członkowskich odbyło się we wrześniu 1999 r., a pierwszy szczyt CICA w 2002 r. w Ałmaty. Członkami CICA jest obecnie 26 państw.



### Kongres Liderów Religii Światowych i Tradycyjnych

W Kazachstanie żyje w zgodzie 130 narodów i grup etnicznych, reprezentujących 18 religii i wyznań. Działania na rzecz umacniania jedności narodowej zawsze były ważnym kierunkiem w polityce wewnętrznej. Bowiem bez zgody pomiędzy wyznaniem nie będzie możliwy dialog kulturowy, a w szerszej perspektywie rozwój ekonomiczny i dobrobyt społeczny.

Odpowiadając na wyzwania współczesnego świata Prezydent Nursułtan Nazarbajew zainicjował dialog między przedstawicielami światowych i tradycyjnych religii. Dialog, budowany na fundamencie wzajemnego zrozumienia i szacunku, w którym zwracano uwagę na niepokojące globalne zjawiska, takie jak rosnąca przemoc, ekstremizm religijny czy terroryzm, ale też podkreślano potrzebę godnego życia wszystkich ludzi na całym świecie.

Pierwszy Kongres odbył się 23-24 września 2003 r. w Astanie (obecnie Nur-Sułtan). W spotkaniu wzięły udział najwyższe autorytety religijne



## KAZACHSTAN NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ

m.in. przedstawiciele islamu, chrześcijaństwa, judaizmu, sintoizmu, hinduizmu i buddyzmu. Międzywyznaniowe forum zyskało ogromne uznanie i wsparcie wpływowych polityków. Ustalono, że Kongres Liderów Religii Światowych i Tradycyjnych będzie się odbywał przynajmniej raz na trzy lata.



Hasłem przewodnim II Kongresu zorganizowanego w 2006 r. były „Religia, społeczność i międzynarodowe bezpieczeństwo”. Kazachstan przyjął Liderów Religii Światowych i Tradycyjnych w Astanie (obecnie Nur-Sułtan) w Pałacu Pokoju i Pojednania, który został zaprojektowany i wybudowany z przeznaczeniem dla tych właśnie spotkań.

Na III Kongres w 2009 r. przybyło 400 uczestników z 35 krajów, a wiodący temat wskazywał na „Rolę przywódców religijnych w budowaniu świata opartego na tolerancji, wzajemnym szacunku i współpracy”. IV Kongres dotyczył „Pokoju i harmonii jako wyboru ludzkości” (2012 r.), a kolejny „Dialogu przywódców religijnych i polityków w imię pokoju i rozwoju” (2015 r.).

VI Kongres Liderów Religii Światowych i Tradycyjnych odbył się 10-11 października 2018 r. pod hasłem „Religijni liderzy za bezpiecznym światem”. Uczestniczyło w nim 80 delegacji z ponad 40 krajów. Kolejne spotkanie zaplanowane jest w 2021 r.



Wspomniany **Pałac Pokoju i Pojednania** – to dzieło pracowni architektonicznej *Foster and Partners* i choć ma już ponad dziesięć lat nadal budzi podziw. Szklano-stalowa piramida została wzniesiona na sztucznym nasypie – aby zachować doskonałe proporcje nad ziemią jej pierwsze, kilkunastometrowe piętro schowano poniżej podstawy. Boki piramidy mają długość 62 m, a wierzchołek w kolorze niebieskim ozdabia realistyczny witraż autorstwa brytyjskiego artysty B. Clarka, który przedstawia 130 białych gołębi, szybujących na tle nieba. Kształt piramidy zwraca uwagę swą uniwersalnością i nawiązuje do przestania harmonii, ładu, dialogu.

Wnętrze budowli składa się z 4 głównych kondygnacji:

- podziemnej z najnowocześniejszą sceną operową i widownią na 1300 miejsc;
- marmurowego lobby w ciemnej tonacji z elementami szkła i drewna;
- atrium czyli największej i najbardziej okazałej sali, która jest otwarta ku górze (jej sufit to szklany wierzchołek piramidy). Wyłożona została jasnym marmurem z lekko wypukłą podłogą na środku, ozdobioną motywem słońca. Wokół tego elementu rozstawiany jest ogromny, okrągły stół, przy którym toczą się główne obrady Kongresu Liderów Religii Światowych i Tradycyjnych. Atrium może pomieścić nawet 500 osób;
- umiejscowionej na samej górze sali „Besik” (tzw. kołyska) z mniejszym okrągłym stołem i ścianami ozdobionymi witrażem, które zbiegają się ku wierzchołkowi. W pomieszczeniach bocznych znajduje się ogród zimowy.

Na oficjalnej stronie Pałacu Pokoju i Pojednania można odbyć wirtualną wycieczkę [www.astana-piramida.kz](http://www.astana-piramida.kz) a przy rzeczywistym zwiedzaniu trzeba pamiętać, że zawsze odbywa się w grupie z przewodnikiem.





## Kazachstan– Polska

W 2017 r. – 6 kwietnia – minęła 25. rocznica ustanowienia dyplomatycznych stosunków między Kazachstanem a Polską. Obydwa suwerenne państwa przez ćwierć wieku rozwijały i umacniały kontakty polityczne, ekonomiczne, inwestycyjne, kulturalno-oświatowe.

Historyczne kontakty między kazachskim i polskim narodem sięgają w głąb stuleci. Często przywoływana jest postać zakonnika, franciszkanina, Benedykta Polaka, który w latach 1245-1247 uczestniczył w misji dyplomatycznej Jana di Piano Carpiniego, wysłanej przez papieża Innocentego IV do imperium mongolskiego. Z tej poselskiej wyprawy ocalała niezwykle cenna relacja – Europejczyków, którzy jako pierwsi przemierzali stepy Kazachstanu, docierając do Wielkiego Chana w Karakorum.

Bliższa współczesności historia dokumentuje zsyłki z przełomu XVIII i XIX w., ale przede wszystkim przypomina dramatyczne losy polskich rodzin deportowanych do Kazachstanu w latach 30. i 40. XX stulecia. Ich potomkowie tworzą dziś polską diasporę, której liczebność szacuje się nawet na sto tysięcy osób. Kazachska Polonia podejmuje wiele inicjatyw na polu kultury i edukacji sprzyjających budowaniu więzi między naszymi narodami. W dziejach niepodległego Kazachstanu z pewnością najbardziej emocjonującym wydarzeniem była pielgrzymka Jana Pawła II we wrześniu 2001 r.

Współczesna historia oficjalnych stosunków dyplomatycznych między Kazachstanem a Polską odnotowała sześciokrotne spotkania głów państw. Wizyty Prezydenta Nursułtana Nazarbajewa w Polsce odbyły się w latach 1997, 2002, 2016. Natomiast rewizyty polskich prezydentów miały miejsce podczas kadencji: Aleksandra Kwaśniew-

skiego w 1999 r., Lecha Kaczyńskiego w 2007 r. i Andrzeja Dudy w 2017 r.

Polska Ambasada w Ałmaty została ustanowiona w marcu 1994 r. Natomiast Ambasada Kazachstanu w Warszawie została oficjalnie otwarta w 2002 r., ale działała już od 1999 r. najpierw jako Misja Dyplomatyczna, a rok później jako pełnomocna Ambasada.

Współpracę umacniają Konsulaty Honorowe Kazachstanu w Krakowie, Gdańsku, Katowicach i we Wrocławiu oraz polski Konsulat Generalny w Ałmaty.



### Wizyta państwowa Prezydenta Nursułtana Nazarbajewa w Polsce (22-23 sierpnia 2016 r.)

- Prezydenci Andrzej Duda i Nursułtan Nazarbajew przyjęli deklarację o współpracy gospodarczej między Rzeczpospolitą Polską i Republiką Kazachstanu. W obecności głów państw podpisano trzy umowy międzyrządowe: o readmisji osób, o współpracy w dziedzinie rolnictwa oraz porozumienie ramowe o współpracy między Bankiem Gospodarstwa Krajowego a Bankiem Rozwoju Kazachstanu.



- Tematem rozmów prezydentów była perspektywiczna współpraca gospodarcza i aktualne kwestie polityki międzynarodowej.
- Prezydent Nursułtan Nazarbajew podkreślił, że „Polska jest jednym z najważniejszych partnerów politycznych i handlowo-gospodarczych Kazachstanu w UE” oraz że od 1 stycznia 2017 r. zostaje zniesiony obowiązek wizowy dla obywateli państw członkowskich Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), w tym Polski.
- Prezydenci byli gośćmi honorowymi Polsko-Kazachstańskiego Forum Gospodarczego w Warszawie.

### Wizyta państwowa Prezydenta Andrzeja Dudy w Kazachstanie (6-8 września 2017 r.)


- Prezydent Andrzej Duda zwrócił szczególną uwagę na fakt, że zeszłoroczna wizyta Prezydenta Nursułtana Nazarbajewa w Polsce „dała impuls przedsiębiorcom i za-

owocowała ogromnym wzrostem obrotów już w pierwszej połowie 2017 r.”. Podziękował Prezydentowi Kazachstanu za poparcie Polski w staraniach o niestałe członkostwo w Radzie Bezpieczeństwa ONZ w latach 2018-2019.

- W obecności głów państw podpisano umowy o współpracy w dziedzinie ochrony środowiska (*Karta Partnerstwa Zielony Most*) oraz o współpracy gospodarczej.
- Prezydenci wzięli udział w Polsko-Kazachstańskim Forum Gospodarczym w Astanie (obecnie Nur-Sułtan). Prezydent Nursułtan Nazarbajew podkreślił, że Kazachstan jest dla Europy bramą do Azji, a w kontekście wzajemnych relacji powiedział: „Kazachstan leży w sercu Eurazji (...), Polska jest w centrum Europy. Nasze położenie geograficzne można uznać za tożsame, zatem naszym obowiązkiem jest współpraca”. Prezydent zaznaczył także, że „Kazachstan i Polskę na przestrzeni ostatnich 25 lat wiążą mocne więzi przyjaźni”.



## EXPO 2017 PODSUMOWANIE I PRZYSZŁOŚĆ

 22 listopada 2012 r. decyzją Międzynarodowego Biura Wystaw Światowych, Kazachstan został wybrany na gospodarza Expo 2017.

- W konkursie na projekt kompleksu wystawowego zajmującego teren 25 hektarów zwyciężyła koncepcja przygotowana przez amerykańską pracownię architektoniczną – Adrian Smith + Gordon Gill Architecture.
- Temat przewodni „Energia przyszłości” kierował uwagę na takie globalne wyzwania, jak redukcja emisji dwutlenku węgla, pozyskiwanie energii ze źródeł odnawialnych, nowe ekologiczne technologie oraz świadomość życia zgodnego z zasadami efektywności energetycznej.
- Logotyp Expo 2017 nawiązuje do „Energii wiatru”, a kolorystyka – do trzech źródeł

energii odnawialnej – wody, natury i promieni słonecznych.

- W wystawie wzięło udział ponad 100 państw i organizacji międzynarodowych, a przestrzeń wystawiennicza liczyła 174 hektary.
- W ciągu trzech miesięcy Expo 2017 odwiedziło prawie 4 miliony osób ze 166 krajów.
- Punkt centralny EXPO stanowiła ogromna 80-metrowa srebrno-szklana kula „Nur Alem”. Jej dolna kondygnacja przeznaczona została na narodowy pawilon Kazachstanu, a kolejne siedem pięter zajmowało „Muzeum Przyszłości”. Kazachstan zaprezentowano z wielu ważnych perspektyw: historycznej, kulturowej, symbolicznej. Odwiedzający pawilon przechodzili wzdłuż instalacji „Ściana gościnności”, poznawali folk-





lor i legendy przy drzewie „Bajterek” oraz zwiedzali część „Twórcza energia”. Wyżej czekała przestrzeń „Muzeum Przyszłości”, które uznano za najbardziej nowoczesne i interaktywne w Kazachstanie. Ekspozycja zaczynała się prezentacją stolicy jako miasta przyszłości, a potem pokazywano różne źródła energii: kosmicznej, słonecznej, wiatrowej, pozyskiwanej z biomasy, kinetycznej i wodnej. „Muzeum Przyszłości” pozostało w zmodyfikowanym kompleksie EXPO i służy propagowaniu nauki.

- Polski Pawilon uhonorowano złotym medalem za najlepszy pawilon narodowy do 400 m<sup>2</sup> w kategorii *architektura i design*. Autorami projektu jest polska grupa Pattern Recognition wspierana przez Kazaszkę – Sholpan Smailov. Tym razem pokazano Polskę jako kraj nowoczesnych technologii opartych na tradycji i historii. Gości poprowadzono przez pięć stref: wprowadzenie, technologie, las, odpoczynek i regiony.
- Na terenie kompleksu EXPO funkcjonują m.in. Międzynarodowe Centrum Finansowe „Astana”; Międzynarodowe Centrum ds. Rozwoju „Zielonych” Technologii i Projektów Inwestycyjnych pod auspicjami ONZ oraz Międzynarodowy Technopark startupów IT, który łączy specjalistów i inwestorów branżowych z całego świata.

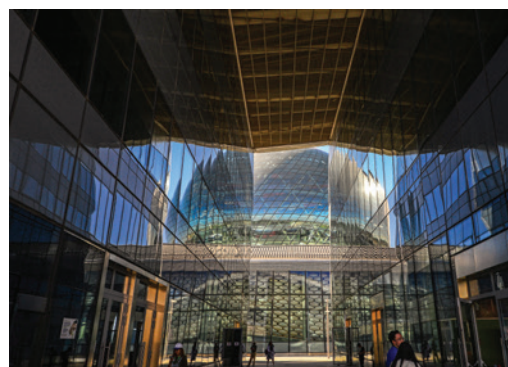
### MCFA (AIFC)

Oficjalne zainaugurowanie działalności Międzynarodowego Centrum Finansowego „Astana” miało miejsce podczas I Forum Finansowego „Astana Finance Days” w lipcu 2018 r. Inicjatywa stworzenia w regionie Azji Centralnej pierwszego międzynarodowego centrum finansowego – punktu przyciągania inwestorów z całego świata – należy do Pierwszego Prezydenta Kazachstanu – Elbasy Nursułtana Nazarbajewa.

Druga edycja corocznego forum (lipiec 2019) zgromadziła przedstawicieli świata polityki, biznesu, międzynarodowych centrów finansowych, środowisk akademickich i ekspertów. Zorganizowano tematyczne seminaria i okrągłe stoły, omówiono nowe zagadnienia i pomysły na temat regionalnych i międzynarodowych rynków finansowych, rozwoju gospodarczego w regionie euroazjatyckim oraz centrum regionalnego usług finansowych.


W trakcie drugiego dnia forum odbyło się oficjalne otwarcie Sądu i Międzynarodowego Centrum Arbitrażowego przy MCFA, które będzie działać na zasadach prawa angielskiego i będzie stosowane w ramach ogólnego systemu wymiaru sprawiedliwości.

Prezydent Kasym-Żomart Tokajew podkreślił, że „tworząc Sąd i Centrum Arbitrażowe MCFA kończymy tworzenie struktury instytucjonalnej Centrum Finansowego. Będą one generować element zaufania na poziomie lokalnym i globalnym”.





## BEZPIECZEŃSTWO NUKLEARNE

 Poligon jądrowy w Semipałatyńsku (obecnie – Semej) w północno-wschodnim Kazachstanie należał do największych na terytorium ZSRR. Pierwszą próbę z bombą atomową przeprowadzono 29 sierpnia 1949 r., a w kolejnych latach testowano bomby termojądrową i wodorową. Takich prób w ciągu 40 lat przeprowadzono ponad 450.

W lutym 1989 r. powstał pierwszy (na terenie b. ZSRR) ruch antyatomowy „Newada – Semipałatyńsk”, którego inicjatorem i liderem był Olżas Sulejmenow (wybitna postać kultury, pisarz, poeta, dyplomata). Niepodległy Kazachstan od początku aktywnie uczestniczył w budowaniu globalnego bezpieczeństwa i dążył do utworzenia w regionie strefy bezatomowej.

- Kazachstan dobrowolnie zrezygnował z arsenatu broni nuklearnej (do 1995 r. przekazał Rosji wszystkie głowice jądrowe).
- W Kazachstanie nie ma elektrowni atomowych.
- W dniu 52. rocznicy pierwszej próby jądrowej, odbyła się w Ałmaty międzynarodowa konferencja „XXI wiek – wolny od broni jądrowej”. Prezydent Nursułtan Nazarbajew zwrócił uwagę świata na globalny problem poligonu w Semipałatyńsku i podobnych obszarów, na których testowano broń jądrową.
- W 1997 r. w Ałmaty państwa regionu – Uzbekistan, Tadżykistan, Kirgistan, Turkmenistan i Kazachstan – podpisały pierwszą Deklarację w sprawie utworzenia strefy bez-

atomowej w Azji Środkowej. W 2002 r. przygotowano projekt Traktatu, który podpisano 8 września 2006 r. w Semipałatyńsku. Umowa weszła w życie w marcu 2009 r.

- Z inicjatywy Kazachstanu Zgromadzenie Ogólne ONZ w grudniu 2009 r. ustanowiło dzień 29 sierpnia – Międzynarodowym Dniem Działania Przeciwko Pródom Jądrowym.
- W 2015 r. Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej (MAEA) zawarła z Kazachstanem porozumienie w sprawie utworzenia na jego obszarze (w Ust-Kamieniogorsku) pierwszego na świecie banku nisko wzbogaconego uranu, który gwarantuje dostawy paliwa jądrowego. Jego otwarcie odbyło się 29 sierpnia 2017 r.
- Podczas Szczytu Bezpieczeństwa Nuklearnego w Waszyngtonie w 2016 r., Prezydent Nursułtan Nazarbajew w przemówieniu – Manifest „Świat. XXI wiek” zaapelował do światowych przywódców i międzynarodowej społeczności o wzmożenie działań rzecz ŚWIATA BEZ WOJNY.
- W 2016 r. Prezydent Kazachstanu ustanowił międzynarodową nagrodę wspierającą działania na rzecz Świata bez Broni Nuklearnej i Globalnego Bezpieczeństwa. Pierwszą uhonorowaną osobą został król Jordanii Abdullah II, a uroczyste wręczenie nagrody odbyło się 1 listopada 2017 r.

- 16 października 2019 r. w Ust-Kamieniogorsku odbyła się ceremonia dostarczenia pierwszej partii nisko wzbogaconego uranu (LEU) do banku nisko wzbogaconego uranu Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej (MAEA), w której wzięli udział przedstawiciele Agencji MAEA. Bezpieczeństwo w trakcie transportu i przechowywania uranu zapewniają specjalne pojemniki o wysokim stopniu wytrzymałości, które eliminują wszelkie wycieki materiałów radioaktywnych i całkowicie chronią przed promieniowaniem nisko wzbogaconego uranu. Pojemniki są certyfikowane przez MAEA oraz zaprojektowane w taki sposób, aby wytrzymały nawet katastrofy naturalne i technologiczne na dużą skalę.


Bank nisko wzbogaconego uranu MAEA będzie przechowywać 90 ton metrycznych sześćciofluorku uranu odpowiednich do produkcji paliwa do standardowego reaktora lekkowodnego w elektrowniach jądrowych. Ta rezerwa LEU nie stanowi zagrożenia dla ludzi i środowiska, nie jest odpadem radioaktywnym. Uznawana jest za zabezpieczenie w przypadku, gdyby państwa członkowskie MAEA znalazły się w sytuacji zakończenia tradycyjnych dostaw paliwa z przyczyn politycznych.

Media podkreślają, że dzięki inwestycjom Kazachstanu i MAEA powstała infrastruktura niezbędna do bezpiecznego magazynowania materiału (tereny Zakładu Metalurgicznego Ulba). Jest to ważny wkład Kazachstanu we wzmacnianie bezpieczeństwa międzynarodowego.





## WIELONARODOWY KAZACHSTAN

 **Zgromadzenie Narodu Kazachstanu** (do 2007 r. w nazwie obowiązywała liczba mnoga „Narodów”) to konsultacyjno-doradczy organ powołany w 1995 r. z inicjatywy Prezydenta Nursułtana Nazarbajewa. Jest jedynym tego typu Zgromadzeniem w skali świata, a jego rolą jest chronienie unikalnego bogactwa narodów, kultur i wyznań pokojowo współistniejących na ziemi Kazachstanu.

Zgromadzenie Narodu Kazachstanu ma za zadanie zapewniać stabilność społeczną, rozwój przyjaznych stosunków między narodami, a współtworząc politykę narodowościową wypracowywać kompromisy w celu pogodzenia często różnych

interesów narodowych. Zgromadzenie liczy obecnie 382 członków.

Międzynarodowe gremia naukowe podkreślają, że kazachstański model zgody międzyetnicznej zawiera m.in.:

- gwarancje przestrzegania praw i wolności mniejszości narodowych;
- system państwowego wspierania rozwoju narodowych kultur i języków;
- uwzględnienie zróżnicowanych, specyficznych potrzeb i interesów narodowych różnych grup etnicznych.


### Narody Kazachstanu

Abazyjni, Abchazi, Adygejczycy, Afganowie, Agulowie, Albańczycy, Aleuci, Altajczycy, Amerykanie, Anglicy, Asyryjczycy, Arabowie, Austriacy, Awarowie, Azerowie, Bałkarzy, Baszkirzy, Beludżowie, Białorusini, Bułgarzy, Buriaci, Cachurzy, Chakasi, Chantowie, Chińczycy, Chorwaci, Cyganie, Czeczeni, Czerkiesi, Czesi, Czuczczycy, Czuwasze, Dagestańczycy, Dargijczycy, Dołganie, Dunganie, Eskimosi, Estończycy, Eweni, Ewenkowie, Finowie, Francuzi, Gagauzi, Grecy, Gruzini, Hiszpanie, Holendrzy, Ingusze, Itelmeni, Iżorowie, Jakuci, Japończycy, Jukagirzy, Kabardyjczycy, Kalmucy, Karaczajowie, Karaimi, Karakalpaczy, Karelowie, Kazachowie, Kełowie, Kirgizi, Komiacy, Komi-Permiaki, Koreańczycy, Koriacy, Kubańczycy, Kumycy, Kurdowie, Krymczacy, Lakowie, Lezgini, Litwini, Liwowie, Łotysze, Mansowie, Maryjczycy, Mołdawianie, Mongołowie, Mordwini, Nanajowie, narody Indii i Pakistanu, Niemcy, Nieńcy, Niwchowcy, Nogajowie, Ormianie, Orocianie, Orokowcy, Osetyjczycy, Persowie, Polacy, Rosjanie, Rumuni, Rutulowie, Samowie, Selkupowie, Serbowie, Słowacy, Szorowie, Szwedzi, Tabasarianie, Tadžycy, Tałysze, Tatarzy, Tatarzy Krymscy, Tatowie, Tofalarzy, Turcy, Turkmeni, Tuwińcy, Udehejczycy, Udmurcy, Ujgurzy, Ukraińcy, Ulczowie, Uzbeki, Wepsowie, Węgrzy, Wietnamczycy, Włosi, Żydzi.

(Narody Kazachstanu. Encyklopedyczny przewodnik, Almaty 2007)

## TRADYCJA I OBYCZAJE

### Kiyiz uji czyli jurta

 Jurta to nadal najważniejszy kazachski dom. Jest nicią łączącą świat współczesny z koczowniczą przeszłością. Do dziś ustawiana na bezkresnych stepach czy letnich pastwiskach pełni funkcję mieszkania albo schronienia; zauważana przy głównych trasach i w pobliżu krajoznawczych szlaków – może być przydrożną kawiarenką, barem i turystyczną atrakcją. Jako element kultury narodu pojawia się w miejskim krajobrazie i stanowi ważny element współczesnej architektury, np. taką formę ma „Chan Szatyr” – największe centrum rozrywkowo-handlowe nie tylko w Nur-Sułtanie, ale w ogóle w tej części Azji. Kazachska jurta znalazła się także w „Księdze rekordów Guinnessa”, a to za sprawą E. Balfanbajewa i górskiego kurortu


„Forest Tale” – ich jurta, stworzona z naturalnych materiałów, ma prawie 20 m średnicy.

Jurtę należy uznać za wielkie osiągnięcie kultury materialnej narodu kazachskiego. Łatwo ją można transportować na koniach lub wielbłądach, szybko się ją składa i rozstawia, wojłokowe pokrycie nie przepuszcza deszczu, a konstrukcja może utrzymać nacisk do dwóch ton. Latem w jej środku panuje przyjemny chłód, a zimą ciepło.

Szkielet jurty stanowią takie główne elementy, jak **kerege** – rozstawiana ściana z drewnianych kratownic, **żerdzie** (uyk) – tworzące szkielet, **szanyrak** – kopuła wieńcząca dach i wejście zawsze skierowane na wschód. Szanyrak u Kazachów uznawany jest za rodzinną relikwię, symbolizuje ciągłość rodu. Przekazuje się go z ojca na syna.



## Obyczaje

 Naród kazachski z szacunkiem odnosi się do obyczajów i tradycji odziedziczonych po przodkach. Wiele z nich ma związek z **gościnnością**, która stanowi jedną z najważniejszych cech narodowych Kazachów. Zasada obowiązująca wśród niepisanych praw – witaj gościa jak posłańca Boga – staje się częstym doświadczeniem również współczesnych podróżników. Drugą niezbywalną wartością, wpajaną od najmłodszych lat, jest **szacunek do osób starszych**.

Z **podarunkami** związany jest m.in. obyczaj **Suiszi**. Zgodnie z nim wędrowiec, który przyniósł do domu dobre wieści, otrzymywał od gospodarzy cenny podarek w dowód wdzięczności. A gdy do aułu zawitał wyjątkowo dostoyny gość, należało uhonorować go na znak szacunku podarunkiem w postaci konia i drogiego czapanu – kaftana z wielbłądziej wełny z perkalową podszewką.

Wśród gości wyróżniano osoby specjalnie zaproszone, przypadkowych wędrowców i niechcianych przybyszów. W stosunku do wszystkich obowiązywały te same zasady gościnnosci, w tym **konakasy**, według której najsmaczniejsze jedło, najlepsze kąski powinny trafić na talerz gościa. Jeśli pan domu w jakikolwiek sposób sprzeniewierzył się obyczajowi konakasy to w dawnych czasach w stosunku do niego wyciągano konsekwen-



cje. Inny obyczaj – **erulik** – obowiązywał, gdy do aułu sprowadzali się nowi mieszkańcy. Na ich cześć organizowano święto, aby nowo przybyli łatwiej zaadaptowali się w społeczności. Nowym mieszkańcom pomagano w urządzaniu się, sąsiedzi dostarczali drewno, wodę pitną itd.

Zgodnie z tradycją zwaną **asar, kultuwującą wzajemną pomoc** – rodzina, która zmuszona jest wykonać jakąś pilną, ciężką pracę ma prawo zwrócić się o wsparcie do krewnych, przyjaciół i sąsiadów. Po wykonaniu pracy wszyscy pomagający zapraszani są na ucztę. Natomiast **żytu** to tradycja niesienia pomocy materialnej, finansowej i moralnego wsparcia osobom, które ucierpiały z powodu klęski żywiołowej (pożaru, powodzi itp.). Takiej rodzinie można podarować bydło, materiały budowlane, odzież czy pieniądze.


Przyjście na świat nowego członka społeczności było i jest u Kazachów zawsze okazją do świętowania i zabawy. Fetuje się więc **narodziny dziecka**, a 3-5 dni później obchodzi się święto z okazji ułożenia noworodka w kołysce, potem następuje obrzęd nadania imienia. Tego dnia, w którym dziecko zrobiło swoje pierwsze kroki, do jurty zaprasza się najstarszego, najbardziej szanowanego mężczyznę w aule. Przecina on nożem specjalne sznurki oplatające nóżki dziecka. Czyni się tak, aby malec w przyszłości ładnie chodził i szybko biegał. Gdy dziecko ukończy 5-7 lat świętuje się obrzęd obrzezania **sundetke otyr-gyzu**. Tego dnia rodzice zapraszają do jurty mułłę, który przeprowadza zabieg. Zostaje za to szczerze wynagrodzony. Z tej okazji urządza się huczną zabawę, na którą zapraszani są wszyscy krewni i przyjaciele. Przynoszą oni cenne podarunki dziecku i jego rodzicom.

Oczywiście równie dużo obrzędów dotyczy **ceremonii zaślubin**. Według adatu – prawa rodzinnego i plemiennego – ślub między krewnymi do siódmego pokolenia jest zabroniony. Każdą ceremonię ślubną w kazachskiej społeczności

poprzedzają swaty czyli **kudatyyk**. Do domu narzeczonej przyjeżdżają swaci, którzy uzgadniają z jej najbliższymi krewnymi szczegóły zamęścia. Ojciec narzeczonej otrzymuje od gości podarki, a jeśli rozmowy toczą się po myśli obu stron, główny swat dostaje ozdobny kaftan od ojca przyszłej panny młodej.

Kolejny etap uroczystości to **kyz uwatu** – pożegnanie narzeczonej. Wieczorem, przed rozpoczęciem ceremonii, do domu dziewczyny znowu przychodzą swaci (powinna być ich nieparzysta liczba). Wczesnym rankiem narzeczoną w towarzystwie swatów wyprawia się do domu narzeczonego. Jej pożegnaniu towarzyszy wykonanie kazachskiej rytualnej pieśni „Żar-żar”. Inną pieśń śpiewa się na jej powitanie w domu przyszłego męża. W trakcie ceremonii ślubnej nowożeńcy powinni wypić z jednego naczynia wodę, w której rozpuszczono cukier i sól jako gwarancję szczęśliwego wspólnego życia.

## Nauryz


 Za jedno z najważniejszych świąt narodów Azji Środkowej i Kazachstanu uznawany jest Nauryz – Nowy Rok obchodzony w dzień przesilenia wiosennego, 22 marca. W Nauryz w każdej rodzinie nakrywano **dastarchan** (święteczny stół) z różnymi przysmakami i przyrządzano tradycyjną polewkę, składającą się z siedmiu komponentów: mięsa, soli, tłuszczu, cebuli, pszenicy, kurtu (suszony ser owczy) i irimszyku (twaróg). Tą potrawą częstowano zaproszonych sąsiadów. Nauryz świętowano przez trzy dni. Wszyscy mieszkańcy aułu składali sobie serdeczne życzenia. Obchody rozpoczynał **ajtys** – współzawodnictwo między dziewczyną i dżygitem, symbolizujące walkę zimy z wiosną, a kończyły zabawy i sportowe zawody w których brali udział wszyscy mieszkańcy.

W czasach radzieckich zakazywano świętowania Nauryzu, ale pamięć narodu i dawne



tradycje okazały się silniejsze od odgórných zakazów i w wolnym, niepodległym Kazachstanie w 2001 r. Nauryz ogłoszono świętem państwowym, a 22 marca ustanowiono dniem wolnym od pracy.

## Ludowe instrumenty muzyczne

 Jedna z legend głosi, że muzykalność, z której słynie naród kazachski jest darem od Boga. Otóż boska pieśń unosiła się wysoko na niebie, ale przepływając nad rozległym stepem, nieco zniżyła swój lot przy koczowisku Kazachów. Ci, którzy ją usłyszeli, otrzymali niezwykły talent muzyczny, zachwycali nie tylko powszechnością muzykowania, ale i artystyczną swobodą interpretacji. Największą zasługę w odkryciu dla świata i ocaleniu ogromnej spuścizny muzycznej narodu kazachskiego ma Aleksander Zatajewicz



(1869-1936) – polski muzyk i kompozytor, etnograf i folklorysta. W wieku 50 lat stworzył najważniejsze dzieło życia, zebrał i zapisał ponad tysiąc kazachskich pieśni, w których słyszał „oryginalną poetyczność, piękność i bogactwo melodyczne”.

Instrumenty ludowe mają równie długą historię, o czym zaświadcza: badania archeologiczne, źródła pisane i badania terenowe. W Ałmaty mieści się Muzeum Kazachskich Muzycznych Instrumentów Ludowych, będące także ośrodkiem naukowym. Od 2013 r. można w nim oglądać unowocześnioną ekspozycję, świetnie zaaranżowaną, wzbogaconą multimediami. Muzeum jest niewielkie, ale ma bardzo interesujące zbiory. Ponad tysiąc instrumentów podzielono tematycznie, od znalezisk archeologicznych poprzez prezentację trzech ich głównych rodzajów (strunowe, dęte i perkusyjne) ze szczególnym uwzględnieniem dombry i kobyzu, do instrumentów pamiętek związanych z najznamienitszymi wykonawcami. W muzeum można także zobaczyć, jak powstają instrumenty oraz posłuchać koncertów.

Wśród wielu tradycyjnych instrumentów, takich jak siedmiostrunowy żetygen, mniejszy od dombry – szterter czy perkusyjne asatajak i dambył, najbardziej popularne to:



**Dombra** – należy do instrumentów szarpanych, najczęściej ma korpus w kształcie gruszy, gryf z zaznaczonymi podziałkami i dwie struny strojone zazwyczaj w kwarcie lub w kwincie. W muzyce ludowej Kazachstanu występuje zarówno jako instrument akompaniujący (dawniej przy opowieściach) i jako solowy. Wykorzystują go współcześni wyko-

nawcy. Dombę uważa się za narodowy instrument Kazachów, jego odpowiedniki znajdziemy także wśród innych narodów turkijskich.

**Kobyz** – należy do instrumentów smyczkowych. Ma korpus przypominający czerpak, krótką wygiętą w łuk szyjkę, dużą płaską główkę; składa się z wydrążonej, obciągniętej pęcherzem półkuli z przymocowaną do niej od góry rączką i z podstawką od dołu. Dwie struny są sporządzone ze skręconego końskiego włosia. Na kobyzie gra się krótkim smyczkiem, ściskając instrument kolanami (jak wiolonczelę). Tym instrumentem w dawnych czasach posługiwali się stepowi szamani-znachorzy w trakcie najróżniejszych obrzędów.

Kobyz wykonany jest z jednego kawałka drewna, a to wskazuje, że jest jednym z najstarszych instrumentów muzycznych w historii ludzkości. Uważa się go za praprzodka instrumentów smyczkowych (skrzypiec, altówki, wiolonczeli, kontrabas).

### Narodowe sporty hippiczne

W tradycji ludów koczowniczych szczególne miejsce zajmują zawody rozgrywane na koniach. Najpopularniejszą grą drużynową w Azji Środkowej, także w Kazachstanie, jest **kokpar** czyli walka o tuszę kozła. Uznaje się nawet, że to sport prekursorki do europejskiego polo.

Jeźdźcy mają trudne zadanie, bo tusza kozła waży od 30 do nawet 60 kg. Sportowcy każdej z drużyn (liczących po 5 do 10 osób) muszą podnieść tuszę z ziemi, lub odebrać ją przeciwnikom, i zawieźć do swojej bramki jak największą ilość razy. Odległość między bramkami drużyn przeciwnych wynosi 300-400 m, szerokość pola gry to 20-30 m. Na początku gry i po każdym trafieniu do bramki tuszę kładzie się na środku pola. Dozwolone jest odbieranie jej przeciwnikowi, przrzucanie i podawanie kolegom z drużyny.



Nie wolno jej przywiązywać do jeźdźcy czy do siodła, niedozwolone jest także podcinanie nóg koni przeciwnika, chłostanie zwierząt, płoszenie, odpędzanie lub wstrzymywanie. Smagać biczem można tylko własnego konia. Zawody trwają 15 minut. Jeśli zakończą się remisem to przedłuża się je o kolejne 15 minut. Jeśli także dogrywka nie przyniesie rozstrzygnięcia z każdej drużyny wyłania się jednego jeźdźcy do walki. Jeśli po 10 minutach nadal będzie remis – gra się kończy

Wśród wyścigów wyróżnia się **alaman bajga**. Rozgrywany jest na średnim i długim dystansie, koniecznie na pofałdowanym terenie, obfitującym w naturalne przeszkody. Zasadnicze znaczenie mają tutaj taktyczne umiejętności jeźdźcy. Nierzadko zwycięża nie ten, który ma najszybszego konia, lecz ten, kto potrafi umiejętnie rozegrać bieg, błyskawicznie ocenić sytuację, dobrze przygotować konia do zawodów,

prawidłowo rozłożyć jego siły na całym dystansie. O wiele większą popularnością cieszy się **Bajga** czyli wyścig na krótkim i średnim dystansie ze wspólnego startu, przeprowadzany na dystansie 7, 12 albo 16 km. Trzeba także wymienić zawody na inochodźcach czyli **żorga żarys**. Jest to szczególny rodzaj wyścigu koni, które stawiają w biegu jednocześnie raz dwie nogi prawe, raz lewe. Podczas zawodów inochodźce nie mogą przejść na zwykły bieg. Za każde naruszenie tej zasady jeździec jest karany; po trzecim razie – wykluczony z zawodów. Zwykle w wyścigach inochodźców jeźdźcami są także dziewczęta i młode kobiety w świątecznych strojach ludowych. Wyścigi odbywają się na dystansie 2-3 km dla kobiet i 4-6 km dla mężczyzn.

**Kyz kuu** znaczy „dogań dziewczynę”. W tej widowiskowej grze bierze udział kilka par jeźdźców odzianych w jaskrawe stroje ludowe. Wyścig

odbywa się w obecności widzów na dystansie 300-400 m. Dżygit ma za zadanie dogonić i w pełnym biegu objąć i pocałować dziewczynę, która stara mu się wymknąć. Jeśli chłopakowi się powiedzie, to w drodze powrotnej – dziewczyna goni jego i karze uderzeniami biczem. W grze ocenia się kunszt jeźdźców i ich kostiumy, wygląd i rączność koni.

Zwinność i szybkość jest nagradzana także w **Kume atu** zwanym dżigitówką (kaskaderką). Jeździec w pełnym galopie nachylając się, podnosi leżące na ziemi zawiniątka z monetami, czyni to naprzemiennie raz z prawej, raz z lewej strony. Za każdą nieudaną próbę doliczane są karne minuty. Wygrywa ten, kto podczas jednego biegu podniesie najwięcej zawiniątek. Natomiast zawody **Dudaryspak** to prawdziwa walka na koniach, której celem jest wysadzenie przeciwnika z siodła. Mogli w niej uczestniczyć tylko dojrzały mężczyźni, dysponujący wielką siłą fizyczną, sprytem, wytrzymałością i umiejętnością panowania nad koniem. Zwykle tacy mistrzowie byli wystawiani do współzawodnictwa w imieniu całego aulu lub rodu.

Na koniec trzeba wspomnieć o, niegdyś bardzo popularnym w Kazachstanie, strzelaniu z łuku – **Żamby atu**. Za „tarczę” służył żamby (srebrny dysk) przywieszony na cienkiej linie z końskiego włosia do poprzeczki ustawionej na wysokim słupie. Tylko najbieglejsi strzelcy potrafili trafić w cel, bo żeby strącić żamby trzeba było strzałą przerwać linkę. Dopiero wtedy dysk spadał na ziemię. Strzelano w pełnym biegu z konia, ale zdarzało się też, że strzelec stał na ziemi. (Jednym z wydarzeń towarzyszących EXPO 2017 było rozegranie I Międzynarodowych zawodów w żamby atu „Altyn żebe”).

W tradycję zawodów wpisuje się także **Burkit safu**, **kus safu**. Taką nazwę noszą polowania z ptakami drapieżnymi. Istnieje kilka rodzajów takich rozgrywek, ale najpopularniejsze jest polo-



wanie z berkutem (orłem przednim). Zawody polegają na tym, że na otwartą przestrzeń wypuszcza się dzikie zwierzęta (nawet mogą to być wilki). Zwycięza właściciel berkuta, który jako pierwszy dopadnie ofiary.

### Kazachska kuchnia

Wejście tylko na chwilę w progi gościnnego, kazachskiego domu zazwyczaj kończy się zaproszeniem do stołu i poczęstowaniem aromatyczną herbatą, do której podaje się np. placuszki, kajmak, masło, suszone owoce, orzechy, słodycze. Kazachowie cenią nie tylko czarną herbatę. Bardzo pożywnym i kalorycznym napojem jest



**szycraj** czyli herbata, do której dodaje się mleko, masło, sól, lekko obsmażone kawałeczki baraniego sadła i mąkę. Taki kaloryczny napój nie tylko ugasi pragnienie, ale też zaspokoi pierwszy głód.

Kazachowie uwielbiają mięso, a najpopularniejszym daniem jest niezmiennie **beszbarmak** (dosł. pięć palców). To gotowana konina lub baranina podawana z kawałeczkami ciasta także gotowanymi w bulionie, duszoną cebulą i obficie posypana koprem, natką pietruszki i kolendrą. Beszbarmak serwuje się na dużym owalnym półmisku, podaje do niego specjalne placuszki **ak-nan**, a do czarek nalewa bulion.

Innym bardzo często przygotowywanym daniem jest **kuyrdak** – gorąca tłusta pieczeń z baranich wątróbek, nerek, serca, płuc i tłuszczu. Wędzoną, suszoną i gotowaną baraninę zwykle popija się mlecznymi napojami tonizującymi.

Najmniej zaskakujący jest **katyk** robiony z zakwaszonego gotowanego krowiego mle-

ka, przypomina smakiem jogurt i przyjemnie odświeża. Ale już takie egzotyczne napoje jak **szubat** z wielbłądziejego mleka czy **kumys**, mogą nieco zasumieć w głowie. Znany na całym świecie kumys otrzymuje się ze świeżego kobyłego mleka zakwaszonego w dużych skórzanych bukłakach. Niewielką zawartość alkoholu – od 1,5 do 3% kumys osiąga dzięki korzeniowi tojadu dodawanemu do zakwasu. Kumys słynie ze swej mocy leczniczej i wzmacnia odporność. Jest jedynym napojem alkoholowym (poza miodem pitnym), który mogą pić muzułmanie, nie popadając jednocześnie w konflikt z prawami Koranu. Inne bardzo popularne w Kazachstanie mleczne napoje serwowane przy każdej okazji to **ajran** przyrządzany na bazie jogurtu (katyku) i **szubat**, kwaśne mleko wielbłądziejego.

Kazachski stół obfituje także w wiele rodzajów potraw mącznych takich jak: **samsa** – pierożki z mięsem, **pukteriet** – pierożki z podrobami, **kausyrna** – specjalnego rodzaju placki z mięsem.







- **Obszar: 2 724 900 km<sup>2</sup>**  
(88% terytorium leży w Azji Środkowej)
- Największe państwo na świecie pozbawione dostępu do morza
- 9. miejsce na świecie pod względem powierzchni (2% kuli ziemskiej)
- łączna długość granic – **12 187 km**

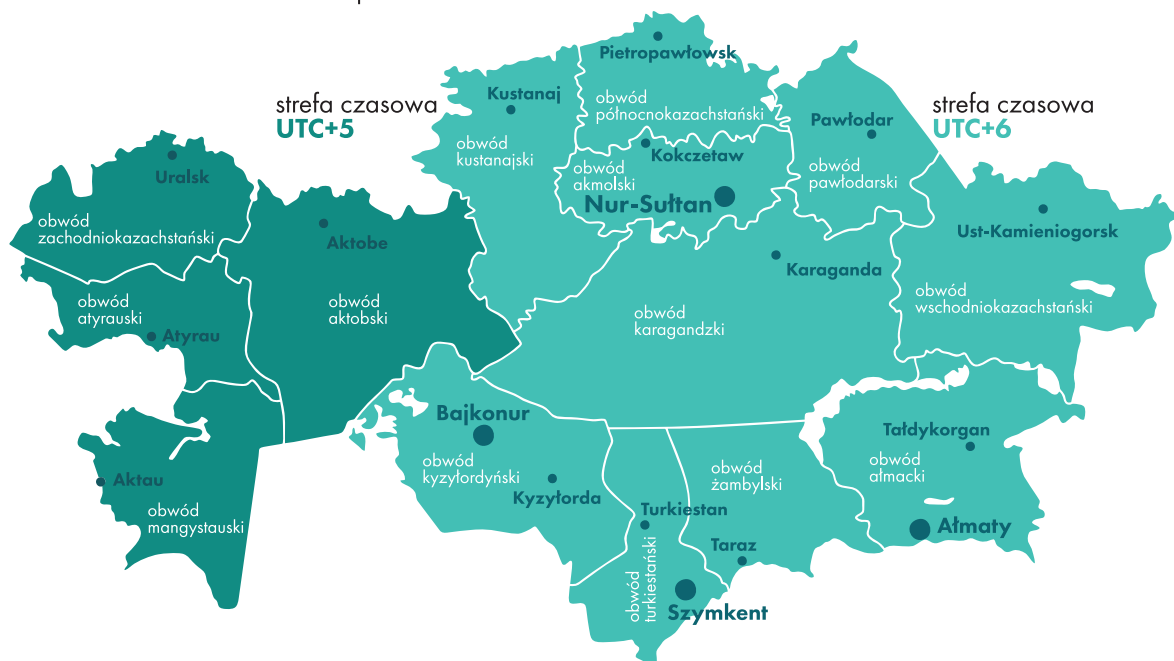


- **Ludność: 18 157 078** (01.01.2018),  
62. miejsce na świecie
- Średnia gęstość zaludnienia –  
powyżej **6,5 osób/km<sup>2</sup>**



#### Czas:

UTC+5 Uralsk, Atyrau, Aktau, Aktobe  
UTC+6 Nur-Sułtan, Ałmaty, Pawłodar, Karaganda,  
Szymkent, Kyzylorda, Ust-Kamieniogorsk,  
Semej



# KAZACHSTAN



**Waluta:** 1 tenge = 100 tyim  
1 USD – 386,52 KZT,  
1 EUR – 425,31 KZT,  
1 PLN – 98,73 (dane 27.11.2019)



**PKB na 1 mieszkańca:** 9401,27 USD (2018)



Według rankingu „Doing Business” w 2019 r. Kazachstan zajął **25. miejsce** (na 190 krajów) w kategorii „łatwość prowadzenia biznesu”

Na terytorium  
Kazachstanu  
znajduje się

**14** obwodów  
**86** miast i **3** miasta wydzielone  
(Nur-Sułtan, Ałmaty i Szymkent – miasta republikańskie)  
**168** rejonów wiejskich i **15** – miejskich,  
**174** mniejsze obszary zasiedlenia (typu miejskiego i wiejskiego)  
**2150** okręgów wiejskich (aułów).

**48**  
tysięcy  
dużych  
i małych  
jezior

**8,5**  
tysiąca  
rzek

**26**  
procent  
powierzchni  
Kazachstanu  
zajmują  
stepy

**44**  
procent  
pustynie

**14**  
procent  
pół-  
pustynie

**5,5**  
procent  
lasy

Najniższe miejsce w Kazachstanie to zapadlisko **Karakija** (132 m p.p.m.);  
najwyższy jest szczyt **Chan Tengri** (7010 m n.p.m. z pokrywą śnieżną).

#### Klimat kontynentalny

Średnia temperatura stycznia od **-19°C** na północy kraju,  
do **-2°C** na południu;  
średnia temperatura lipca **+19°C** na północy kraju, do **+28°C** na południu.





Warszawa – Nur-Sułtan 3500 km\*  
 Warszawa – Ałmaty 4200 km  
 Nur-Sułtan – Ałmaty 1200 km  
 Nur-Sułtan – Aqtau 1700 km  
 Nur-Sułtan – Pietropawłowski 450 km  
 Ałmaty – Bajkonur 1100 km  
 \*Przybliżone odległości, mierzone w linii prostej



## FORMALNOŚCI WJAZDOWE

## Wiza, przepisy wjazdowe

Od 1 stycznia 2017 r. Kazachstan zniósł wymóg posiadania wiz przez obywateli RP przyjeżdżających w celach turystycznych i biznesowych na okres nie dłuższy niż 30 dni pobytu. Obywatele polscy udający się do Kazachstanu do pracy, podejmujący naukę lub międzynarodowi przewoźnicy drogowi – muszą mieć wizę. Można ją uzyskać w Ambasadzie Kazachstanu w Warszawie. Aby otrzymać wizę, należy przedstawić paszport co najmniej z 6-miesięcznym terminem ważności, licząc od daty planowanego wyjazdu z Kazachstanu, wypełnioną ankietę wizową, jedną fotografię i inne dokumenty wymagane w zależności od typu wizy. Warunkiem niezbędnym otrzymania wizy innej niż jednokrotna jest tzw. poparcie wizowe, wydawane przez Departament Służby Konsularnej MSZ Kazachstanu. Nie ma obowiązku okazania określonej kwoty pieniędzy na każdy dzień pobytu.

## Ambasada Kazachstanu w Rzeczypospolitej Polskiej

ul. Królowej Marysienki 14, 02-954 Warszawa  
Tel. +48 (22) 642-53-88  
Fax: +48 (22) 642-34-27  
E-mail: warsaw@mfa.kz

## Meldunek

Cudzoziemcy objęci są obowiązkiem meldunkowym, ale obywatele krajów OECD (w tym Polska), są zwolnieni z tego obowiązku pod warunkiem, że przekraczając granicę otrzymają dwie pieczętki potwierdzające meldunek w dokumencie podróży oraz na karteczce migracyjnej. W innym przypadku w ciągu 5 dni od daty wjazdu drogą lądową należy zameldować się (zarejestrować) we właściwym dla miejsca pobytu oddziale policji imigracyjnej (dawny OWiR). Przy przekraczaniu granicy drogą lotniczą obowiązek meldunkowy dotyczy cudzoziemców, których pobyt na terenie Kazachstanu przekracza 90 dni. W przypadku zgubienia karteczki migracyjnej należy w ciągu 3 dni roboczych złożyć odpowiednie oświadczenie do instytucji spraw wewnętrznych, gdzie otrzymuje się duplikat dokumentu.



## PODRÓŻ

## Jak dojechać

Od 2017 r. podróżowanie między Polską a Kazachstanem stało się o wiele łatwiejsze. Po pierwsze – jeśli planowany pobyt jest krótszy niż 30 dni, nie trzeba mieć wizy, po drugie – w maju Polskie Linie Lotnicze LOT otworzyły regularne połączenie na trasie Warszawa – Nur-Sułtan (w 2020 r. zwiększona zostanie liczba rejsów do 7 tygodniowo, będzie też połączenie z Ałmaty). Czas podróży na pokładzie Boeingów 737-800 NG wynosi około 5 godzin.

Dwa największe międzynarodowe porty lotnicze Kazachstanu znajdują się w Nur-Sułtanie i Ałmaty.

Dotrzemy tam także z Lufthansą, KLM, Australian Airlines, Air Baltic i Turkish Airlines. Bardzo popularne są połączenia tranzytowe przez Moskwę.

Narodowym przewoźnikiem Kazachstanu są linie Air Astana, które latają do Turcji, Rosji, Francji, Holandii, Niemiec, Ukrainy, Wielkiej Brytanii i Włoch oraz na wielu azjatyckich trasach.

Do Kazachstanu można także dotrzeć pociągiem. Większość połączeń jest realizowana z Moskwy, np. trasa przez Orenburg do Nur-Sułtanu. Bardzo popularne jest regularne połączenie między Moskwą a Ałmaty (pociąg „Kazachstan” kursujący co 2 dni, podróż trwa ponad 3 doby). Na najbardziej wytrwałych podróżników czeka przygoda pokonania trasy „Jedwabnego Szlaku” z Moskwy do Pekinu przez Ałmaty i Urumczy.

Jeszcze inną możliwość wjazdu do Kazachstanu daje Morze Kaspijskie i połączenie promowe między Baku a Aktau. Podróż powinna trwać 16-20 godzin, ale często zdarzają się opóźnienia i przestoje.

Klimat kontynentalny Kazachstanu sprzyja wysokim temperaturom w lecie (do +40°C), a zimą mrozom dorównującym tym wartościom na minusie. Stąd dogodne warunki do podróżowania

przypadają na okres od kwietnia do czerwca i od września do listopada. Wyjątkiem w lecie są północne regiony Kazachstanu, gdzie panują średnie temperatury oraz Ałmaty z niezbyt mroźną zimą i doskonałymi warunkami do uprawiania sportów zimowych.

## Numery alarmowe

(obowiązujące na terenie całego kraju)

- 101 – Straż Pożarna
- 102 – Policja
- 103 – Pogotowie Ratunkowe
- 104 – Pogotowie Gazowe
- 105 – numer alarmowy S.O.S

## Telefony

Numer kierunkowy do Kazachstanu +7  
Dzwoniąc do Nur-Sułtanu, dodajemy numery: +7 (717 2), do Ałmaty: +7 (727 2)

## Wybrane Święta Państwowe

(dni wolne od pracy)

- 1-2 stycznia – Nowy Rok
- 21-23 marca – Nauryz (Święto Wiosny)
- 1 maja – Święto Jedności Narodu Kazachskiego
- 9 maja – Dzień Zwycięstwa
- 30 sierpnia – Dzień Konstytucji
- 16 grudnia – Dzień Niepodległości

## Mini-słowniczek

Coraz więcej osób mówi w języku angielskim, ale poza dużymi miastami porozumiemy się przede wszystkim w języku rosyjskim. Warto zapamiętać kilka podstawowych, grzecznościowych zwrotów w języku kazachskim!

Dzień dobry – Қайырлы тан // Qai'yrly tan' – czyt. qayirli tan

Witam – Саламатсыз ба // Salamatsyz ba – czyt. Salamsiz ba


Dobry wieczór – Қайырлы кеш // Qai'yrly kes' – czyt. kuayirli kesz

Do widzenia – Сау болыңыз // Sau bolyn'yz – czyt. Sa boliniz

Dziękuję – Рахмет – // Rahmet czyt. Rahmet

Na zdrowie! – Аман-сау болайық! // Aman-sau bolai'yq! – czyt. Aman-saw bolaiyq

## TURYSTYKA

 Kazachstan jako kierunek turystyczny wzbudza coraz większe zainteresowanie na całym świecie. Jednocześnie, z roku na rok, powiększa się zakres usług i liczba tras zwiedzania, które oferują miejscowe biura turystyczne. Najwięcej gości odwiedzających Kazachstan przyjeżdża z Niemiec, Anglii, Japonii, Korei, Chin i krajów arabskich.

Obecnie w Kazachstanie rozwijają się praktycznie wszystkie rodzaje turystyki – poznawcza, wypoczynkowa, etnograficzna, ekologiczna czy biznesowa.

Pod względem położenia geograficznego Kazachstan stanowi unikalny region w centralnej części Eurazji; tworząc szczególny kompleks przyrodniczy – łączy najbardziej wyraziste elementy krajobrazu obydwu części kontynentu. Chcąc upewnić się w prawdziwości tego stwierdzenia, wystarczy przejechać Kazachstan w kierunku północ – południe. Pokonując ok. 1800 km przecina się aż cztery strefy krajobrazowe: lasostep, step, półpustynię i pustynię.

Taka różnorodność stref przyrodniczych stanowi gwarancję bogactwa świata roślinnego i zwierzęcego. Według badaczy, dziś w Kazachstanie występuje ponad 6 tysięcy odmian roślin, na terenie kraju gniazduje około 500 gatunków ptaków, a w rzekach i jeziorach żyje ponad 100 rodzajów ryb.

Aby ochronić zasoby fauny i flory w Kazachstanie utworzono sieć narodowych rezerwatów przyrody (od niedawna dostępnych także dla tury-

stów). Najbardziej znany z nich to **Aksu-Żabagły**, leżący w obwodach południowokazachstańskim i żambylskim. Żyją tutaj takie chronione gatunki, jak pantera śnieżna, tienszański niedźwiedź brunatny, świstak długoogoniasty, rysie i wilki. Innym, znanym w świecie rezerwatem jest **Korgałyń**, wchodzący w skład stepów i jezior Saryarki (obiektu przyrodniczego wpisanego na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO). Tu właśnie, nad Jeziorem Tengiz, gniazduje nawet 20 tys. par flamingów różowych. Są one wielką atrakcją ornitologiczną! Natomiast w obwodzie wschodniokazachstańskim leżą jeszcze dwa rezerваты przyciągające pasjonatów „birdwatching-u”. W **Kułodżuńskim** Rezerwacie Przyrody można obserwować m.in. rajskie żurawie, orły, czaple białe, a także unikalne jaszczurki krągłogłówki. W Rezerwacie **Markakolskim** jedną z osobliwości stanowi dość duże Jezioro Markakol (długość – 38 km, szerokość – 19 km), w którym żyje uskucz – miejscowa odmiana łososia syberyjskiego; to także słynna ostoja ptaków IBA.

Kazachstan od lat kojarzony jest z turystyką górską. Znajdują się tu takie niezwykłości przyrody jak: **Biełucha** – najwyższy szczyt Ałtaju (4505 m), Przełęcz Marmurowa, masyw Ułytau, wodospad Kokkol, święta góra Kazygurt, Przełęcz Burchacka. A to tylko kilka przykładów górskiej części Kazachstanu, które co roku odwiedzane są przez setki miłośników aktywnego wypoczynku, także z zagranicy. Ale, oczywiście, jednym z najważniej-

szych przyrodniczych symboli kraju jest północna część masywu Tien-szan, leżąca w Siedmiorzeczcu (Żetyсу). Mowa tu o paśmie **Zailijskiego Ałatau**, które rozciąga się na długości 400 km.

Najpopularniejsze trasy alpinistyczne tych gór znajdują się w rejonie doliny Małej Ałmatynki i lodowca Bogdanowicza. To niezwykle miejsce łączy w sobie trasy o różnym stopniu trudności, tak więc służy zarówno amatorom górskich wędrówek czy sportów zimowych, jak i profesjonalnie przygotowanym wyprawom. Wśród szczytów, które najchętniej wybierane są do takich wypraw znajduje się m.in. lodowiec Pogriebietki (4231 m), przełęcz i lodowiec Tujuk Su (4100 m), Ordżonikidze (3980 m.), Komсомоł (4000 m; od 1997 r. – Nursułtan), Lokomotiw (4182 m.), Abaj (4010 m) czy Szkolnik (3590 m).

Nieco dalej na południe, w centralnej części gór Tien-szan, na granicy z Kirgistanem i Chinami,

leży najwyższa góra Kazachstanu – **Chan Tengri** (Władca Niebios). Jej wysokość, mierzona z pokrywą śnieżną wynosi 7010 m n.p.m. i stanowi jeden z pięciu 7-tysięczników gór Tien-szan, których zdobycie honorowane jest wyróżnieniem alpinistycznym „Śnieżna pantera”. Od strony Kazachstanu na szczyt prowadzi tzw. droga północna; jest ona trudniejsza od szlaku południowego wytyczonego po stronie Kirgistanu.

Kazachstan słynie z oryginalnej kultury i bogatej historii, nic więc dziwnego, że coraz większe znaczenie zdobywa etnoturystyka. Praktycznie w każdym zakątku kraju turysta interesujący się prawdziwym życiem kazachskiego narodu – jego tradycjami, obrzędami, twórczością – znajdzie dla siebie coś interesującego. Od muzeów prezentujących historyczne i kulturowe dziedzictwo, po coraz większą liczbę rezerwatów archeologicznych





z Rezerwatem **Tamgały** na czele. Również na południu kraju, w obwodzie żambylskim, znajduje się słynny **Wąwóz Berkara**, w którym odnaleziono 504 kurhany – najstarsze, zdaniem historyków, pochodzą z okresu staroscytyjskiego (pierwsze tysiąclecie p.n.e.). Oprócz tego panuje pogląd, że tam właśnie, na obszarze dzisiejszego Rezerwatu Berkaryńskiego, zatrzymał się przed wiekami Czyngis Chan ze swoją wielotysięczną armią.

Kolejnym rodzajem turystyki, który w ostatnich latach dynamicznie się rozwija, jest turystyka wodna. Kazachstan to nie tylko kraj stepowy, na jego obszarze znajdziemy tysiące jezior i potężne rzeki. Największa ilość zbiorników wodnych skupiona jest w południowo-wschodniej części kraju, w rejonie Siedmiorzeczca. Praktycznie wszystkie rzeki tam płynące należą do zlewni Jeziora Bałchasz, której gigantyczna powierzchnia liczy ponad 400 tys. km<sup>2</sup>. Wokół Ałmaty znajdziemy jeszcze kilka miejsc sprzy-

jających takiej turystyce. Oprócz najbardziej oddalonego na północ Jeziora Bałchasz, popularnym miejscem wypoczynku i rekreacji pozostaje Zbiornik Kapszagajski. Dla wypraw trekkingowych nieocenione są szlaki wytyczone wokół Wielkiego Jeziora Ałmatyńskiego oraz trasa wzdłuż Jezior Kolsajskich i przepiękne Jezioro Kaindy.

Wśród turystów krajowych i zagranicznych dużą popularnością cieszą się rzeki: Ili, Szaryn, Koku, Karatał i Czilik. Każda ma inne znaczenie dla rozwoju turystyki (a także rekreacyjnego rybołówstwa). Rzeka **Ili** powstaje z połączenia Tekes (Kazachstan) i Kunges (Chiny). Początek bierze w górach Chin, jej kazachski odcinek ma długość 815 km i uchodzi do Jeziora Bałchasz. Jest trzecią co do wielkości rzeką w Kazachstanie, ustępując jedynie znanym na cały świat Irtyszowi i Uralowi.

Natomiast **Szaryn** to rzeka pełnowodna i nieujarzmiona. Należy do największych dopływów







rzeki Ili. Sama zasilana jest przez wiele małych dopływów i jeden większy – Temerlik. W górnym biegu funkcjonuje pod nazwą – Szalkydysu, w środkowym jako Kegen, a jej najbardziej znana część przepływa przez Kanion Szaryński, o głębokości sięgającej 400 m. Rzeka **Koksu** bierze swój początek na lodowcu Baskan, położonym na północno-zachodnim zboczu Dżungarskiego Ałatau. W górnym biegu, przy skalistym korycie, przepływa z prędkością 37 m/sek. Na rzece Koksu dla turystów organizuje się spływy na tratwach. Największą rzeką w Zailijskim Ałatau jest **Czilik (Szylyk)**, który ma źródła na południowych stokach tych gór. Płyne stamtąd na wschód do Kotliny Ilijskiej, następnie okrąży Zailijski Ałatau od wschodu, skręca na północ i uchodzi do Ili dwoma odnogami. U jej ujścia znajduje się utworzony sztucznie Zbiornik Kapszagański. Jest typową górską rzeką o wartkim prądzie. W jej górnej części koryto ma 5-6 m szerokości, w środkowej – 10-15 m, maksymalna głębokość to 1,5-2 m.

Kazachstan zdobywa coraz większą popularność wśród osób uprawiających sporty ekstremalne.

Znajdziemy tu na przykład doskonałe warunki do heliskiingu czyli zjazdów na nartach albo na snowboardzie po niewytyczonych trasach. Takie atrakcje zapewnia lodowiec **Tujuk Su** (ang. Tuyuksu) w pobliżu Ałmaty. Gruba warstwa śniegu utrzymuje się na jego polach firnowych jeszcze wczesną wiosną. Dodatkowo, na wysokości 3455 m n.p.m. w przedpolu lodowca usytuowana jest glaciologiczna stacja T1, służąca jako baza dla grup snowboardzistów.

Kazachstan to także wymarzone miejsce dla turystyki ekologicznej. Opracowano ponad 900 tras łącznie z tymi, które prowadzą przez tereny rezerwatów i parków narodowych: Ałtyn-Emel, Ile-Ałatau, Katon-Karagaj, Karkarały, Aksu-Żabagły czy Burabaj. Wiele z tych miejsc ma wieloletnie tradycje lecznicze, i tak w latach 20. i 30. XX w. najpopularniejszym kurortem w kraju było **Borowoje**. Pierwsze fotografie ośrodka zaprezentowano nawet na Wystawie Światowej w Nowym Jorku w 1938 r. Nie na próżno Borowoje określa się mianem „kazachskiej Szwajcarii”. Każdego roku przyjeżdżają tutaj tysiące turystów, żeby aktywnie

wypoczywać, łowiąc ryby, polując, przemierzając górskie szlaki. Krajobraz i przyroda czyni z tego unikalnego miejsca znakomitą turystyczną bazę. Nieco dalej na północ na terenie Parku Narodowego **Kokczetau** również funkcjonuje wiele znanych kurortów z bogatą historią uzdrowiskową – pierwsze sanatorium uruchomiono tam już na początku lat 20. ubiegłego wieku.

Oferta turystyczna Kazachstanu jest coraz bardziej różnorodna. Ostatnio dużą popularnością cieszy się polowanie z ptakami drapieżnymi, które jest głęboko zakorzenione w tradycji kazachskiego narodu. Coraz częściej turyści korzystają z możliwości wzięcia udziału w wyprawie na ryby. Kazachskie jeziora i rzeki obfitują w dorodne sumy, bolenie, karasie, jesioty i białe amury. Do znanych łowisk należy Jezioro Bałchasz z deltą rzeki Ili, rzeki Lepsy czy Ajaguz.

Kazachstan ma wspaniałe tereny myśliwskie. Wiele biur turystycznych i firm zajmuje się organizacją **polowań**, m.in. Otrar Travel, Tumar Trans czy Azimut Travel (patrz str. 52-55).

Częstym kierunkiem takich wypraw są południowo-wschodnie rejony Kazachstanu oddalone od Ałmaty ok. 400 km. Żyje tam wiele gatunków dzikich zwierząt m.in. jeleni szlachetny (maral), tienszańska dzika owca, syberyjski koziorożec górski (teke), sarna europejska, dzik, tienszański niedźwiedź, wilki, lisy, a także ptaki – górskie indyczki i kuropatwy.

Po udanym polowaniu myśliwy może zabrać ze sobą następujące trofea: rogi dzikich zwierząt kopytnych, kły, skóry i czaszki drapieżników.

Sezon na wymienione wyżej zwierzęta trwa od 1 września do końca grudnia, z wyjątkiem wilków, na które można polować przez cały rok oprócz marca i kwietnia. Na ptaki poluje się w październiku.

Zasady rządzące polowaniem i warunki, jakie musi spełniać myśliwy reguluje zarządzenie ministra rolnictwa Kazachstanu z 27 lutego 2015 r.

[www.zakon.kz/4788540-pravila-okhoty-utverzhdeny-v-kazakhstane.html](http://www.zakon.kz/4788540-pravila-okhoty-utverzhdeny-v-kazakhstane.html)





## BIURA TURYSTYCZNE

### Almaty City Tour

[www.city-tour.kz](http://www.city-tour.kz)

Biurowo dysponuje bardzo zróżnicowaną ofertą i proponuje unikalne programy turystyczne. Najpopularniejsze trasy to Złoty Pierścień Siedmiorzeczca (6 dni), Jeziora Kolsajskie (3 dni) i Zimowy Odpoczynek w Ałmaty (7 dni). Biuro proponuje też kilkugodzinne wycieczki po Ałmaty i Nur-Sułtan, m.in. trzygodzinną przejażdżkę po Ałmaty na dwukołowych elektrycznych segwayach. Atrakcyjnie przedstawia się propozycja kilkugodzinnych wycieczek do najslawniejszych uroczysk obwodu ałmackiego np. petroglify Tamgały (9 godzin) czy Kanion Szaryński (10 godzin). Godne polecenia są także kilkudniowe foto-toury do najbardziej urokliwych zakątków kraju.

**Adres:** Ałmaty 050022, ul. Bajtursynowa 113, hotel „Astana Interhotel”, 2 p.

**tel.:** +7 (727) 313-18-67, 290-07-77

**e-mail:** [info@city-tour.kz](mailto:info@city-tour.kz)

Nur-Sułtan, ul. Kunajewa 12/1, Business Center, 7 p. pok. 0512  
**tel.:** +7 (7172) 729-429; **e-mail:** [info@city-tour.kz](mailto:info@city-tour.kz)

### Arman Tour

[www.arman-tour.com](http://www.arman-tour.com)

Agencja „Arman Tour” zajmuje się przyjmowaniem zagranicznych gości w Kazachstanie i w stolicy Nur-Sułtan. Zakres usług obejmuje: transfer z lotniska i dworca kolejowego; rezerwację hoteli i restauracji; usługi tłumacza (tłumaczenia ustne, pisemne, symultaniczne); organizację indywidualnych i grupowych wycieczek, poglądowych i tematycznych; organizację uroczystych bankietów, konferencji i spotkań. W bogatej ofercie biuro posiada sprofilowane wycieczki po stolicy m.in. „Architektoniczna symfonia Nur-Sułtanu”. Godna polecenia jest także nocna wycieczka „Sylweki Nur-Sułtanu” oraz „Tajemnice przyrody”.

**Adres:** Nur-Sułtan, ul. Imanowa 50, biuro nr 306

**tel.:** +7 (7172) 37-12-36, +7 (7172) 37-18-62

### Arnai Tours

[www.arnaitours.kz](http://www.arnaitours.kz)

Jedno z największych biur podróży Kazachstanu dysponujące bardzo bogatą i zróżnicowaną ofertą. Organizuje m.in. wycieczki piesze, konne, rowerowe i motocyklowe, a także wyjazdy wędkarskie. Za pośrednictwem „Arnai Tours” można zwiedzić kosmodrom Bajkonur oraz odbyć podróż na trasie historycznego Jedwabnego Szlaku.

**Adres:** Ałmaty, ul. Abaja 59, róg Naurzybaj batyry

**tel.:** +7 (727) 267-40-77, 261-40-30

**e-mail:** [arnaitours@mail.ru](mailto:arnaitours@mail.ru), [info@arnaitours.kz](mailto:info@arnaitours.kz)

### Asia Discovery

[www.asia-discovery.kz](http://www.asia-discovery.kz)

Zwraca uwagę wyjątkowo bogatą ofertą. Turystom proponuje się m.in. wycieczki etnograficzne, ekologiczne i ornitologiczne, wyjazdy na narty do górskiego kurortu Szymbulak. Dla pasjonatów rajdów off-road przygotowano pięć tras po górskich i stepowych bezdrożach. Natomiast dla miłośników jazdy konnej wytyczono sześć tras obliczonych na 3 do 21 dni, m.in. wyprawę przez góry północnego Tien-szanu. Oprócz tego – wędrowki trekkingowe, spływy górskimi rzekami oraz 7- i 14-dniowe wyjazdy na ryby. W delcie rzeki Ili można łowić sumy, karpie, bolenie i białe amury, a w górskich rzekach Tureń i Assy – pstrągi i sumy. Z innych atrakcji – noc w karawanseraju i jazda na wielbłądach, wycieczka na lodowiec i do „Doliny Zamków” w przepięknym Kanionie Szaryńskim.

**Adres:** Ałmaty, просп. Abaja 61, biuro nr 19

**tel.:** +7 (727) 292-37-86, +7 (727) 2508-108, 92-69-31; +7 (777) 214-52-65;

**fax:** +7 (727) 2508-108

**e-mail:** [info@asia-discovery.kz](mailto:info@asia-discovery.kz),

[zakaz@asia-discovery.kz](mailto:zakaz@asia-discovery.kz)

### Asia Mix Travel

[www.asiamixtravel.com](http://www.asiamixtravel.com)

Hasło „Odkryj z nami Kazachstan” doskonale oddaje bogatą zawartość oferty tego touroperatora, w której dominuje aktywny wypoczynek i wycieczki „kulturowe”. Do pierwszej grupy możemy zaliczyć m.in. 9-dniową górską ekspedycję na szczyt „Pik Astana” (4555 m) w masywie Tien-szan. To piękna, a jednocześnie niezbyt trudna do zdobycia góra, więc niepotrzebne są umiejętności alpinistyczne. Niezapomnianych wrażeń dostarczy 4-dniowa trekkingowa wyprawa w rejon północnego Tien-szanu nad malownicze Jeziora Kolsajskie. Wycieczki, w ramach których możemy zapoznać się z kulturą i historią Kazachstanu, to m.in. 8-dniowa wyprawa „Chan Tengri – w objęciach władcy niebios”. U podnóża tej góry, w obozie na wysokości 4100 m, uczestnicy wycieczki, którzy dotrą tam helikopterem, będą mieli możliwość wyciszenia się i medytacji. Poza tym w planie wyprawy są: najwyższy na świecie położony i najszybszy tor łyżwiarski Medeo, Wielkie Jezioro Ałmatyńskie, śpięjąca wydma, Kanion Szaryński.

**Adres:** Ałmaty, ul. Mirzोजना 176 m. 44

**tel.:** +7 (727) 379-70-88

**e-mail:** [anya.asiamixtravel@gmail.com](mailto:anya.asiamixtravel@gmail.com),  
[asiamixtravel2@gmail.com](mailto:asiamixtravel2@gmail.com)

### Azimut Travel

[www.azimut-travel.kz](http://www.azimut-travel.kz)

Znajdziemy tu w zasadzie wszystkie typowe propozycje poznawania Kazachstanu: wycieczki po Nur-Sułtanie i Ałmaty; wiele tras po ałmackim obwodzie pokazujących piękno tego regionu – oprócz najbardziej

znanych, jak Kanion Szaryński, Wielkie Jezioro Ałmatyńskie, Tamgały i Tamgały Tas, jest wyprawa do Ungurtas zwanego „pępkiem ziemi” czy zwiedzanie okolic Jeziora Issyk. W ofercie biura nie mogło zabraknąć wyjazdu do Bajkonuru, zwraca uwagę wypoczynek w kurorcie narciarskim w pobliżu Ust-Kamieniogorska „Ałtajskie Alpy” oraz różnorodność aktywnego wypoczynku. Tu oprócz szczegółowej oferty polowań, znajdziemy: spływy i rafting po rzekach Ili, Turgen, Czilik; loty na paralołni, loty widokowe samolotem, wyprawy konne i przejażdżki quadami. Biuro oferuje także liczne ośrodki wypoczynkowe np. nad Jeziorami Bałchasz i Ałtałak.

**Adres:** Ałmaty, ul. Szewczenko 118, biuro 118

**tel.:** +7 (727) 356-28-26, 342-32-50

**fax:** +7 (727) 356 28 26

**e-mail:** [info@azimut-travel.kz](mailto:info@azimut-travel.kz)

### Center Tour,5

[www.centertour.kz](http://www.centertour.kz)

Na terenie Kazachstanu biuro organizuje wypoczynek w sanatoriach, pensjonatach, bazach turystycznych, wycieczki przeglądowe i tematyczne po Nur-Sułtanie, wycieczki nietypowe i ekstremalne (spływy rzeczne, wyprawy konne), ekologiczne i historyczne. Organizuje też wypoczynek weekendowy, pikniki, imprezy korporacyjne, świąteczne i okolicznościowe w Nur-Sułtanie.

**Adres:** Nur-Sułtan, ul. Bejbitszylik 26

**tel./fax:** +7 (7172) 31-64-74, 31-66-04, 32-40-80, +7 7789662114

**e-mail:** [centertour@list.ru](mailto:centertour@list.ru)

### Grande Voyage

[www.grandevoyage.kz](http://www.grandevoyage.kz)

Wśród wielu bardzo ciekawych propozycji wyróżnia się m.in. 8-godzinna piesza wycieczka z Ałmaty przez przełęcz Kim-Asar do Wąwozu Butokowskiego oraz zwiedzanie hodowli ptaków drapieżnych m.in. berkuta i sokoła. Niezapomnianych wrażeń dostarczą całodzienne wycieczki „Cztery kaniony rzeki Ili” i „Wodospady Turgeńskie”. Z „Grande Voyage” można także się wybrać do Rezerwatu Archeologicznego Tamgały, by podziwiać naskalną galerię petroglifów powstałych w okresie od epoki brązu do średniowiecza.

**Adres:** Ałmaty, ul. Saptajewa 64 G.

**tel.:** +7 (727) 333-45-99; 329-45-99; 274-10-10; +7 (701) 22-55-662

**e-mail:** [info@grandevoyage.kz](mailto:info@grandevoyage.kz)

### International Travel Plus

[www.itplus.kz](http://www.itplus.kz)

Biurowo proponuje następujące trasy po Kazachstanie: Ałmaty – miasto tysiąca barw (3 dni), Nur-Sułtan – stolica pokoju i pojednania (3 dni), Borowoję – uzdravniająca oaza, gdzie na turystów czekają zadziwiająco

piękne krajobrazy, cisza i spokój (3 dni) oraz Ałmaty – w otoczeniu gór (4 dni), gdzie jedną z atrakcji jest malowniczo położone na wysokości ponad 2500 m w górach Zailijskiego Ałatau – Wielkie Jezioro Ałmatyńskie.

**Adres:** Ałmaty, ul. Seifulina 498

**tel.:** +7 (727) 355-05-05; **faks:** +7 (727) 355-05-13

**e-mail:** [info@itplus.kz](mailto:info@itplus.kz)

Nur-Sułtan, просп. Sary-Arka 15, Business Center „Isker”

**tel.:** +7 (7172) 47-60-70

**e-mail:** [tourast@itplus.kz](mailto:tourast@itplus.kz), [tourtse1@itplis.kz](mailto:tourtse1@itplis.kz)

### Kan Tengri Expedition

[www.kantengri.kz](http://www.kantengri.kz)

Biurowo specjalizujące się w wyprawach górskich różnego typu. Atrakcyjna oferta dla alpinistów – wyprawy o różnym stopniu trudności na szczyty centralnego masywu Tien-szan – Chan Tengri (7010 m), a także na pięciotysięczniki tego rejonu. Z obozu-bazy Karkara śmigłowiec zabierze alpinistów na lodowce Północny i Południowy Inylczek. Biuro organizuje też kilkugodzinne wyprawy trekkingowe w góry z przewodnikiem, a także górskie wyprawy rowerowe w masywie Tien-szan. Dużym powodzeniem cieszy się heliskiing – zjazdy poza wytyczonymi trasami; ponieważ są one organizowane na dużych wysokościach ich sezon jest całoroczny. Helikopter wywozi narciarzy lub snowboardzistów na 4- i 5-tysięczniki skąd zjeżdżają w towarzystwie instruktorów. Dla amatorów wędkowania biuro organizuje wyprawy w delcie rzeki Ili.

**Adres:** Ałmaty, ul. Kastiejewa 10

**tel.:** +7 (727) 291-02-00, 291-08-80, 291-60-06

**fax:** +7 (727) 291-20-10; **e-mail:** [info@kantengri.kz](mailto:info@kantengri.kz)

### Kitotravel

[www.kitotravel.kz](http://www.kitotravel.kz)

Oprócz klasycznych wycieczek po Nur-Sułtanie, Ałmaty i do Borowoję, na szczególne podkreślenie zasługują wycieczka do Bajkonuru – „Port Kosmiczny”. Najczęściej biuro odbiera uczestników z miasta Kyzylorda, gwarantuje 3 noclegi w hotelu i 2 dni intensywnego zwiedzania, wraz z możliwością fotografowania i filmowania. W bogatym programie wycieczki, oprócz pokazania miasta i najważniejszych muzealnych obiektów, uwzględniono wiele atrakcji na terenie samego kosmodromu m.in. wejście na platformę widokową, obserwowanie przygotowań załogi i startu rakiety albo statku kosmicznego, zwiedzanie hangarów, w których przygotowywano do startu rakiety nośne „Energia” itd.

**Adres:** Nur-Sułtan, ul. Kabanbaj Batyry 21

**tel.:** +7 (7172) 97-86-11

**e-mail:** [expo@kitotravel.kz](mailto:expo@kitotravel.kz); **skype:** kito\_edu.kz

**Kontakt w sprawie wycieczek do Bajkonuru:**

Madina Abildina, tel. +7 (771) 001-05-00

**NATA Travel****www.nata.kz**

Biuro organizuje wycieczki do najciekawszych miejsc Kazachstanu. Godną polecenia jest 13-dniowa trasa „Odkryj dla siebie Kazachstan”. Zwiedzimy m.in. Nur-Sułtan, Szymkent, Turkistan, Ałmaty, Park Narodowy Ałtyn-Emel, Kanion Szaryński i Jeziora Kolsajskie. Biorąc udział w wycieczce „Złoty pierścień Żetyssu” zapoznamy się z unikalną przyrodą obwodu ałmackiego, w ciągu tygodnia odwiedzimy górskie kaniony i jeziora, będziemy mieli okazję posłuchać śpiewającej wydmy i zapoznać się z historią Ałmaty.

**Adres:** Ałmaty, ul. Makatajewa 97, biuro nr 2  
**tel.:** +7 (727) 279-15-39; **fax:** +7 (727) 279-99-59  
**e-mail:** news@nata.kz, info2@nata.kz, visa@nata.kz  
 Nur-Sułtan, ul. Balkantau 213, biuro nr 2, 2 p.  
**tel. kom.:** 8771 762 44 15  
**e-mail:** reservation@nata.kz

**Otrar Travel****www.otrar.kz**

Dla miłośników aktywnego wypoczynku „Otrar Travel” organizuje spływy górkami rzekami i polowania na dziką zwierzynę. Oprócz tego proponuje turystom dziesiątki tras prowadzących przez najbardziej malownicze zakątki kraju. Z tym biurem można również zwiedzić największy na świecie kosmodrom Bajkonur, gdzie zapoczątkowany został podbój kosmosu przez człowieka. Biuro, oprócz tradycyjnego zwiedzania obiektów kosmodromu i muzeum kosmonautyki, uwzględni także możliwość obejrzenia startu rakiety lub statku kosmicznego, które odbywają się mniej więcej dwa razy w miesiącu.

**Adres:** Ałmaty, ul. Makatajewa 127/9  
**tel.:** +7 (727) 330-21-21  
**fax:** +7 (727) 258 82 15  
**e-mail:** otrartravel@otrar.kz  
 Nur-Sułtan, просп. Республики 9  
**tel.:** +7 (717) 221-59-31  
**e-mail:** tse@otrar.kz

**Raft Service****www.raft-service.kz**

Ta firma specjalizuje się w organizacji aktywnego wypoczynku, czasem nawet w ekstremalnych warunkach. Trzeba tu przede wszystkim wspomnieć o raftingu – spływach górkami rzekami na tratwach, kajakach czy pontonach. Miłośnicy lotów paralotniami mogą poszybować nad położonym 30 km od Ałmaty wysokogórkim płaskowyżem Usz-Konyr. Dużym powodzeniem cieszą się kilkugodzinne wycieczki na pokładzie śmigłowca m.in. nad Jezioro Bałchasz, można też z góry podziwiać lodowiec Bogatyr, szczyt Talar, przedgórza Zailijskiego Ałatau czy Kanion Szaryński. Zimą biuro daje możliwość m.in. uprawiania ekstremalnego narciarstwa lub snowboardingu ze spadochronem.

**Adres:** Ałmaty, ul. Kubiejewa 70 (teren Portu Lotniczego)**tel.:** +7 (727) 393-53-75, +7 (727) 252-99-03**e-mail:** info@raft-service.kz**Robinson****www.robinzon.kz**

W ofercie tego biura oprócz klasycznych tras turystycznych jest także leczenie sanatoryjne w ośmiu placówkach w Ałmaty. To hotel sanatorium „Ałtyn Kargaly”, pensjonaty „Kargaly” i „Samał” oraz sanatoria „Ak-Butak”, „Ak-Kayin”, „Ałatau”, „Kazachstan” (przy trasie na Medeo) i „Kokten”. Każde z nich jest wyspecjalizowane w leczeniu schorzeń i dolegliwości różnych narządów. Szczegóły:

**www.robinzon.kz/index.php?page=text&id=31**

**Adres:** Ałmaty, ul. Kunajewa 49  
**tel.:** +7(727) 273-54-06, 273-35-44, 273-77-33, 273-55-14  
**e-mail:** info@robinzon.kz

**Sajat Travel****www.sayat-travel.kz**

Jeśli chcemy w ciągu trzech dni poznać najciekawsze miejsca stolicy to najlepiej wybrać się na wycieczkę z „Sajat Travel”. Rozpoczyna ją rejs po rzece Iszym, a następnie można zwiedzić m.in. wieżę widokową „Bajterek”, centrum handlowo-rozrywkowe „Chan Szatyr”, tereny wystawy Expo 2017, unikalne muzeum pod gołym niebem „Mapa Kazachstanu – Atameken”, Pałac Pokoju i Pojednania, Pałac Niepodległości i Muzeum Narodowe. Biuro organizuje również wycieczki: z Nur-Sułtanu do Mangystanu, Ałmaty, Boro-woje i Bajkonuru.

**Adres:** Nur-Sułtan, ul. M. Gabdullina 18, blok E, osiedle „7 Kontynent”  
**tel.:** +7 (7172) 55-55-44, 96-81-25, 96-81-24

**Saryarka Trip****www.astanatrip.kz**

Sprofilowana oferta wycieczek kilkugodzinnych oraz jedno- dwu- i trzydniowych po stolicy. Ich uczestnicy zapoznają się z najważniejszymi, najbardziej charakterystycznymi obiektami stolicy Kazachstanu, jak np. wieża widokowa „Bajterek”, Pałac Pokoju i Pojednania, Pałac Niepodległości, Muzeum Narodowe czy meczet Hazret Sułtan.

**Adres:** Nur-Sułtan, ul. Syryarka 12, biuro 404  
**tel.:** +7 (7172) 238160, +7 (702) 999-67-65

**Silk Road Kazakhstan+****www.srkplus.kz**

Biuro specjalizuje się w turystyce zagranicznej, ale ma też ciekawą ofertę wycieczek po Kazachstanie. Na uwagę zasługuje 6-dniowa wycieczka „Błogosławiona

Ziemia Żetyssu”. Obejmuje ona m.in. zwiedzanie Ałmaty, Jeziora Issyk, Kanionu Szaryńskiego oraz Tamgaly Tas nad rzeką Ili, gdzie można podziwiać buddyjskie rysunki naskalne. Niezapomnianych wrażeń dostarczy 9-godzinna wycieczka do Wąwozu Turgeńskiego z urokliwymi wodospadami i na płaskowyż Assy, gdzie znaleziono ślady człowieka sprzed 5 tysięcy lat.

**Adres:** Ałmaty, ul. Tole bi nr 30, biuro nr 3  
**tel.:** +7 (727) 293-93-43; 293-80-93; 291-44-98  
**tel. kom.:** 8 705 990 75 77  
**e-mail:** info@srkplus.kz

**Sky Eagle****www.skyeagle.kz**

Jedno z pierwszych biur, które do oferty dla zagranicznych turystów wprowadziło prezentację kazachskiego folkloru, obyczajów, tradycji. Można więc wybrać się do etnicznej auli „Hunowie” (35 km od Ałmaty), gdzie czekają różnorodne atrakcje: nocleg w jurcie, narodowa kuchnia, wycieczki konne albo pokaz tradycyjnych zawodów na koniach. Oprócz tego w „Sky Eagle” znajdziemy ofertę wycieczek krajoznawczych do największych atrakcji obwodu.

**Adres:** Ałmaty, ul. Czajkowskiego 190/82  
**tel.:** +7 (727) 248-48-62, 248-48-63, 248-48-64, 248-48-67  
**fax:** +7 727 248-48-65  
**e-mail:** info@skyeagle.kz

**Sky Way****www.skyway.kz**

Oferta tego biura to nie tylko różnorodność, ale także unikalne pomysły organizacji wypoczynku. Na przykład korzystając z interaktywnej mapy, można sporządzić indywidualny program zwiedzania dopasowany do naszych zainteresowań. Wśród szczególnie ciekawych propozycji są zabytki kultury islamu jak np. XII-wieczny podziemny meczet Chilwet czy muzealno-architektoniczny kompleks Hazret Sułtan w Turkistanie lub historyczne miasto Otrar na Jedwabnym Szlaku. Na uwagę zasługuje też kompleks 45 kurhanów w Dolinie Turgeńskiej, który przybliży zwiedzającym do historii odkrycia słynnego „Złotego człowieka” z kurhanu w Issyk. Wśród polecanych obiektów jest także krater Żamanszyn o głębokości 300 m, powstały po uderzeniu wielkiego meteorytu (200x400 m) oraz śpiewająca wydma w parku narodowym Ałtyn-Emel.

**Adres:** Ałmaty, ul. Bajzakowa 280, Business Center „Ałmaty towers”, wieża północna, 19 p.  
**tel.:** +7 (727) 222-33-70  
**e-mail:** incoming@skyway.kz, info@skyway.kz

**Tour Asia Travel Agency****www.tourasia.kz**

Biuro dysponuje bardzo szeroką ofertą zapewniającą wiele niezapomnianych wrażeń i wspaniałą

wypoczynek. „Tour Asia” proponuje więc wycieczki po Ałmaty i obwodzie ałmackim, można także zwiedzić historyczne miasta Jedwabnego Szlaku. Ciekawą propozycją stanowią wycieczki ornitologiczne – po Azji Centralnej, Kazachstanie Południowym, do Rezerwatu Przyrodniczego Korgalżyn i Aksu-Zabagły. Dla miłośników wspinaczki organizowane są ekspedycje wysokogórskie w góry Pamiru i Tien-szan z możliwością wejścia m.in. na szczyt Abaja (4010 m), czy Aman-geldy (4000 m). Biuro zapewnia też udział w maratonach, biegach wysokogórskich, spływach po górskich rzekach, organizuje biwaki, wyprawy trekkingowe oraz tzw. jeep-toury z wykorzystaniem samochodów terenowych.

**Adres:** Kazachstan 050060, Ałmaty, ul. Bajkadamowa 30-1  
**tel./fax:** +7 (727) 376-57-13, 376-57-16, 376-59-38  
**e-mail:** office@tourasia.kz

**Tumar Trans****www.tumartrans.kz**

Biuro zaprasza na odpoczynek i leczenie w Kazachstanie w takich miejscach jak: Rachmanowskie Kluczy, Boro-woje, Szczuczinsk, Bajanaul, Buktyrmański Zbiornik Wodny, czy jeziora Ałakol, Bałchasz, Issyk. W ofercie również duży wybór wycieczek weekendowych. Można zobaczyć: Kanion Szaryński, Jezioro Issyk, Ungurtas, Wodospady Turgeńskie, Wielkie Jezioro Ałmatyńskie, Kapszagaj oraz aktywnie uczestniczyć w atrakcjach przygotowanych w aule-skansenie „Hunowie” albo wziąć udział w polowaniu czy wyprawie wędkarskiej.

**Adres:** Ałmaty, ul. Gagarina 236 B (budynek Atameken Transservice)  
**tel.:** +7 (727) 396-04-94, 316-07-76, 327-15-89  
 Ałmaty, ul. Isinalijewa 36  
**tel.:** +7 (727) 269-67-74, 269-78-05  
**e-mail:** tumar.trans@gmail.com, tumar.trans@bk.ru

**Turan Asia****www.turanasia.kz**


To biuro ma ambicje pokazania światu piękna Kazachstanu, jego dzikich gór i stepów, kultury i tradycji. W ofercie ma ponad 40 oryginalnych programów i otwartość na indywidualne pomysły. „Turan Asia” szczerzy się kazachską gościnnością i każdego turystę traktuje jak wyjątkowego gościa.

**Adres:** Ałmaty, ul. Żeltoksan 111A, biuro nr 1  
**tel.:** +7 (727) 266-36-87, +7 (727) 266-97-97  
**fax:** +7 (727) 266-36-92  
**e-mail:** info@turanasia.kz, incoming1@turanasia.kz  
 Nur-Sułtan, ul. Syganak 29, biuro nr 227  
**tel.:** +7 7172 51 70 52, +7 705 239 36 09  
**e-mail:** astana2@turanasia.com





## NUR-SUŁTAN STOLICA XXI WIEKU

 Należy do najmłodszych stolic świata. Przez Prezydenta Nursułtana Nazarbajewa nazywana „dumą i sercem Kazachstanu”. Przez ponad dwadzieścia lat była Astaną (w j. kazachskim „stolica”). 20 marca 2019 r. otrzymała nową nazwę na cześć Prezydenta – **Nur-Sułtan**.

Z miasta liczącego mniej niż 300 tysięcy mieszkańców, wyrosła na najnowocześniejszą metropolię Eurazji. Dziś żyje w niej ponad milion osób! Swoje święto obchodzi **6 lipca**, na pamiątkę dnia, w którym przeniesiono stolicę z Ałmaty do Akmoły (późniejszej Astany).

Jak ryzykowny był to proces, widać także w wspomnieniach Prezydenta Nursułtana Nazarbajewa, który podkreślał, że Akmoła to „miasto o trudnych warunkach klimatyczno-przyrodniczych, nękanie dokuczliwymi wiatrami w lecie i dręczone zamieciami w zimie, stojące na bagnach i bez źródeł zaopatrzenia w wodę pitną” („Kazachstańska droga” s. 298). A jednocześnie Akmoła stwarzała nieograniczone możliwości w planowaniu nowoczesnego miasta. Dlatego też ogłoszono międzynarodowy konkurs na całociowy plan zagospodarowania stolicy. Wygrał projekt słynnego japońskiego architekta – Kisho Kurokawy (lokujący nową część miasta na lewym, niezabudowanym brzegu rzeki Iszym). Jego wizja była absolutnie przyszłościowa, urzeczywistniła procesy, które miały zachodzić w organizmie miasta z perspektywy globalnej.



## NUR-SUŁTAN STOLICA XXI WIEKU

W symbiotycznej koncepcji, przestrzeń miejska łączyła się harmonijnie z naturą, powstawały „korytarze ekologiczne”, wzrastało znaczenie rzeki Irtysz i kanału na rzece Irtysz. Ten genialny „architekt nowego tysiąclecia” nie przewidział jednak (z perspektywy 2000 r.) – gigantycznie szybkiego rozwoju metropolii; sądził, że obecny milion jej mieszkańców będzie możliwy ok. 2030 r.

Wizja Kisho Kurokawy w ostatnich latach jest dopasowywana do realiów rzeczywistości – powiększono główne arterie miasta, zmodyfikowano sieć transportu publicznego, a wokół stolicy zaczęto sadzić lasy dla naturalnej osłony przestrzeni miejskiej. Ponadto w południowej części Nur-Sułtanu, tuż obok Uniwersytetu im. N. Nazarabajewa, wyrósł ogromny kompleks przygotowany na Światową Wystawę EXPO 2017, który odgrywa istotną rolę w funkcjonowaniu stolicy (patrz str. 28).

Warto wspomnieć o inicjatywie Polskiej Sekcji Międzynarodowej Wystawy EXPO 2017, która wsparła program zielonych obszarów miasta. W tym celu sprowadzono z Polski 240 sadzonek drzew (dębów, lip, jarzębin, jabłoni) i uroczyscie zasadzono na terenie powstającego właśnie ogrodu botanicznego, podczas obchodów Dnia Stolicy Kazachstanu. W tym wydarzeniu wzięło udział ponad 80 komisarzy i pracowników innych Sekcji Narodowych EXPO 2017 oraz przedstawiciele władz ówczesnej Astany.

Miasto może kojarzyć się z eklektyzmem architektonicznym. Ale wspólny mianownik wyznacza idea łączenia nowoczesności z elementami i formami charakterystycznymi dla kultury Kazachstanu. W bu-



dowlach, często projektowanych przez najsłynniejszych światowych architektów, zgodnie współistnieją tradycja europejska i azjatycka. Bo stolica Eurazji jest otwarta na wszystkie kierunki świata. Być może ma to wpisane w „genius loci”, będąc od stuleci wielonarodowościowym regionem. Już w 1999 r. UNESCO przyznało ówczesnej Astanie tytuł „Miasta pokoju”.

Gdy w 2018 r. organizowano wielkie obchody 20-lecia istnienia stolicy, patrzono na metropolię w złożonej perspektywie. Jawiła się jako:

- symbol niezależnego państwa;
- idea Prezydenta zrealizowana dzięki staraniom całego kazachstańskiego narodu;
- czynnik dynamicznego rozwoju pozostałych obwodów kraju;
- wzór do naśladowania przy realizowaniu zadań budowania nowoczesnego państwa w oparciu o kulturowe dziedzictwo i rozwój nauki;
- duchowe centrum Kazachstanu;
- jedno z głównych źródeł międzynarodowych inicjatyw o charakterze gospodarczym i politycznym oraz działań na rzecz światowego pokoju;
- platforma pokojowych negocjacji i dialogu religii.



### Symbol Kazachstanu

W samym centrum Nur-Sułtanu, na bulwarze Nurżoł przyciąga wzrok majestatyczna wieża widokowa „Bajterek”, jedna z najbardziej charakterystycznych budowli Kazachstanu (jest także głównym motywem w herbie miasta). Zaprojektowana przez rodzimych architektów, na czele z A. Rustembekowem, wzniesiona w 2002 r., urzeczywistniała idee Prezydenta Nursułtana Nazarabajewa, stając się jednym z prekursorskich obiektów stolicy. Dziś otaczają ją najważniejsze budynki w państwie i ultranowoczesne drapacze chmur.






Udało się w niej zawrzeć bardzo wiele symboli, znaków i kontekstów zaczerpniętych z dziedzictwa Kazachstanu. „Bajterek” ma kształt przestrzennego, białego drzewa, którego konary podtrzymują 22-metrową złotą kulę – jajo złożone przez mitycznego ptaka Samruka. W ten sposób nawiązano do legendy o drzewie życia, w którym zrodziło się słońce. Inna jej wersja mówi o smoku



czyhającym, aby zjeść jajo (słońce) i tym samym zatoczyć koło w odwiecznym cyklu przemijania i odradzania, dnia i nocy, wiosny i zimy itd. Symboliczna jest także wysokość wieży, co prawda nie ta całkowita (105 m), ale ta, na której usytuowano taras widokowy – 97. metr przypomina o roku, w którym Akmoła przyznano status stolicy. Ze środka szklanej kuli doskonale widać poszczególne założenia urbanistyczne i coraz dalej sięgające w step nowe osiedla.

„Bajterek” słynie także z dwóch ważnych pamiątek, eksponowanych nieco wyżej na mniejszym tarasie-platformie: odcisku w złocie dłoni Prezydenta Nursułtana Nazarbajewa oraz półkuli świata, od której odchodzą 17 „promieni” z podpisami przedstawicieli Liderów Religii Światowych i Tradycyjnych. Kierują one spojrzenie na wprost – na Pałac Prezydencki Akorda i wzniesiony po drugiej stronie rzeki – Pałac Pokoju i Pojednania w kształcie piramidy (dokładne opisy na str. 11-13 oraz 22). Obydwie budowle, podobnie jak „Bajterek”, stały się symbolami nie tylko stolicy, ale całego Kazachstanu.

### W stronę błękitnego „Manhattanu”

 Bulwar Nurżoł tworzy główną oś miasta, przy której usytuowano najważniejsze budynki rządowe, administracyjne i biznesowe Nur-Sułtanu; zadbano również o rewitalizację brzegów rzeki Işym, tak aby zachować ciągłość linii także po jej prawej stronie. Obszar wokół bulwaru jest niezwykle ciekawy architektonicznie. Spacer można rozpocząć przy największym namiocie świata czyli centrum handlowo-rozrywkowym „Chan Szatyr”, miejscu doskonale skomunikowanym z każdym punktem miasta.

Ten projekt Normana Foster'a udało się ukończyć na 70. urodziny Prezydenta Kazachstanu. To druga tak wyjątkowa konstrukcja (po Pałacu Pokoju i Pojednania) stworzona dla stolicy w pracowni Foster + Partners. Podstawę namiotu stanowi elipsa o średnicy 200 m, a jego opływowa forma jest lekko przechylona (i wsparta od wewnątrz na specjalnym „statywie”). Najważniejszy efekt – lekkości i przezroczystości – uzyskano dzięki użyciu polimeru (ETFE), nowoczesnego i bardzo wytrzymałego materiału. Całkowita powierzchnia „Chan Szatyr” wynosi ponad 100 tys. m<sup>2</sup>, a wysokość 150 m. Mieści ponad 200 sklepów

i wszystko co typowe dla centrum handlowego. Ale „Chan Szatyr” już w założeniach miał być unikalnym „mikroświatem”, gdzie zawsze będzie panowała stała temperatura powietrza (na zewnątrz roczna ich amplituda wynosi 70°C). Stąd znajdziemy tu nie tylko rozbudowaną strefę fitness i spa, ale także „całoroczną” ścieżkę do joggingu, aquapark z tropikalną plażą czy ogród botaniczny, a dla dzieci m.in. park dinozaurów i karuzele. Można też przejechać się kolejką szynową albo popływać łódkami na sztucznej „górskiej” rzece, zagrać w mini-golfa czy wypróbować 38-metrową wieżę swobodnego spadania.



Spacer w stronę rzeki (południowy wschód) to trasa ponad 3-kilometrowa. Najpierw trzeba przejść przez **Park Zakochanych**, w którym na 15 ha rośnie ok. 3 tysięcy drzew. Główna aleja z fontanną i rzeźbami jest często wykorzystywana do plenerowych wystaw. Z boku parku (w kierunku północnym) widać biały, klasyczny budynek teatru opery i baletu „Astana Opera”; pod względem wielkości trzeci na świecie, świetnie wyposażony technicznie z wytworną główną salą, mogącą pomieścić 1250 widzów. Choć zespół opery i baletu jest dość młody, ma już za sobą występy gościnne m.in. w Nowym Jorku, Paryżu, Warszawie i Wrocławiu (polscy widzowie oglądali zespół „Astana Ballet” z okazji 25-lecia Niepodległości Kazachstanu). W różnorodnym repertuarze teatru znajdują się także kazachskie dzieła m.in. opera „Kyz Żibek” J. Brusilowskiego.

Za parkiem widnieje potężna fasada budynku Państwowej Spółki Naftowej **KazMunajGas**. Z tej perspektywy wygląda jak gigantyczna brama. Od





niej odchodzą niższe skrzydła, które w czterech blokach otaczają plac-rondo. Przez jego środek przebiega jezdnia alei Kabanbaj Batyr. Miejsce ma swój urok szczególnie latem, gdy pośród fontann, kaskad wodnych, licznych restauracji i kawiarni toczy się życie miasta. Tu właśnie zaczyna się kazachstański „Manhattan”. Warto jeszcze zwrócić się w kierunku południowym, gdzie przy alei Kabanbaj Batyr i ulicy Dostyk stoi biały meczet ze złotą kopułą „**Nur Astana**”. Został otwarty w 2005 r., imponuje wielkością, może pomieścić w środku 5 tysięcy osób.

Pozostając na granicy placu-ronda można już podziwiać nowoczesną architekturę drapaczy chmur, którą otwiera szklano-złoty wieżowiec (o nierównym, schodkowym wierzchołku) – siedziba **Ministerstwa Transportu i Komunikacji**, a za nim niebiesko-białe półokrągłe sylwetki **Kazachstan „Temir Żoły”** biur Państwowego Przewoźnika Kolejowego. Panorama Nur-Sułtanu od 2011 r. wzbogacona jest kompleksem „**Emerald Quarter**”. To dwa asymetryczne (rozszerzające się od 32 piętra) szmaragdowe wieżowce, z których jeden ma 49 pięter i 201 m wysokości, co czyni go najwyższym budynkiem Kazachstanu. Za nimi znajduje się dość charakterystyczny, o wiele niższy, kompleks administracyjno-mieszkalniowy utrzymany w biało-niebieskich barwach.

Po przeciwnej stronie bulwaru górują trzy szklane wieżowce „**Światła północy**”. To także kompleks mieszkaniowy oddany do użytku w 2011 r., najwyższy budynek liczy 44 piętra i ma 180 m wysokości. W ich sąsiedztwie wyróżnia się elipsowata kopuła **Narodowego Archiwum Kazachstanu**, do którego przylega Biblioteka Narodowa.

Na środku bulwaru wznosi się wieża widokowa „**Bajterek**”, a za nią tak lubiane przez mieszkańców i doceniane przez turystów, tańczące i rozświetlane wieczorami fontanny. Ostatnia część bulwaru to przede wszystkim centrum rządowe. Dochodząc do Domu Ministerstw i złotych wież „**Kazyra Tower**”, przechodzi się ponad aleją Mangilik Eli, warto wtedy spojrzeć w kierunku południowym – na wysokości 25. ulicy stoi biały **Łuk Triumfalny**, wybudowany w 2011 r. na 20-lecie niepodległości państwa.



Oś bulwaru Nurżoł po lewej stronie rzeki zamykają ozdobione kwiatami place prowadzące w kierunku **Pałacu Prezydenckiego Akorda** (str. 11-13). Nieco z boku, na północ, stoi budynek Sądu Najwyższego, a w kierunku przeciwnym, przyciąga uwagę niezwykle piękna niebiesko-zielona bryła **Główniej Sali Koncertowej „Kazachstan”**. Projekt włoskiego architekta M. Nicoletiego dynamiczną formą nawiązuje do płatków kwiatu, a największa spośród trzech sal koncertowych może pomieścić 3500 słuchaczy.

A jeszcze dalej na południe, za ulicą Syganak, wyrósł całkiem niedawno trzeci, niezwykle projekt pracowni **Foster + Partners Biblioteka Pierwszego Prezydenta Kazachstanu – „Elbasy”** znana jako „**Nazarbayev Center**”. Ten unikalny 9-piętrowy budynek o powierzchni 30 tys. m<sup>2</sup> odpowiada na wyzwania ekologicznej architektury. Najbardziej charakterystyczny jest niebiesko-szklany dach o średnicy 81 m, przypominający oko i skierowany ku słońcu.

Ten nowoczesny ośrodek dołączył do grona światowych prezydenckich bibliotek, pełni funkcję centrum informacyjno-analitycznego, edukacyjnego, kulturalnego, gromadzi najcenniejsze państwowe dokumenty, posiada prawie półmilionowy księgozbiór, w tym 200 tysięcy chronionych woluminów. Zarówno archiwum, jak i biblioteka są zdigitalizowane, a zbiory dostępne na: [www.presidentlibrary.kz](http://www.presidentlibrary.kz)

Piętro drugie zostało przeznaczone na wystawę upowszechniającą historię niepodległego państwa. Jej wyróżnikiem są znakomite multimedialne rozwiązania, które także prezentują biografie Prezydenta. Filiję centrum pozostaje **Muzeum Pierwszego Prezydenta** (położone na drugim brzegu rzeki Iszym, w dawnej siedzibie głowy państwa), które w tradycyjny sposób pokazuje, jak kształtowało się suwerenne państwo i jaka była rola Prezydenta zarówno w budowaniu polityki wewnętrznej, jak i kontaktów międzynarodowych.



### Na prawym brzegu miasta

Na drugą stronę rzeki prowadzi wspomniana ulica Syganak (przy niej mieści się Główna Sala Koncertowa, obok jest przystanek autobusu nr 32). Nie bez powodu dawne centrum miasta kojarzy się przede wszystkim z kulturą. Tutaj działają Filharmonia Narodowa, teatry, muzea i galerie. W zabudowie dzielnicy znajdziemy zarówno nieliczne przykłady XIX-wiecznej architektury, jak i nowoczesne osiedla mieszkaniowe, w tym stojące nad rzeczonym bulwarem cztery apartamentowce „**Grand Alatau**” (liczące od 20 do 43 pięter).

Najbardziej reprezentacyjna część prawobrzeżnej części miasta to przedłużenie osi bulwaru Nurżoł, czyli **Plac Niepodległości**. Tu koncentrują się obiekty, których charakter, idea i funkcjonalność ma wyjątkowe znaczenie dla nowoczesnego państwa i duchowości narodu. Najbliżej nabrzeża usytuowany jest **Pałac Pokoju i Pojednania** (str. 22-23). Dalej, za ulicą Tauelsizdik, wkraczamy na główny Plac Niepodległości, który otwiera monument „**Kazach Eli**” (co można przetłumaczyć jako ziemia, ojczyzna Kazachów). Na szczycie tej śnieżnobiałej, 91-metrowej kolumny widnieje sylwetka złotego ptaka Samruka, a dostojność miejsca podkreśla klasyczny element kolumnady.

Ona także wyznacza symetrię przestrzeni placu, na którym dominantami są dwie równoległe usytuowane budowle – po stronie północnej **Pałac Sztuki „Szabyt”** uznawany za najbardziej kreatywny budynek





stolicy (to jedna z najnowocześniejszych akademii sztuki, w której prowadzone są zajęcia z malarstwa, rzeźby, projektowania, baletu, muzyki, teatru, reżyserii itd.), a po stronie południowej **Pałac Niepodległości** z genialnie wkomponowanym w bryłę elementem inspirowanym kerege (drewnianą konstrukcją ścian jurty). O Pałacu Niepodległości mówi się, że harmonijnie łączy piękno i użytkowość. Przestrzeń głównej sali (70 m x 70 m) jest całkowicie otwarta i można ją aranżować modułowo, pomieści nawet 3 tysiące gości. Tutaj odbywają się Astańskie Fora Ekonomiczne (str. 21), oficjalne uroczystości państwowe, międzynarodowe spotkania, kongresy, konferencje. Historię tego miejsca piszą tak prestiżowe wydarzenia, jak Szczyt OBWE w 2010 r. czy obrady Azjatyckiego Banku Rozwoju w 2014 r. Oprócz tego w Pałacu Niepodległości mieści się Galeria Sztuki Współczesnej i stałe ekspozycje pokazujące etnograficzne dziedzictwo Kazachstanu oraz wystawa przybliżająca plan generalny rozbudowy stolicy, atrakcją jest także kino 4D.

Do placu, również symetrycznie, przylegają jeszcze dwie wyjątkowe budowle. Od strony północnej **meczet Hazret Sułtan**, drugi pod względem wielkości w Azji Środkowej – kompleks zajmuje obszar 11 ha, powierzchnia budynku ma ponad 1,5 ha, średnica kopuły – prawie 30 m, a jej wysokość – 51 m; może pomieścić w środku ponad 5 tysięcy osób. Szczególnie zachwyca po zmroku, gdy podświetlenia wydobywają misterne detale.

Natomiast na przeciwległym krańcu placu widnieje rozłożysty, geometryczny budynek **Narodowego Muzeum Kazachstanu**, najmłodszego (działa od 2013 r.), a jednocześnie największego muzeum w Azji Środkowej. Siedem brył, białych i szklano-niebieskich różnej wysokości, tworzy niezwykle ciekawą zewnętrzną strukturę. Muzeum dysponuje przestrzenią 74 tys. m<sup>2</sup>, a sale ekspozycyjne zajmują 14 tys. m<sup>2</sup>. Skalę widać już w głównym hallu, gdy nad zwiedzającymi „szybuje” złoty orzeł, a jedną ze ścian aranżują wielkie ruchome schody. Funkcjonuje tu wiele najnowocześniejszych rozwiązań od multimedialnej ekspozycji poświęconej stolicy z gigantyczną, trójwymiarową mapą Nur-Sułtanu do prezentacji stanowisk archeologicznych. W Narodowym Muzeum Kazachstanu znajdują się najcenniejsze zabytki m.in. zrekonstruowana postać „Złotego człowieka” z Issyk, figury koni z bogato zdobionymi uprzężami z Berel oraz niezliczone złote ozdoby z okresu od epoki brązu do Złotej Ordy. Poza „Złotą Salą” muzeum pokazuje kolekcje obejmujące okres starożytny i średniowieczny, historię nowożytną, etnografię (jednym z wiodących eksponatów jest jurta) oraz sztukę współczesną. Muzeum proponuje różne formy zwiedzania, nawiązuje aktywny dialog z odbiorcami, ma ciekawą ofertę wydarzeń towarzyszących, rozwija się także jako ośrodek naukowo-badawczy.



### Poznać Nur-Sułtan

Nur-Sułtan pozostaje miastem w procesie budowy. Ciągłe się zmienia, rozrasta, kształtuje. Jest niezwykle ciekawą metropolią pod względem nowoczesnej architektury i zarazem głęboko osadzone w tradycji. Zachwyca wieczorami – wielobarwne i rozświetlone.

Opisane tutaj atrakcje stolicy to zaledwie ułamek możliwości spędzenia ciekawie czasu. Polscy kibice z pewnością kojarzą **stadion „Astana Arena”**, a wielbiciele tyżwiarstwa **kompleks „Alau”**. Do popularnych obiektów należy także **Oceanarium „Duman”**, które od oceanu dzieli aż 3 tys. km. Pływa w nim ponad 2 tysiące gatunków (w tym wszystkie żyjące w Kazachstanie), a najbardziej widowiskowy jest przezroczysty tunel pozwalający na podziwianie rekinów, płaszczyk, ośmiornic itd. Kolejnym miejscem polecanym szczególnie turystom jest **park „Atameken”**... czyli zminiaturyzowany Kazachstan. Na obszarze prawie 2 ha odwzorowano mapę geograficzną kraju, na której rozmieszczono miniatury najważniejszych zabytków, obiektów i miejsc przyrody. Znajdziemy tam również makietę lewobrzeżnego Nur-Sułtanu.


Nie można również pominąć szczególnego miejsca pamięci – **Muzeum ALŻIR** – Akmolińskiego Obozu dla Żon Zdrajców Ojczyzny. Jest ono oddalone 30 km od miasta. Łagier działał od 1938 r. do lat 50. Zesłano tam 18 tysięcy kobiet z ponad 60 narodowości, wśród nich były 173 Polki.







## AŁMATY – METROPOLIA POŚRÓD GÓR

 Miasto Ałmaty było pierwszą stolicą niepodległego Kazachstanu w latach 1991-1997. Kiedy straciło oficjalny status na rzecz Astany (obecnie Nur-Sułtan), długo pozostawało nieformalną „południową stolicą państwa”. Jest postrzegane jako centrum finansowe, naukowe i kulturowe Kazachstanu. Tutaj mieści się ponad pięćdziesiąt szkół wyższych (uniwersytetów, instytutów, akademii), skupiających nieco ponad 30% studentów w skali kraju i prawie trzysta różnych instytucji kultury (32 muzea, 20 galerii sztuki, 14 teatrów, 2 filharmonie, 7 sal koncertowych itd.). Tutaj również działa Giełda Papierów Wartościowych i główna siedziba Narodowego Banku Kazachstanu.

Ałmaty słynie ze swego kosmopolityzmu, mówi się nawet, że jest najbardziej europejskim miastem w Azji i najbardziej azjatyckim w Europie. Przyciąga atmosferą, miejską zielenią, krajobrazami – niemal z każdego miejsca widoczne są ośnieżone szczyty północnego pasma gór Tien-szan. I ciągle pozostaje największą metropolią Kazachstanu, obecnie liczy prawie 1,8 miliona mieszkańców (przez ponad 30 lat było jedynym milionowym miastem tego kraju).

Na światowy wizerunek Ałmaty mają wpływ jeszcze inne czynniki. Miasto jest znane ze świetnych warunków do uprawiania sportów zimowych i z narciarskiego kurortu Szymbulak. Jego położenie na przedgórzu Zailijskiego Ałatau i doskonale przygotowanie obiektów sportowych zostało



dwukrotnie docenione przez międzynarodowe gremium. W 2011 r. przyznano Kazachstanowi organizację VII Zimowych Igrzysk Azjatyckich, a w 2017 r. w Almaty odbyła się XXVIII Zimowa Uniwersjada. Niestety, Kazachstan nie został wybrany na gospodarza XXIV Zimowych Igrzysk Olimpijskich 2022, które odbędą się po sąsiedzku w stolicy Chin – Pekinie.

Trzeba także podkreślić, że rozwój turystyki ma coraz większe znaczenie dla Almaty; stąd wiodą trasy do najśliczniejszych pomników przyrody i najcenniejszych zabytków historii.

Dzieje miasta Almaty kształtowały się wraz z całym regionem Siedmiorzecza. Tędy przez tysiące lat przemieszczały się koczownicze plemiona, tutaj odnaleziono najcenniejsze kurhany wodzów Saków z V-IV w. p.n.e., a potem wraz z rozwojem szlaków handlowych wyrosła tu ważna strategicznie osada. Jej upadek związany jest z najazdem wojsk mongolskich w XIII w.; dopiero ostatnie dwa stulecia przywróciły jej znaczenie. Współczesna historia miasta zaczyna się w połowie XIX w., kiedy to Rosjanie wybudowali Twierdzę Zailijską, przemianowaną wkrótce na Fort Wierny, liczący już wtedy ponad 10 tysięcy mieszkańców. Przyznanie praw miejskich wzmocniło rozwój miasta, które w 1921 r. zyskało nazwę Alma-Ata. Kolejnym przełomem był początek lat 30. XX w., gdy przeniesiono tu stolicę z Kyzylordy i doprowadzono linię kolejową (słynną trasę turkiestańsko-syberyjską), dającą szybkie, bezpośrednie połączenie z Moskwą. W czasie II wojny światowej Alma-Ata koncentrowała przemysł i wiele moskiewskich instytucji naukowo-kulturowych. Czasy późniejsze silnie wpłynęły na układ urbanistyczny miasta. Mamy tu typowe osiedla z wielkiej płyty, budynki w stylu socrealistycznym, brak wyraźnego centrum, ale też wyjątkową liczbę parków i przestrzeni rekreacyjnej.

Alma-Ata pozostała najważniejszym miastem pierwszych lat niepodległości Kazachstanu. W 1993 r. usankcjonowano jej rodzimą, kazachską nazwę – Almaty. A już w 1994 r. Prezydent Nursułtan Nazarbajew, przedstawiając pomysł przeniesienia stolicy, argumentował, że obecna lokalizacja znacznie ogranicza perspektywiczny rozwój metropolii. Dodatkowym wskazaniem była świadomość sejsmiczności terenu, co znacznie podnosiło koszty rozbudowy miasta. W „Kazachstańskiej drodze” Prezydent Nursułtan Nazarbajew pisał: „Bez wątpienia Almaty jest najpiękniejszym miastem naszego kraju. Szczególnej urody dodają góry Ałatau. Urodziłem się tam i wychowałem. Kocham to miasto, jednak interesy kraju oraz obiektywne czynniki muszą górować nad osobistymi sentymentami. Almaty, jako stolica kraju miała szereg niedoskonałości, których nie udałoby się poprawić”. Z perspektywy ponad 20 lat ta niełatwa decyzja ma zupełnie inny wymiar – miasto żyje własnym rytmem i nie straciło ogólnokrajowego znaczenia.



### Dwa symbole

W herbie Almaty głównym symbolem jest **pantera śnieżna** (irbis śnieżny). Jej wizerunek ma wiele odniesień, począwszy od scytyjskiej

złotej biżuterii z motywami zwierzęcymi sprzed 2,5 tysiąca lat, a skończywszy na logotypie „Strategii 2030” czy nazwie Stowarzyszenia Kazachskich Studentów w Polsce „BARS”. To rzadkie i będące pod ścisłą ochroną zwierzę uosabia piękno, siłę, dynamizm, odwagę i niezależność. W całym Kazachstanie żyje ok. stu panter śnieżnych, szacuje się, że w Parku Narodowym Ile-Ałatau przetrwało nieco ponad 40 osobników.

W języku kazachskim „alma” znaczy **jabłko**. Dzisiejsza nazwa miasta wskazuje na ich obfitość, bogactwo; poprzednia, obowiązująca w czasach radzieckich (Alma-Ata) tłumaczona jest jako „ojciec jabłek”. Od początku XX w. miasto słynęło z wielu znakomitych gatunków tego owocu, wśród których najbardziej znany był Aport. Jednak to nie te smaczne i dorodne jabłka są źródłem prawdziwej sławy Almaty, ale „lasy” dzikich jabłoni rosnące u podnóża gór Tien-szan.

Po raz pierwszy opisał je w 1796 r. botanik Johann Erasmus Sievers i to na jego cześć nazwano ten gatunek – **Malus Sieversii**. Ponad 130 lat później, N. Wawiłow – biolog i genetyk rozpoczął badania nad dzikimi jabłoniąmi z regionu Alma-Aty, a ich sekwencjonowanie kontynuował jego uczeń Ajmak Dżangalijew (1913-2009). Już wtedy udało się wykazać, że te właśnie dzikie owoce są protoplastami wszystkich odmian domowej jabłoni!

Niewielkie, dzikie sady nadal rosną na przedgórzach Zailijskiego Ałatau i zboczach Dżungarskiego Ałatau (najstarsze okazy drzew liczą 300 lat, a niektóre pnie mają nawet 2 m obwodu). W ich ochronę, do końca życia, zaangażowany był A. Dżangalijew, który jest jednym z bohaterów filmu dokumentalnego francuskiej reżyserki Catherine Peix (*Les Origines de la pomme ou le jardin d'Eden retrouvé*).

Obecnie na szeroką skalę prowadzone są światowe badania nad *Malus Sieversii*. Potwierdzają one, że przodkami tego gatunku były drzewa sprzed milionów lat; podejmowane są także próby wykorzystania niezwykłych właściwości tych owoców do modyfikowania nowych odmian, tak aby były równie odporne na choroby i zmiany temperatur.

### Odkrywanie Almaty



Największe miasto Kazachstanu może zaoferować wiele różnorodnych atrakcji: kulturalnych, rekreacyjnych i wyjazdowych. Choć nie ma określonego centrum, jego wyróżnikiem są główne arterie m.in. Abaja, Satpajewa, Tole bi, Rajmbek batyr czy Dostyk, tworzące symetryczną siatkę ulic. Nie ma tu również starej części miasta, bowiem trzęsienie ziemi w 1887 r. postawiło swoistą cezurę w jego dziejach.

Oczywiście znajdziemy tu kilka ciekawych architektonicznie obiektów widocznych niemal z każdego punktu miasta, jak choćby słynny hotel „Kazachstan” (pierwszy wieżowiec w sejsmicznym Almaty, wybudowany w 1977 r.





i do 2008 r. będący jedynym; łączy monumentalność socrealistycznych budowli, japońską technologię i kazachską tradycję) czy luksusowy „The Ritz-Carlton” (szklany 30-piętowiec, usytuowany w pobliżu górskich stoków, ze wspaniałą panoramą na wszystkie strony miasta), a także biznesowe centrum „Nurly Tau” (w architektonicznym wyrazie przypominające mieniącą się bryłę gór).

Jedną z najstarszych zachowanych budowli jest prawosławny **Sobór Wniebowstąpienia Pańskiego** z 1907 r. zwany także Katedrą Zienkowa (to właśnie ten inżynier prowadził budowę według projektu znanego architekta K. Borysoglebskiego). Do dziś świątynia należy do najwyższych drewnianych konstrukcji świata, ma ponad 50 m wysokości, może pomieścić prawie 2 tysiące wiernych; została wzniesiona bez użycia gwoździ, dzięki czemu jako nieliczna przetrwała trzęsienie ziemi w 1911 r. Sobór znajduje się w **Parku Panfilowa**, którego nazwa i monumentalny pomnik z płonącym wiecznym ogniem, upamiętniają grupę 28 żołnierzy (pochodzących m.in. z okolic Ałmaty), którzy wstawili się w 1941 r. bohaterską obroną Moskwy pod dowództwem gen. Iwana Panfilowa. Na terenie parku warto jeszcze zwiedzić inny, odrestaurowany drewniany budynek, w którym mieści się obecnie Muzeum Kazachskich Muzycznych Instrumentów Ludowych (więcej na str. 36).

W ten rejon Ałmaty najlepiej dotrzeć metrem (stacja Żibek Żoły) i pieszo zwiedzać okoliczne atrakcje. Przecznicę dalej na północ znajduje się słynny **Zielony Bazar**, którego tradycja sięga ponad stu lat. Jest jednym z największych tego typu targowisk w Azji Środkowej, przyciąga turystów charakterystyczną atmosferą i ogromnym wyborem produktów. Nieco dalej na wschód, na obszarze ponad 100 ha, rozciąga się Park Centralny (Park Gorkiego), w którym działa m.in. wesołe miasteczko, aquapark z delfinarium, atrakcją jest także ogród zoologiczny i sztuczne jezioro, na którym można pływać łódką. Ponad 8 tysięcy hektarów Ałmaty to obszary zielone, ale największą dumą mieszkańców pozostaje otwarty w 2010 r. **Park Pierwszego Prezydenta** (zlokalizowany na południowych obrzeżach miasta), ze wspaniałym wejściowym placem z fontannami i okazałą kolumnadą.

Centrum administracyjne i jednocześnie jedno z ważniejszych miejsc reprezentacyjnych byłej stolicy to **Plac Niepodległości**, do którego najlepiej dotrzeć metrem (stacja Abaja). Przy nim usytuowane są budynki rządowe i Pomnik Niepodległości przedstawiający „Złotego człowieka” (patrz str. 103), a w pobliżu znajduje się centralne **Muzeum Narodowe Kazachstanu**. Warto obejrzeć jego kolekcję z wyróżnionymi ekspozycjami z zakresu paleontologii i archeologii oraz bogatymi zbiorami etnograficznymi. Uwagę zwraca sala poświęcona twórczości Nikołaja Chłudowa – malarza, etnografa żyjącego na przełomie XIX i XX w., a także ekspozycje ukazujące unikalne i chronione gatunki zwierząt



i ptaków spotykanych na terenie Kazachstanu. Na stronie muzeum można odbyć wirtualną wycieczkę [www.csmrk.kz](http://www.csmrk.kz). Wracając do ulicy Abaja (od stacji metra w kierunku północnym), warto zwiedzić jeszcze dwa inne obiekty: **Muzeum Muhtara Auezowa**, którego naj-słynniejsze powieści „Syn Kazachstanu” i „Droga Abaja” zostały przełożone także na język polski oraz **Muzeum Wyjątkowych Książek**, posiadające ok. 500 rzadkich i unikalnych woluminów oraz rękopisów datowanych od XVIII w. do lat 40. XX w.

Ulicę Abaja Kunabajewa od wschodu wieńczy pomnik poety, za nim widać budynek Pałacu Republiki, w którym mieści się m.in. nowoczesna sala koncertowa, a tuż obok znajduje się stacja kolejki linowej prowadzącej na górę **Kok-Tobe** (1130 m n.p.m.). Na jej szczycie wznosi się maszt wieży telewizyjnej (372 m), będący kolejnym symbolem miasta. Kok-Tobe jest jedną z głównych atrakcji turystycznych, ale też lubianym przez mieszkańców miejscem wypoczynku. Działają tu park rozrywki, mini-zoo, restauracje i kawiarnie. Pamiątką z Kok-Tobe mogą też być zdjęcia przy pomniku The Beatles czy niewielkiej fontannie w kształcie jabłka [www.koktobe.com](http://www.koktobe.com).

W tym rejonie (ul. Dostyk) kursuje autobus nr 12, który jedzie poza granice miasta, do oddalonego ok. 20 km **Medeo**. Tam, na wysokości 1691 m, znajduje się ośrodek sportów zimowych z największym na świecie sztucznym lodowiskiem (10,5 tys. m<sup>2</sup>). Unikalny system zamrażania krystalicznie czystej wody spływającej z gór, pozwala utrzymać wysoką jakość tafli lodowej przez ponad 8 miesięcy w roku. To sprzyja doskonałym warunkom na torze Medeo, na którym ustanowiono ponad 170 łyżwiarskich rekordów świata. [www.medey.kz](http://www.medey.kz).

W pobliżu znajduje się stacja kolejki linowej **Szymbulak**, którą dotrzemy na wysokość 2260 m n.p.m. i dalej do Sioła Talgarskiego po-

łożonego niemal na 3200 m n.p.m. Panują tu doskonałe warunki do jazdy na nartach – na północnych stokach śnieg utrzymuje się od listopada do maja. Słońce świeci przez ponad 300 dni w roku, a pokrywa śnieżna ma grubość średnio 1,5 m. Do tego trasy zjazdowe są oświetlone 24 godziny na dobę. Na górze można podziwiać zapierające dech w piersiach widoki na okoliczne, pokryte śniegiem, czterotysięczniki. Na terenie kurortu działa hotel Szymbulak oferujący 114 miejsc. [www.shimbulak.kz](http://www.shimbulak.kz).

Ałmaty daje możliwość aktywnego wypoczynku zarówno w mieście, jak i w jego bardzo ciekawej przyrodniczo i turystycznie okolicy.





## NUR-SUŁTAN

### Informacje praktyczne:

- Zaznaczyć trzeba, że biura turystyczne przygotowały bogatą ofertę wycieczek po mieście (wykaz na str. 52-55), a wzorem największych stolic świata można je także obejrzeć z okien czerwonego autobusu [www.redbus.kz](http://www.redbus.kz)
- Jest również dostępna trójwymiarowa mapa stolicy [www.3d.welcometoastana.kz/Tour/](http://www.3d.welcometoastana.kz/Tour/)

### Transport:

- Od 2005 r. stolica ma nowoczesny port lotniczy, zaprojektowany przez K. Kurokawę; działają w nim dwa osobne terminale – dla lotów międzynarodowych T1 i krajowych T2. Port jest przystosowany do obsługi 8 mln pasażerów rocznie.  
[www.nn-airport.kz](http://www.nn-airport.kz)
- Lotnisko oddalone jest od miasta 16 km i doskonale skomunikowane z centrum, poza taksówkami możemy skorzystać z autobusów nr 10, 12 i 100, które jeżdżą co kilkanaście minut (w godz. 5.30-23.00). Wszystkie połączenia i trasy możemy wyznaczyć na mapie: [www.kz.easyway.info/en/cities/nursultan](http://www.kz.easyway.info/en/cities/nursultan)
- W Nur-Sułtanie są dwa dworce kolejowe. W 1990 r. na północnych obrzeżach miasta otwarto Astana – 1 (obecnie **Nur-Sułtan – 1**), który obsługuje połączenia międzynarodowe (Taszkent, Witebsk, Moskwa itd.), dalekobieżne (Ałmaty, Karaganda, Kustanaj, Semej itd.) oraz podmiejskie. Jest dobrze skomunikowany z centrum i lotniskiem (bezpośrednie połączenie autobusami nr 10 i 12). Drugi dworzec **Nurly Żol** położony jest bliżej centrum we wschodnio-południowej części miasta. Został otwarty w 2017 r. Tu znajdziemy bezpośrednie połączenia z takimi miastami jak Semej, Kokczetaw, Atyrau, Sary-Agacza itp.

oraz z niektórymi miastami w Rosji i Chinach. Bilety można kupić internetowo na stronach: [www.railways.kz](http://www.railways.kz) oraz [www.zhdbilety.kz](http://www.zhdbilety.kz) a także [www.temirzholy.kz](http://www.temirzholy.kz)

- Dworzec autobusowy „Saparżaj” znajduje się obok dworca kolejowego, został zmodernizowany przed 2013 r. Stąd odjeżdżają autobusy do wszystkich największych miast Kazachstanu [www.saparzhai.kz](http://www.saparzhai.kz)

### Hotele:

W Nur-Sułtanie znajduje się ponad 200 hoteli i hosteli. W tej bogatej i różnorodnej ofercie każdy może znaleźć odpowiednią dla celów podróży. Najnowocześniejsze hotele skupiają się w ścisłym centrum miasta, należą do nich m.in.:

\*\*\*\*\*

[www.presidentastana.rixos.com](http://www.presidentastana.rixos.com)  
[www.ramadaplazaastana.kz](http://www.ramadaplazaastana.kz)  
[www.radissonblu.com](http://www.radissonblu.com)  
[www.soluxe-astana.kz](http://www.soluxe-astana.kz)  
[www.marriott.com](http://www.marriott.com)  
[www.hiltongardeninn3.hilton.com](http://www.hiltongardeninn3.hilton.com)

\*\*\*\*

[www.hilton-garden-inn-astana.hoteleastana.com](http://www.hilton-garden-inn-astana.hoteleastana.com)  
[www.grandparkesil.kz](http://www.grandparkesil.kz)  
[www.jumbaktas.kz](http://www.jumbaktas.kz)  
[www.diplomathotel.kz](http://www.diplomathotel.kz)  
[www.manhattanhotel.kz](http://www.manhattanhotel.kz)  
[www.ibis.com](http://www.ibis.com)  
[www.en.hoteldumanastana.com](http://www.en.hoteldumanastana.com)  
[www.domforthotel.kz](http://www.domforthotel.kz)  
[www.hotelkazhol.kz](http://www.hotelkazhol.kz)  
[www.kinghotelastana.kz](http://www.kinghotelastana.kz)  
[www.rp-astana.com](http://www.rp-astana.com)  
[www.goldmanempire.kz](http://www.goldmanempire.kz)  
[www.gempire.kz](http://www.gempire.kz)  
[www.mukammal.kz](http://www.mukammal.kz)

\*\*\*

[www.hoteltourist.kz](http://www.hoteltourist.kz)

## AŁMATY

### Informacje praktyczne:

- W Ałmaty najlepiej połączyć wypoczynek w mieście ze sportami zimowymi albo skorzystać z ciekawych ofert biur turystycznych, by zwiedzić największe przyrodnicze atrakcje Kazachstanu (wykaz na str. 52-55).
- Plan tras autobusów znajdziemy na stronie: <https://citybus.kz/> Przy zwiedzaniu miasta warto korzystać z pierwszej linii metra.

### Transport:

- Lotnisko w Ałmaty jest największym w Kazachstanie i drugim w Azji Środkowej, przyjmuje blisko 5 milionów pasażerów rocznie (ok. 40% w skali kraju). Jego historia sięga lat 30. XX w. Odbudowane i unowocześnione po pożarze (1999 r.), obecnie obsługuje ponad 160 rejsów dziennie, zarówno krajowych jak i międzynarodowych [www.alaport.com](http://www.alaport.com)
- Port Lotniczy Ałmaty oddalony jest od centrum miasta ok. 15 km, w kierunku północno-wschodnim. Do centrum kursują autobusy nr 106, 79, 86, 92 oraz nr 36 jadący do dworca kolejowego; jest także linia nocna nr 3.
- Lotnisko ma w swojej historii obsługę pierwszych lotów ponadźwiękowych. Skonstruowany w ZSRR samolot pasażerski Tu-144 o 2 miesiące wyprzedził francuskiego Concorde'a (próbny lot odbył 31 grudnia 1968 r.). Od 1 listopada 1977 r. przez kolejne siedem miesięcy Tu-144 latał regularnie na trasie Moskwa – Ałma-Aty (trasę 3300 km pokonywano w 2 godziny). Awaryjność tych maszyn, wysokie koszty obsługi i ogromne zużycie paliwa przyczyniły się do wycofania Tu-144 z eksploatacji.
- W mieście są dwa dworce kolejowe:
  - **Almaty-1** to nowoczesna stacja, oddalona o 10 km w kierunku północnym od centrum miasta; przyjmuje przede wszystkim pociągi przelotowe (międzynarodowe) oraz te wy-

ruszające m.in. do Aktobe, Pawłodaru, Karagandy, Nur-Sułtanu, które wyjeżdżają ze stacji Almaty-2. (Lepiej sprawdzić, z którego dworca odjeżdża wybrany pociąg, bowiem nie wszystkie składy kierowane są przez obie stacje, a odległość między nimi znaczna).

Rozkład pociągów:

[www.rasp.yandex.ru/station/9618978/](http://www.rasp.yandex.ru/station/9618978/)

- **Almaty-2** jest położone blisko centrum, przy ul. Abytaj Chana (można dojechać metrem do stacji Rajmbek batyr i przejść ok. 600 m). To duży, biały budynek z kolumnadą i łukowym portalem wejściowym, zaprojektowany w latach 30. XX w. Stąd m.in. trzy razy dziennie odjeżdżają pociągi do Nur-Sułtanu.

Rozkład pociągów:

[www.rasp.yandex.ru/station/9618977/](http://www.rasp.yandex.ru/station/9618977/)

- W Ałmaty są również dwa dworce autobusowe, dawny „Sajachat” przede wszystkim obsługuje linie podmiejskie (usytuowany w pobliżu dworca Almaty-2) oraz większy i nowocześniejszy „Siran” (oddalony o 5 km na zachód od centrum, przy ul. Tole bi, dojazd autobusami nr 136, 63), stąd odjeżdżają autobusy do większości dużych miast Kazachstanu.  
[www.сайпан.kz](http://www.сайпан.kz)


### Hotele:

Działa tu ponad 100 hoteli i hosteli. Obiektów o niższym standardzie niż 3-gwiazdki wraz z hostelami jest około 40. Najwyższy standard oferują: [www.ritzcarlton.com](http://www.ritzcarlton.com)  
[www.dostyk.kz](http://www.dostyk.kz)  
[www.intercontinental.com](http://www.intercontinental.com)  
[www.rixos.com](http://www.rixos.com)  
[www.royaltulipalmaty.com](http://www.royaltulipalmaty.com)  
[www.rahatpalace.com](http://www.rahatpalace.com)  
[www.grandaiserhotel.kz](http://www.grandaiserhotel.kz)  
[www.voyage-hotel.kz](http://www.voyage-hotel.kz)  
[www.hotelkazhol.kz](http://www.hotelkazhol.kz)  
[www.hotel-uyut.kz](http://www.hotel-uyut.kz)

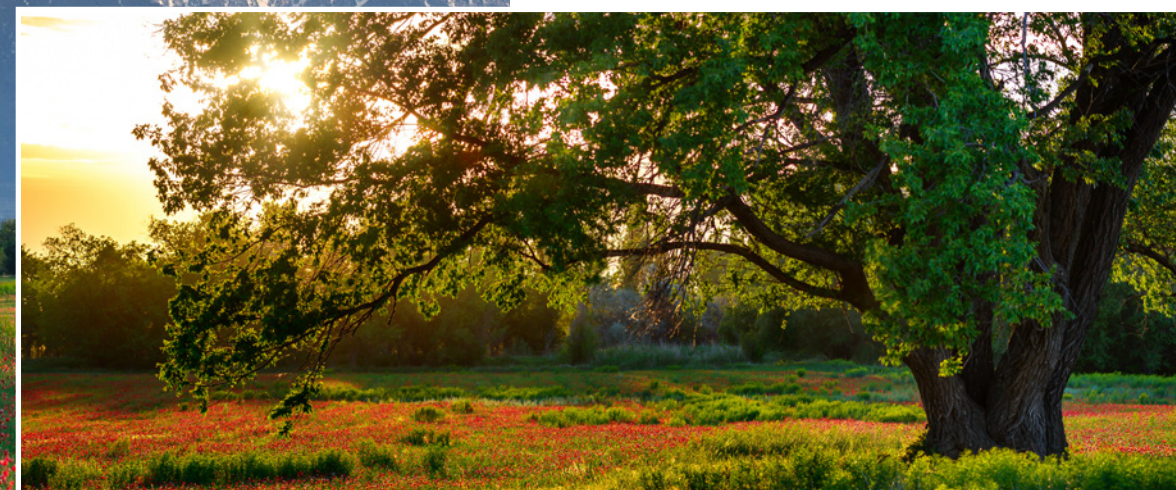




## NIEZWYKŁY KAZACHSTAN

 Kazachstan to ziemia kontrastów i cudów przyrody. Znajduje się tu ponad dwadzieścia parków narodowych i rezerwatów, których zasobność i wielkość – zadziwia i zachwyca.


Aby poznać choć trochę Kazachstan trzeba przebyć wiele tysięcy kilometrów i dokonać niełatwego wyboru z jego ogromnej różnorodności. To przecież skarbnica fantastycznych formacji skalnych, atrakcyjnych szlaków trekkingowych, jezior o niespotykanej urodzie i zapierających dech – zjawisk przyrody, takich jak „śpiewająca” wydma, zamrożone wodospady, ukwiecone stepy czy wyjątkowe skupiska wędrownego ptactwa.







### Ojczyzna tulipanów

 Na przełomie kwietnia i maja na stepach, dolinach i wzgórzach Kazachstanu rozpoczyna się niebywały spektakl – rozkwitają miliony dzikich tulipanów. Najokazalsze łąki, ciągnące się aż po horyzont, mogą liczyć nawet 300 kwiatów na metrze kwadratowym. Warto podkreślić, że właśnie kazachskie dzikie tulipany uznaje się za przodków holenderskich odmian!

W Kazachstanie odkryto 35 gatunków dzikich tulipanów, z czego 18 – należy do zagrożonych wyginięciem. Wszystkie są pod ochroną, a kary pieniężne za ich zerwanie – bardzo wysokie.



- Do najbardziej znanych gatunków należą:
- tulipany **Kaufmanna**, ich kwiaty mają przeważnie kremowo-żółty środek z czerwonym paskiem po zewnętrznej stronie płatków; występują na południu Kazachstanu m.in. w rezerwacie Aksu-Żabagły.
  - tulipany **Greiga**, ich duże kwiaty są najczęściej koloru czerwonego z delikatnym żółtym środkiem (lub odwrotnie), występują na podobnym obszarze co tulipany Kaufmanna; tworzą zjawiskowe kwietne kobierce.
  - tulipany **Schrenka** (albo **Gesnera**) oprócz białych i żółtych kwiatów, mogą mieć od-

cięcie przechodzące w szkarłat i lila, występują w centralnej części kraju aż po Morze Kaspijskie, a ich najpiękniejsze skupiska pojawiają się w rezerwacie Korgażyn na stepach Saryarki (ok. 50 km od Nur-Sułtanu) i w rezerwacie Naurzum.

Trzeba też wspomnieć o tulipanach **Alberta** (łatwo je rozpoznać po układzie płatków, trzy są odchyłone na zewnątrz, a trzy do wewnątrz okwiatu) i o tulipanach **Kolpakowskiego**, które rosną na kamienisto-piaszczystym podłożu. Gatunki te mają dość grube pofałdowane liście. Można je spotkać na południu Kazachstanu



w obwodach ałmackim i żambylskim (np. w Parku Narodowym Ałtyn-Emel). Najrzadszym okazem jest tzw. **tulipan regelii**, który rośnie jedynie w Czu-Iljiskich górach; ma biało-żółte płatki i duże „prążkowane” liście.


*Kyzgaldak* czyli tulipan w języku kazachskim – ma swoje święto w maju. Organizowane są wtedy tematyczne festiwale, na miejskich klombach rozkwitają tysiące tulipanów (w 2009 r. w Ałmaty posadzono ich pół miliona), a w ofertach biur turystycznych pojawiają się wycieczki, nawet kilkunastodniowe, szlakiem dzikich tulipanów Kazachstanu.





### Kanion Szaryński

43°21'11.30"N, 79°04'38.49"E

 Kanion Szaryński (zwany również Czaryńskim) w zasadzie nie ma konkurencji. Nie bez powodu nazywany jest „młodszym bratem” Wielkiego Kanionu w Kolorado, co sugeruje, że jest mniejszy ale równie zachwycający. Do tego nie został jeszcze „zadeptany” przez liczne grupy turystów.

Ten zjawiskowy pomnik przyrody powstawał przez setki milionów lat, o czym świadczą liczne skamieliny z okresu karbonu i późniejsze. Jednak najbardziej „artystyczny” etap datuje się na ok. 12 milionów lat wstecz, gdy wysychało ogromne Jezioro Ilijskie (pozostałość po praoceanie). Wtedy woda, wiatr i słońce zaczęły formować osadowe skały, które dziś tworzą tak fantastyczne geomorfologiczne formy.

Kanion ma długość 150 km, jego ściany osiągną wysokość od 150 do 300 m. Przepływający tędy Szaryn (o szybkim i silnym nurcie) to ostatni z odcinków ponad 400-kilometrowego dopływu rzeki Ili, który ma swój początek w paśmie Ketmeń w górach Tien-szan. Patrzenie na kanion z góry dostarcza niesamowitych widoków. Szczególnie gdy zielenią się brzegi Szarynu porośnięte endemicznym gatunkiem jesionu sogdyjskiego, przypominają wtedy połyskującą szmaragdową wstęgę wcinającą się w skalny pejzaż. Albo wtedy gdy o zachodzie słońca czerwone skały kanionu przybierają ognisty odcień.

Najczęściej wybieranym szlakiem trekkingowym, a zarazem pierwszą z turystycznych ścieżek – jest tzw. „Dolina zamków”. Przy niej znajduje się wejście i wjazd do Parku Narodowego Szaryn (trzeba uiścić niewielką opłatę). Betonowe schody prowadzą na dół wyschniętego koryta rzeki, którym wę-



druje się ok. 2,5 km (1,5-2 godziny w jedną stronę), podziwiając niezwykle formacje skalne na szczytach wysokich, stromych ścian. Ostańce piaskowe i zlepnieńce tworzą bajkowy pejzaż z kształtami przypominającymi pałace, wieże, twierdze, głowy zwierząt, wojowników itd. „Doliną zamków” dochodzi się do polany nad brzegiem Szarynu, gdzie usytuowany jest parking i baza turystyczna *Eco Park* z jurtami i bungalowami – można tu wykupić nocleg oraz coś zjeść i po prostu odpocząć.

Ci, którzy zdecydowali się na spędzenie nocy w kanionie (można też rozbić namiot we wskazanym przez strażników miejscu), mówią, że to niezapomniane przeżycie. Po pierwsze z powodu widoku na rozgwieżdżone niebo, po drugie – panuje tu charakterystyczna cisza rozpraszana niepokojącymi dźwiękami, które... gra wiatr w szczelinach osadowych skał.



Całego kanionu nie da się przejść, są w nim miejsca niebezpieczne i wymagające umiejętności wspinaczkowych. Warto więc spytać strażników parku o polecane szlaki. Na przykład między „Doliną zamków” a rzeką Temirlik w wyschniętym korycie Bestamaku znajduje się „Mały kanion”. Można też przejechać do tzw. Żółtego albo Księżycowego Kanionu, przez który przepływa Temirlik, łączący się z rzeką Szaryn.

#### Informacje praktyczne:


Kanion znajduje się ok. 200 km na wschód od Almaty. Dojazd z dworca Sajachat autobusem do Kegen albo Narynkol; należy uprzedzić kierowcę, że chcemy wysiąść przy zjeździe do kanionu (ok. 20 km za Kokpek) i upewnić się, o której godzinie będzie kurs powrotny. Dalej trzeba pokonać 10 km szutrowej drogi (najlepiej autostopem).



**Jezioro Kaindy i Jeziora Kolsajskie**

**42° 59' 26.3" N, 78° 19' 33.0" E**

**42° 59' 15" N, 78° 27' 50" E**

 Jedna z bardziej popularnych tras turystycznych wiedzie do Parku Narodowego „Jeziora Kolsajskie”, oddalonego od Ałmaty ok. 130 km na południowy wschód (w praktyce trzeba pokonać niemal 300 km dróg różnej jakości). Na wędrowkę do trzech Jezior Kolsajskich dobrze jest przeznaczyć co najmniej 2 dni, chyba że skorzystamy z wycieczki konnej. I obowiązkowo pojechać do oddalonego (w linii prostej) o 11 km na wschód Jeziora Kaindy –

Dziś powierzchnia Kaindy jest mniejsza niż przed stu laty (to skutek lawin błotnych) – ma ok. 400 m długości oraz 25-30 m głębokości. Mimo stale niskiej temperatury wody (maksymalnie 6°C), jezioro jest gratką dla nurków, którzy w ocieplanych kombinezonach eksplorują jego tonie praktycznie w ciągu całego roku. Niska temperatura wody powstrzymuje proces rozpadu pni i konarów do tego stopnia, że pod przezroczystą, błękitną wodą widać omszałe, ale świetnie zachowane najdrobniejsze gałązki i jakby igliwie. Ten zatopiony jodłowy las w połączeniu z niezwykle intensywnym, szmaragdowo-turkusowym kolorem tafli



z którego wystają, niczym maszty zatopionych okrętów, uschnięte pnie drzew.

Jego nazwa w języku kazachskim nawiązuje do brzozy, których dziś nie znajdziemy w bezpośrednim sąsiedztwie jeziora. Brzegi są porośnięte lasem iglastym, przeważają skalne urwiska i strome skały. Kaindy leży na wysokości 1667 m n.p.m. w środku gór Tien-szan. Pod wieloma względami jest unikalne, przede wszystkim znamy konkretną datę jego powstania – rok 1911. W wyniku trzęsienia ziemi osypisko przegrodziło rzekę i jej wody zalały górską dolinę, zatapiając rosnący tam las.



jeziora – jest jedną z najbardziej charakterystycznych „widokówek” kazachskiej przyrody. I co najważniejsze, w rzeczywistości – nie rozczarowuje!

Droga między Jeziorem Kaindy a Jeziorami Kolsajskimi to dystans ok. 20 km. Stanowią one system trzech jezior, otoczony górami północnego Tien-szanu. Najwyższe z nich („Górne”) dzieli od granicy z Kirgistanem zaledwie kilka kilometrów (od 3 do 10), a strażnicy Parku przestrzegają, aby zbytnio nie oddalać się od niego. Każde z jezior leży na innej wysokości: 1818, 2252 i 2850 m n.p.m. Do pierwszego jeziora dojeżdża się samochodem, okolica

ma rozwiniętą infrastrukturę turystyczną. Jednak przy indywidualnych wycieczkach trzeba być przygotowanym na nocleg pod (własnym) namiotem. Jezioro „Niskie” jest najgłębsze (80 m) i od „Średniego” dzieli go prawie 7-kilometrowa droga (idzie się ok. 2-3 godzin, pokonując 400 m wzniesienie). Nad tym jeziorem, otoczonym ścianą jodłowego lasu, najczęściej zostaje się na noc, bo dotarcie do „Górnego” wymaga pokonania jeszcze ok. 5 km niełatwą ścieżką. Jeziora przyciągają także wędkarzy, obfitują w pstrągi tęczowe.

Jezióra Kolsajskie leżą na jednej trasie turystycznej o łącznej długości ok. 25 km, która pro-

wadzi przez przełęczę, ma ok. 700 m różnicy w pionie i jedynie konno można ją przemierzyć w jeden dzień.

**Informacje praktyczne:**

Polecany dojazd samochodem – najpierw w stronę Kokpek potem Kegen, z trasy zjeżdżamy na Saty (tutaj też można poszukać noclegu albo miejscowego przewodnika). Od indywidualnych decyzji zależy, którą trasę wybierzemy jako pierwszą, obie się będą spotykać właśnie w Saty. Wjazd do Parku Narodowego „Jeziora Kolsajskie” jest płatny. Ale w przypadku tych tras warto skorzystać z licznych ofert biur turystycznych, które proponują np. pokonanie trasy konno, nocleg w jurcie, czy przejście do jeziora Issyk-Kul w Kirgistanie.








### Śpiewająca wydma

43°51'43.2"N, 78°34'13.2"E

 Park Narodowy Ałtyn-Emel leży na północny wschód od Ałmaty, na wysokości 1000-1200 m n.p.m. i jest otoczony pasmami gór. Na jego obszarze występują pustynie, półpustynie, step, zarośla kserofitowe i... „Śpiewająca wydma”.

Wydma znajduje się pomiędzy grzbietami dwóch pasm gór Dżungarskiego Ałatau. Powstała przez stulecia z naniesionego przez silny wiatr piasku i pyłu z mielizn rzeki Ili. Wydaje się ogromną górą jasnożółtawego, krystalicznego piasku – wysoka na 150 m i długa na 3 km. W suchą pogodę wydaje niskie dźwięki przypominające grę


na organach czy też szum samolotu. Powstają one albo wskutek przesuwania ziarenek piasku przez wiatr, albo z jego poruszeń przez wędrujących ludzi. Lokalne legendy przypisują te dźwięki duchom pustyni albo dzwonom miast zasypanych przez piasek. „Śpiewająca wydma” jest jedynym obiektem przyrody Kazachstanu, który znalazł się na światowej liście kandydatów do Siedmiu Nowych Cudów Przyrody (New 7 Wonders of Nature).

#### Informacje praktyczne:

Park Narodowy Ałtyn-Emel oddalony jest od Ałmaty o ponad 200 km. Trasa wiedzie przez Kapczagaj, w kierunku Tałdykorganu, ale na wysokości Saryozek trzeba obrać kierunek na Żarkent. Punktem docelowym jest niewielka wioska Basszi, gdzie mieści się biuro Parku.

### Góry Aktau

43°59'18.1"N, 79°14'20.0"E

 Góry Aktau czyli „Białe Góry” to jeden z głównych i spektakularnych obiektów turystycznych Parku Narodowego Ałtyn-Emel. W wapiennych osadach o grubości 1800 m wskutek erozji wyplukaty się wąwozy, doliny i różnego rodzaju zagłębienia. Dziś tworzą one unikatowe kredowe góry z głębokimi kanionami. Można tu znaleźć wielobarwne kopuły, kolorowe wieże, białe i sepiowe bastiony, małe „miasteczka”, niedostępne „zamki” czy kolumnady. Nic więc dziwnego, że o górach Aktau mówi się, że to „geologiczna galeria”. Najbardziej popularnym miejscem jest „Czerwony Wąwóz”, którego ściany mają barwy czerwonej i żółtej. Nad nim wznosi się

ogromna, czerwona góra, przypominająca łapę zwierzęcia, otoczona śnieżnobiałymi grzebieniami, szczytami i wieżami ze skał. Koryto wąwozu jest suche; w słońcu rozbłyskują duże kryształy kalcytu tkwiące w urwistych zboczach. Całość przecinają korytarze tworzące labirynty, często tak wąskie, że z trudem wymijają się w nich ludzie. Powierzchnia gór jest praktycznie pozbawiona roślinności, tylko kamienie, piasek i sprasowana glina. To nietknięty i dziki kawałek pustyni. Tu zachowały się najstarsze skamienieliny zwierząt w Kazachstanie – gigantycznych nosorożców, krokodyli i żółwi.

#### Informacje praktyczne:


Park Narodowy Ałtyn-Emel, wskazówki dojazdu (patrz strona poprzednia).





**Jezioro Bałchasz**

**46° 10' 00.0" N, 74° 20' 00.0" E**

 Bałchasz ma aż 600 km długości, w najszerszym miejscu ponad 70 km, w przesmyku – zaledwie 3,5 km, przeciętną głębokość 6 m, maksymalną – 28 m. Do tego położony jest 340 m n.p.m. Tak przedstawia się w liczbach jedno z największych jezior Azji, w praktyce zaś bardzo popularne miejsce wypoczynku i rekreacji Kazachstańczyków. Wokół jego turkusowo-szmaragdowych wód (w słońcu mleczno-szmaragdowych) rozciągają się setki kilometrów piaszczystych plaż. Sezon kąpielowy trwa od końca maja do połowy września, działając wypożyczalnie sprzętów wodnych, przystanie i łowiska. Po jeziorze pływają jachty, kajaki (nawet kanoe), są też dobre warunki do uprawiania wind-

surfingu. A co najważniejsze, mnóstwo tu ośrodków wczasowych i wędkarskich!

Jeziro można by reklamować hasłem: *Jeśli chcesz złowić taaaaaką rybę to przyjeżdżaj nad Bałchasz!* Pływa w nim 20 gatunków ryb, z tego 6 – lokalnych: ilijska marinka (*Schizothorax pseudokasaiensis*), bałchaska marinka (*Schizothorax argentatus*), bałchaski okoń (*Perca schrenkii*), wargacz plamisty (*Nemacheilus trauchi*), wargacz jednobarwny (*N. labiatus*), bałchaski phoxinus (*Phoxinus poljakowi*). Nic dziwnego, że dawniej Kazachowie nazywali je Balyk As, co oznaczało potrawę, danie rybne. Wędkarstwo – latem i zimą – przyciąga wielkie rzesze amatorów i pasjonatów, szczególnie że po lodowej pokrywie jeziora można nawet jeździć samochodem (temperatury spadają do -35°C). Liczne ośrodki rybackie działają tu przez

cały rok. Jezioro jest też oazą dla 120 gatunków ptaków (12 z nich znajduje się na liście gatunków zagrożonych).

Mieszkańcy Kazachstanu nazywają Jezioro Bałchasz – Kokteniz, czyli Błękitne Morze. O jego unikalności w skali świata zadecydowała anomalia – wschodnia część jeziora ma wodę słoną, a zachodnia – słodką. Dzieje się tak z powodu cieśniny, która „zatrzymuje” w zachodniej części zbiornika ogromne ilości świeżej, słodkiej wody przynieszone przez potężną rzekę Ili z gór Tien-szan. Druga część jeziora, mimo że zasilana przez kilka rzek, w tym Karatał, poddana jest intensywniejszemu procesowi parowania.

Z Jeziorem Bałchasz związana jest pewna legenda... Głosi ona, że władca Bałchaszu miał córkę Ili, która kochała biednego pastucha Karata-

ła. Gdy ojciec ogłosił turniej o jej rękę, Ili pomogła Karatałowi zwyciężyć. Jednak ojciec nie zechciał oddać córki za żonę biedakowi. Zakochani uciekli. Ojciec Ili, nie mogąc ich dogonić, rzucił zaklęcie, które przemieniło obydwójce w rzeki. Sam zaś stał się jeziorem, które je rozdziela, nie dopuszczając, by się połączyły.

**Informacje praktyczne:**


Obok zachodniej części Jeziora Bałchasz przebiega droga M-36, łącząca Almaty ze stolicą. Dotrzymamy nią do miasta Bałchasz, które może być dobrą bazą do zwiedzania okolicy. W samym mieście wydzielono trzy plaże; nie powinno zabraknąć miejsc w niedrogich prywatnych kwaterach. Natomiast południowo-wschodnie wybrzeże z coraz lepszą bazą wypoczynkową cieszy się popularnością wśród mieszkańców Almaty, Kapszagaju i Tałdyorganu. Można stamtąd dotrzeć pociągiem do stacji Lepsy. Na amatorów rybołówstwa czekają oferty kilku ośrodków, są one zazwyczaj zlokalizowane przy deltach rzek.





**Góry Bektau-ata**

47°27'10"N, 74°46'59"E

 Przy trasie Nur-Sułtan – Ałmaty, w oddaleniu ok. 60 km od miasta Bałchasz, wśród piaszków i kamieni półpustyni, szczytkowych poletek stepu, widoczny ze 100 km wznosi się (pośród zupełnego pustkowia) masyw górski Bektau-ata. Najpierw zwodzi przybyłych widokiem – przypomina tarasy zbudowane z płaskich półek skalnych, ale w miarę wspinania się, zmienia się w krajobraz z innej planety. Gładkie, wyszlifowane wiatrem granitowe skały tworzą powierzchnię zadziwia-

wulkanie „niewybuchu”. Często nazywa się Bektau-ata „górq”, a warto pamiętać, że to masyw górski długi na 5-7 km. Tworzą go płaskowyże z gładkich kamiennych płyt, pociętych wadi, z kępami skalnej roślinności. Każdy, kto dotrze latem na najwyższy ze szczytów zostanie nagrodzony wspaniałą panoramą i możliwością kąpieli w jednym ze skalnych „oczek”, w których gromadzi się deszczowa woda nagrzana przez słońce. W tym niezwykłym pejzażu panuje dodatkowo swoisty mikroklimat, znacząco różniący się od stepowego.



jąca: pofalowaną, z wypiętrzzeniami i wgłębieniami, zerodowanymi głazami np. w formie skalnych grzybów albo podziurawionych przestrzennych konstrukcji, a nawet z odciskami tajemniczych „stóp”. Nad tym krajobrazem górują trzy szczyty: Trójzqb (1000 m), Szczyt (1214 m) i Skrzynia (Żółw) – ok. 800 m.

Całe to terytorium liczące ok. 6 km<sup>2</sup> jest rezerwatem i według geologów stanowi pozostałość po

Bektau-ata to ulubione miejsce fotografów – surrealistyczny pejzaż daje nieskończone możliwości kadrów, a kolorystyka skał szczególnie intrygująco wygląda o wschodzie i zachodzie słońca.

U podnóża masywu rośnie niewielki laszek, tam zazwyczaj turyści, którzy pozostają tu na noc, rozstawiają namioty.

Flora rezerwatu skrajnie różni się od roślinności otaczającego go stepu – znajdziemy tu ok.

300 gatunków roślin (50 – ma właściwości lecznicze) z unikalnym i zagrożonym – koplejcznikiem bektauataskim (siekiernicą). Tu też żyje endemiczne zwierzątko, pięciopalczasty skoczek karłowaty, spotyka się również dzikie owce – argali.

Dla Kazachstańczyków Bektau-ata to przede wszystkim „Góra świętego starca Beka”. Według legendy mieszkał on w jaskini znajdującej się na wysokości 600 m na południowo-zachodniej ścianie. Wejście do niej nazywa się Aulie-tas. Jaskinia ma wysokość do 2 m i długość ok. 50 m, z czego

tylko 15 m można przejść suchą nogą, reszta jest podmokła albo całkowicie zatopiona. Jaskinia i źródło, które tu bije są uważane za święte. Kazachowie wierzą, że każda para, która chce doczekać się potomstwa powinna napić się źródlanej wody.

**Informacje praktyczne:**


Do gór Bekatu-ata najlepiej dojechać z miasta Bałchasz drogą łączącą Ałmaty ze stolicą.







**Wielkie Jezioro Ałmatyńskie**  
**43°03'02.5"N, 76°59'09.5"E**


 Jednodniowa wycieczka z Ałmaty nad wysokogórskie Wielkie Jezioro Ałmatyńskie (tradycyjna nazwa – Żasył-koł) z pewnością dostarczy wspaniałych widoków. Zaledwie 15 km od granic miasta, na wysokości 2511 m n.p.m. rozciąga się na ponad 1,5 km jezioro o turkusowej lub szmaragdowej barwie (zależnie od pory roku), otoczone szczytami gór Tien-szan. Jego głębokość dochodzi do 40 m. Woda jest tak czysta, że poprowadzono stąd wodociąg do Ałmaty. Rury ułożone są nad ziemią od tamy, przy której znajduje się niewielka elektrownia wodna. Mimo że teren ten znajduje się w pobliżu granicy z Kirgistanem, turyści nie napotkają trudnień w zwiedzaniu tej części Par-

ku Narodowego Ili-Ałatau. Można także przejść do kompleksu wież obserwatorium astronomicznego Tien-szan, który położony jest na wysokość 2750 m. Właściwie są to dwie stacje – pierwsza to kompleks dziesięciu wież z instrumentami obserwacyjnymi i hotelem (dostępnym także dla turystów), a druga znajduje się 8 km wyżej i nazywana jest Wysokogórską Stacją Badawczą Promieniowania Kosmicznego. Organizacyjną częścią tego Obserwatorium jest Stacja Badawcza Korony Słonecznej, fizycznie mieszcząca się na wysokości 3000 m.

**Informacje praktyczne:**

Wielkie Jezioro Ałmatyńskie to część Parku Narodowego Ili-Ałatau. Z centrum miasta kursuje autobus nr 28 (do Almaaarsan), ale do wejścia do Parku pozostaje jeszcze kilkukilometrowa droga pod górę. Lepiej przyjechać tu samochodem. Dojście do samego jeziora zajmie ok. 1,5 godziny (ok. 3 km).

**Płaskowyż Assy**  
**43°22'56.96"N, 77°87'18.61"E**

 Niedaleko, ok. 100 km na wschód od Ałmaty, na wysokości prawie 3000 m n.p.m. znajduje się płaskowyż Assy, ciągnący się wzdłuż rzeki o tej samej nazwie. Miejsce, gdzie rozciągają się „alpejskie” krajobrazy, a nawet rosną szarotki alpejskie. Pejzaże Assy przyciągają tłumy Kazachstańczyków, latem drogi wyjazdowe w kierunku na płaskowyż są zakorkowane samochodami, motocyklami i rowerami. Również zimą ten obszar nabiera niesamowitego piękna – błękitne niebo i śnieżne, rozciągające się po horyzont połacie, nie pozwalają oderwać od siebie wzroku. Tu mieści się też – przy rzece Assy – uroczysko Żaman-uj i Bartogajski sztuczny zbiornik wodny oraz Kanion Szaryński. To również ziemie Jedwabnego Szlaku – tutejsze pastwiska przecinały drogi handlowe wiodące z Chin, a historia osadnictwa w tym regionie ma ponad pięć tysięcy lat!

Najlepszy okres do wędrowki po okolicy zaczyna się z początkiem czerwca i kończy w paź-

dzierniku. W zachodniej części najwyższej położonej płaszczyny Assy (2750 m n.p.m.) znajduje się obserwatorium astronomiczne Assy-Turgen. Składa się z dwóch teleskopów o średnicy 1 m i 1,5 m; ten drugi znajduje się na 20-metrowej wieży i działa od 2017 r. Obserwatorium wzniesiono w tym miejscu, ponieważ powietrze jest tu wyjątkowo przezroczyste i nie ma żadnych zakłóceń sztucznym oświetleniem (brak miast, wsi i dróg). Głównym celem obserwacji jest powierzchnia planet-gigantów naszego Układu Słonecznego.


**Informacje praktyczne:**

Płaskowyż Assy to nie tylko unikalne widoki. Wiele biur turystycznych ma w swojej ofercie wycieczki związane z tym obszarem np. kurchany w Issyk czy okolice rzeki Turgen.





**Park Narodowy Burabaj**  
53°05'N, 70°18'E

 Burabaj to Państwowy Przyrodniczy Park Narodowy leżący w obwodzie akmolskim. Bywa często nazywany „kazachską Szwajcarią” i jest uważany za największą przyrodniczą atrakcję w pobliżu stolicy. Od 2010 r. powierzchnia Parku wynosi prawie 130 tys. ha – wyodrębniono tu aż 757 gatunków roślin; w lasach przeważają drzewa sosnowe (65%) i brzozy (31%); można tu znaleźć ponad 100 gatunków grzybów, prawie wszystkie są jadalne, i opisano 305 gatunków zwierząt (co stanowi 36% fauny całego Kazachstanu).

Burabaj to także nazwa kurortu klimatyczno-kumysoleczniczego nad Jeziorem Borowoje, a połączenie jezior, lasów i gór stworzyło tu wyjątkowy uzdrowiskowy mikroklimat.

Park Narodowy Burabaj jest niezwykle różnorodny i malowniczy. Jego zielona ściana lasu wygląda dość zaskakująco na jasnożółtym stepie i skrywa charakterystyczne widoki: skał, górskich wzgórz, jezior. Jedną z legend tak wyjaśnia wyjątkowy urok tego miejsca: „Kiedy Bóg stworzył świat, niektóre ludy otrzymały lasy, pola i szerokie rzeki, inne – piękne góry i błękitne jeziora. Kazachowie dostali tylko step. Poprosili więc Stwórcę, choć o część tych bogactw, które przypadły innym. Bóg sięgnął do dna pustej już sakwy i rozsypał wśród rozległych stepów resztki: gór i skał, które ułożyły się w niezwykle formy; jezior z krystalicznie czystą, błękitną wodą; szmaragdowych łąki hojnie ozdobionych kwiatami; rzek z lodowatą wodą. Góry pokryły się gęstym dywanem z drzew i krzewów, ożywiły licznymi leśnymi zwierzętami i ptakami, jeziora – zapętniły rybami,



a łąki – owadami i motylami. I nazwano to miejsce Burabaj”. W Parku znajduje się 14 większych jezior (i spora liczba z powierzchnią mniejszą niż 1 km<sup>2</sup>) ukrytych wśród lasów i gór. Wznosi się tu legendarna wyspa-skała Żumbaktas przypominająca egipskiego Sfinksa, a jednocześnie jest to „kamień-zagadka”. Jeśli podziwia się go z trzech różnych punktów, to widzi się kolejno: twarz młodej dziewczyny z rozpuszczonymi włosami, dojrzałą kobietę i sylwetkę przygarbionej staruszki. Park jest bardzo popularnym miejscem uprawiania sportów, latem – żeglownia na jachtach i kataranach, a zimą – narciarstwa i saneczkarstwa oraz wędkarstwa podlodowego.

Jednym z najbardziej znanych jezior „kazachskiej Szwajcarii” jest Borowoje. Nazwa nawiązuje do iglastych borów, które je otaczają, ale tradycyjna – Auliekol – oznaczała „święte jezioro”.

W jego północnej części znajduje się wspomniana wyspa-skała Żumbaktas, a u północno-wschodniego brzegu gwałtownie wznosi się 300-metrowa góra Okzētpes. Jezioro otoczone jest granitowymi skałami (przeważają urwiska), najlepszą infrastrukturę turystyczną ma brzeg wschodni – piaszczysty i kamienisty.

**Informacje praktyczne:**

Park oddalony jest od Nur-Sultanu o 240 km w kierunku północnym na trasie do miasta Kokczetau. Można dostać się do Burabaju bezpośrednio autobusem z Nur-Sultanu, Kokczetau czy Pietropawłowska, ale na tej linii kursują rzadko. Stąd polecane są połączenia (autobusowe i kolejowe) z przesiadką w Szczuczinsku, oddalonego o 20 km od kurortu i z bardzo dobrym połączeniem z Burabajem.





### Góra Szerkała

44°15'20.8"N, 52°00'22.2"E

Na wyżynnym Półwyspie Mangystau nad Morzem Kaspijskim, niecałe 100 km na północny wschód od miasta Aktau i w najbliższym sąsiedztwie wioski Szetpe wznosi się na ponad 300 m przedziwna góra Szerkała. Jej kształt z jednej strony przypomina śpiącego lwa (stąd nazwa), a z drugiej – białą jurkę. Na tle pustyni wygląda jak porzucony na piasku gigantyczny kamień. Ma strome stoki, które dopiero pod szczytem stają się łagodne, dlatego zdobycie jej wymaga sprzętu alpinistycznego. Jej kredowe ściany kryją liczne pieczary i jaskinie kresowe. U jej podnóża można odnaleźć wytchnienie w niewielkiej oazie zieleni z rzeczką Akmysz.

Pustynny obszar kryje wiele niespodzianek – od licznych pozostałości po prehistorycznym morzu do śladów po karawanach ciągnących Jedwab-

nym Szlakiem. Szerkała nie jest więc jedynym „zjawiskiem” Półwyspu Mangystau wartym uwagi. Od wschodu zamykają go urwiska płaskowyżu Ustiurt (który traktowany jest jako umowna granica Eurazji), a od południa i zachodu setki kilometrów plaż.

Znajduje się tutaj jeszcze jeden „znak szczególności” Kazachstanu – najgłębsza depresja Karakija licząca 132 m p.p.m. (ma ok. 85 km długości i od 10 do 25 km szerokości). Nieco mniejsze jest zapadlisko Kaujndy i Karynzaryk. To także kraina świętych miejsc, znane są tutejsze nekropolie, m.in. Beket-Ata z podziemnym meczetem (ważne miejsce pielgrzymek) czy podziemny meczet Szakpak-Ata „wycięty” w skalnej ścianie.

#### Informacje praktyczne:

Zachodnia część Kazachstanu przede wszystkim kojarzy się z wypoczynkiem nad Morzem Kaspijskim, ale daje również dużo możliwości poznania niezwykłych miejsc przyrody i zabytków historycznych. Najlepszą bazą wypadową będzie Aktau z doskonałymi połączeniami lotniczymi.



### Bajanaul

50°49'0"N, 75°40' 0"E

W obwodzie pawłodarskim oferta turystyczna ukierunkowana jest na wypoczynek nad jeziorami i zwiedzanie wyjątkowo malowniczych okolic Bajanaulskiego Parku Narodowego. Najwyższy szczyt to góra Akbet wznosząca się na nieco ponad 1000 m. Poniżej znajdują się cztery duże jeziora słodkowodne: Sabyndkoł (największe), Żasybaj z piaszczystymi plażami (4 km<sup>2</sup> powierzchni, głębokie na 7 m, słynie z najbardziej krystalicznej wody) oraz Torajgyr i Byrżankoł, które przyciągają wędkarzy. Na całym terytorium znaj-

duje się wiele hoteli i baz noclegowych. Bajanaul od typowych miejsc rekreacji wyróżniają zadziwiające, unikalne i malownicze formacje skalne – gigantyczne rzeźby i jaskinie (np. Święta Pieczara). Wskutek erozji lokalne skały i głazy przybrały antropomorficzne kształty. Nazywane są: „Baba Jaga”, „Wielbłąd”, „Mamut”, „Goryl”, „Latający talerz” itd.


#### Informacje praktyczne:

Bajanaulski Park Narodowy znajduje się 200 km na południowy wschód od Pawłodaru w kierunku Karagandy. Na tej linii kursuje kilka autobusów dziennie, dobry dojazd samochodem.



**Stepy i jeziora Saryarki**

**51°32'0"N, 64°26'20"E**  
**50°26'00"N, 69°11'20"E**

 Saryarka to w języku kazachskim „żółte stepy”, ale dopiero w połączeniu z jeziorami stają się miejscem absolutnie niezwykłym. Tak wyjątkowym, że już w 2008 r. znalazło się na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO jako pierwszy przyrodniczy obiekt Kazachstanu i całej Azji Środkowej. Saryarka obejmuje obszar o łącznej powierzchni 450 tys. ha, złożony z dwóch rezerwatów – Państwowego Rezerwatu Przyrodniczego **Naurzum** (obwód kustanajski) i Państwowego Rezerwatu Przyrodniczego

**Kurgalżyn** (obwód akmolski). Dzieli je odległość ok. 300-350 km. Na terytorium obu rezerwatów znajdują się rozległe mokradła i podmokłe łąki (60%), będące naturalnym biotopem dla ptaków przelotnych, migrujących z Afryki, Europy i Azji Południowej do miejsc gniazdowania we wschodniej i zachodniej Syberii. W ciągu roku przybywa tu ok. 15-16 milionów ptaków, w tym wiele zagrożonych gatunków (np. białe żurawie, bieliki wschodnie itd.). Oprócz tego 40% obszaru zajmują stepy, na których rośnie ponad połowa gatunków flory stepowej północnego Kazachstanu; dają one również schronienie takim dzikim zwierzętom, jak wilki, świstaki czy suhaki stepowe.

Rezerwat Naurzum składa się z trzech terytoriów: Naurzum, Sypsyn i Tersek. Znajdują się tu słone i słodkowodne jeziora, największe z nich to Sarymmoyn i Aksuat, ale łączna liczba zbiorników wodnych jest astronomiczna. Chronione są tu bardzo różne ekosystemy, od zalewowych łąk, poprzez halofity rosnące na zasolonych glebach, do borów, brzezin, osinowych lasów i licznych rodzajów stepów.

W skład rezerwatu kurgalżyńskiego wchodzi dwa duże jeziora, połączone ze sobą drogą – Kurgalżyn (słodkowodne) i Tengiz (słone). Otaczają je podmokłe łąki, solniska, trzcinowiska, obszary stepów porośniętych brusznicą i kilka mniejszych stawów (słodko- i słonowodnych). Gniazduje tu ok.

pół miliona ptaków należących do 120 gatunków. A miejscem, które słynie w świecie wśród ornitologów i pasjonatów „birdwatchingu” jest jezioro Tengiz, macecznik flamingów różowych (najdalej na północ wysunięte miejsce gniazdowania tego gatunku). Na sąsiednich wysokich drzewach gnieździ się wiele ptaków drapieżnych, np. orły stepowe, berkuty.


**Informacje praktyczne:**  
 Państwowy Rezerwat Przyrodniczy Naurzum oddalony jest 200 km od Kustanaju w kierunku południowym. Droga wiedzie najpierw w stronę Auliekol, a potem na wschód do Karamendy, gdzie znajdują się biura rezerwatu. Państwowy Rezerwat Przyrodniczy Kurgalżyn leży 130 km od stolicy na południowy zachód. Do tej miejscowości kursują dość często autobusy, tam mieści się biuro rezerwatu oddalone ok. 30 km od samego obszaru chronionego.







## ARTEFAKTY KULTURY

 Rozległe ziemie Kazachstanu były zasiedlone już miliony lat temu, w okresie wczesnego paleolitu. Najstarsze ślady bytności człowieka znaleziono w górach Karatau w południowej części dzisiejszego Kazachstanu, a kolejne – datowane na środkowy i górny paleolit – odnaleziono na jego centralnych i wschodnich obszarach oraz na Półwyspie Mangystau nad Morzem Kaspijskim.

Od tysięcy lat przecinały się tu drogi łączące Europę i Azję, a na szlakach wytyczanych przez kolejne plemiona przenikały się różne cywilizacje i kultury. Badania archeologiczne pozwoliły na wyodrębnienie i opisanie między innymi kultury: botai (połowa IV tysiąclecia p.n.e.), afanasjewskiej (III i II tysiąclecie p.n.e.), andronowskiej (II i I tysiąclecie p.n.e.) i begazy-dandybajewskiej (od II tysiąclecia do VIII w. p.n.e.).

Właśnie wśród nich wyjątkowe znaczenie ma osada Botai, odkryta w latach 80. XX stulecia w obwodzie północnokazachstańskim. Istniała już 5,5 tys. lat temu, liczyła co najmniej 250 domów, a odnajdywane tam naczynia, sprzęty gospodarskie i kości zwierząt (w 99,9% koni) pozwoliły na wyodrębnienie w tym miejscu osobnej kultury (botai). Współpraca z archeologami z Wielkiej Brytanii i Ameryki oraz najnowocześniejsze metody badań potwierdziły, że pradawni mieszkańcy tych ziem udomowili i hodowali konie tysiąc lat przed Europejczykami.




Plemiona epoki brązu, szczególnie kultury andronowskiej i begazy-dandybajewskiej zajmowały się uprawą ziemi oraz wypasem bydła i owiec, przyswoiły wozy kołowe. Wśród nich byli znakomici wojownicy, a o ich wielkości świadczą kurhany porzucane po stepie Saryarki czy nekropolia w Tagisken (IX-V w. p.n.e.) w obwodzie kyzylordyńskim. Następnie (w epoce wczesnego żelaza) pojawiły się plemiona Saków (Scytów), którzy byli i koczownikami, i pół-koczownikami, i rolnikami, ale przede wszystkim zasłynęli jako najeźdźcy. Swoje pierwsze państwo założyli na obszarze Siedmiorzeczca (IV-III w. p.n.e.). Ale dla nowożytnej historii Kazachstanu niezmiernie ważna okazała się połowa I tysiąclecia n.e., kiedy to nastąpiło przejście w krąg wpływów turkijskich plemion z obszaru Ałtaju. Ich kultura pozostawiła na stepach Kazachstanu antropomorficzne kamienne posągi (zwane balbal) umiejscawiane przy mogiłach, np. w regionie Merke w obwodzie żambylskim.

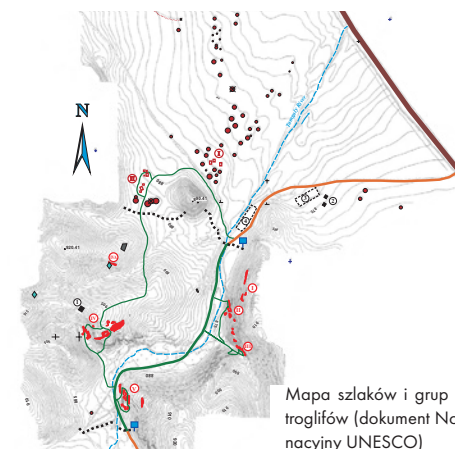
Lista archeologicznych odkryć na terenie Kazachstanu jest imponująca, a doniesienia o kolejnych znaleziskach pojawiają się na łamach zagranicznej prasy. Na przykład w 2015 r. „New York Times” pisał o geoglifach (znakach na powierzchni ziemi mających od kilku do kilkuset metrów długości) odkrytych na terenie północnego Kazachstanu w regionie Turgai i datowanych na ok. 800 lat p.n.e. Badaniem tych struktur zajmuje się międzynarodowy zespół naukowców, wśród których są również archeolodzy z Instytutu Prahistorii UAM w Poznaniu. W 2016 r. w naukowych periodykach pojawiły się informacje m.in. o kamiennych obiektach z okolic miasta Aktau liczących 1,5 tysiąca lat (niektóre z nich formą przypominają megalityczne bloki z kamiennego kręgu w Stonehenge) czy o piramidzie sprzed 3 tysięcy lat p.n.e. odkrytej niedaleko Karagandy (kamienne mauzoleum miało budowę „schodkową”, wysokość od 1,5 m do 4 m, kształt kwadratu o boku 15 m).



W kulturze współczesnego Kazachstanu istnieje wiele nawiązań do materialnego dziedzictwa sprzed kilku tysięcy lat. Przejawia się ono w bogatej ornamentyce i symbolach, które budują narodową tożsamość, przenikają do masowej kultury, stają się kazachstańskim *brandem* rozpoznawanym w świecie. Do nich należą m.in. naskalne rysunki antropomorficznych postaci związanych z kultem słońca i „Złoty człowiek”.

### Tamgały

 Na obszarze historycznego Siedmiorzeczca (kaz. Żetyssu) – leżącego w przeważającej części w południowo-wschodnim Kazachstanie w obwodzie ałmackim, a także w Kirgistanie i Chinach – znajdują się niezwykle cenne świadectwa kultury sprzed kilku tysięcy lat. Jedno z nich, Tangbały (kaz. Таңбалы) nazywane tak zgodnie z brzmieniem w języku kazachskim, a spopularyzowane w świecie jako Tamgały – to największy rezerwat archeologiczny w Kazachstanie. Położony jest 170 km na północny zachód od miasta Ałmaty, w południowo-wschodniej części niewysokich gór Czu-Ilijskich. Zacho-



Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, jako *Petroglify w krajobrazie archeologicznym Tamgały* (Kryt. III / 2004).

Tamgały przyciągało obfitością źródeł i rozlewisk, pastwiskami z bogatą roślinnością, osłoniętymi od wiatru dolinami i parowami. Wyróżnikiem miejsca był skalisty kanion w zakolu doliny rzeki Tamgały i sąsiadujące z nim pojedyncze, olbrzymie skały o ciemnej barwie. Obecnie w granicach ścisłego rezer-

watu archeologicznego Tamgały, na obszarze zaledwie ok. 900 ha, znajduje się ponad sto zabytków różnego rodzaju – petroglifów, osad, grobów i miejsc kultu, z których najważniejszy jest skalny kanion ze schodkowymi tarasami, pełniący funkcję głównej „świątyni pod otwartym niebem”. Na jego najwyższym poziomie zachowały się najśłynniejsze tamgalskie petroglify (z tzw. IV grupy) przedstawiające postaci



z głowami w kształcie słońca. Uznawane są za kwintesencję sztuki naskalnej epoki brązu. W tej grupie znajduje się około siedmiuset petroglifów z różnych okresów m.in. turkijskie runiczne znaki z IX-X w. n.e. Postać solarna widnieje również w grupie V petroglifów, jej kompozycję dopełnia najstarsze wyobrażenie byka (epoka brązu) i unikalny rysunek rydwanu.

Wśród tysięcy petroglifów tworzonych na przestrzeni stuleci odnajdziemy różnorodne po-



stacie jeźdźców (unikalny wizerunek łuczniaka w masce wilka), sceny polowań, wyobrażenia zwierząt (jeleni, koni, wilków, psów, wielbłądów), sceny rytualnych obrzędów i tańców czy znaki rodowe (tamgi) i runiczne napisy. Często podkreśla się artyzm tych wielopostaciowych kompozycji, bowiem zawierają w sobie konstrukcje narracyjne. Trzeba jeszcze zwrócić uwagę na mistrzostwo pradawnych twórców, którzy wspaniale potrafili wykorzystać charakterystyczny kolor skał i ich położenie. W zależności od pory dnia i kąta padania promieni słonecznych pojawiają się kolejne rysunki, a nawet są takie miejsca, z których można jednocześnie podziwiać kilka grup, oddalonych od siebie, petroglifów.



#### Informacje praktyczne:

- Warto pamiętać o różnicy między rezerwatem archeologicznym Tamgaly, a leżącym ok. 120 km na północny wschód od Алматы (w pobliżu Kapszagaju nad rzeką Ili) – Tamgaly-Tas, które słynie z naskalnych rysunków z motywami buddyjskimi, pochodzącymi z XVII w.
- Wejście na teren rezerwatu Tamgaly bez wcześniejszego zarezerwowania wycieczki i wyznaczenia przewodnika jest zabronione. Zgłoszenia na stronie muzeum: [www.tanbaly.kz/index.php/ru/zakazat-ekskursiyu](http://www.tanbaly.kz/index.php/ru/zakazat-ekskursiyu)
- Przy każdej grupie petroglifów znajduje się tablica informacyjna z rysunkiem wskazującym na rozmieszczenie tych najważniejszych. Przy grupach II-IV powinno przebywać do 8-10 osób.
- Należy uważać na jadowite owady (m.in. tarantule, skorpiony) i żmije oraz na kleszcze. Dość często udaje się zaobserwować susły.
- Droga z Алматы do Tamgaly zajmuje ok. 3-4 godzin, zwiedzanie rezerwatu-muzeum ok. 2 godz. Rekomendowany dojazd samochodem (autostradą w kierunku Biszkek, po ok. 110 km za wioską Targa, skręt na północ w stronę osady Kopa) albo skorzystanie z oferty wycieczek organizowanych przez biura turystyczne w Алматы.

#### Warto wiedzieć:

- Najstarsze rysunki naskalne odnaleziono w Koskuduk w obwodzie kustanajskim – są to wyobrażenia żmij datowane na epokę eneolitu (koniec V – początek IV tysiąclecia p.n.e.).
- Naskalne rysunki przedstawiające solarno-astralne postacie są bardzo rzadkim motywem – występują jeszcze w górach Altaju w Kirgistanie oraz w górach Cosos w Kalifornii w USA.
  - Jeden z petroglifów stał się ikoną współczesnej kultury. Znalazł się na okolicznościowej złotej monetce wydanej przez Narodowy Bank Kazachstanu z okazji VII Azjatyckich Igrzysk Zimowych (Almaty, 2011) oraz w serii monet „Narodowe Dziedzictwo” (2012). Jego motyw zdobił stroje narodowej reprezentacji Kazachstanu podczas XXII Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Soczi (2014). Kojarzony jest także ze statuetką festiwalu „Głos Azji”, pojawia się często w projektach graficznych i obrazach kazachstańskich artystów.
- Na „Listę informacyjną” UNESCO zostały wpisane jeszcze trzy miejsca słynące z petroglifów: Arpauzen (obwód południowokazachstański, I tysiąclecie p.n.e.), Eszkiolmes (obwód atmacki, XIII-IX w. p.n.e.), Sauskandyk (obwód kyzylordyński VIII-III w. p.n.e.).



#### Złoty człowiek



Bez wątpienia największym archeologicznym odkryciem w historii Kazachstanu i najcenniejszym artefaktem jest „Złoty człowiek” (Altyn Adam), odnaleziony w kurhanie na obrzeżach miasta Issyk (albo Jesyk) w kwietniu 1970 r. Było to przypadkowe i sensacyjne znalezisko dokonane w trakcie prac przygotowujących teren pod budowę. Istniejąca na tym obszarze starożytna nekropolia (V-IV w. p.n.e.) była już wcześniej badana, więc rola archeologów ograniczała się do bieżącego nadzorowania robót. A jednak, pewnego dnia, w splądrowanym przez złodziei ziemnym kurhanie, koparki odstąpiły drewnianą konstrukcję, usytuowaną metr poniżej poziomu podstawy. W tej dolnej, bocznej komorze znajdowały się nienaruszone szczątki wojownika, okryte ponad czterema tysiącami złotych blaszek i ozdób. Oprócz tego w miejscu pochówku znaleziono m.in. naczynia z gliny, drewna, puchary ze srebra i brązu, pierścienie, bransolety, paciorki koralu, lusterko, okucia pasa oraz broń.

Ciągle trwają antropologiczne i genetyczne badania próbujące ostatecznie ustalić, kim był „Złoty człowiek”. Przeważa przekonanie, że to mężczyzna w wieku 17-18 lat i wzroście ok. 170 cm. Ale artefakty znalezione w grobowcu przynoszą różne interpretacje. Naukowcy zgodni są co do tego, że tak kunsztownie i bogato zdobiony strój należał do potomka jednego z wybitnych wodzów Saków albo do osoby z rodziny królewskiej. Szczególną uwagę zwraca nakrycie głowy, wysokie (ok. 80 cm), zakończone szpiczasto z czterema złotymi strzałami i figurami skrzydlatych tulparów – symboli władzy i królewskiego urodzenia.

Trzykrotnie rekonstruowano ubiór „Złotego człowieka”. W aktualnej wersji z 1996 r. m.in. odtworzono głęboki, czerwony kolor wierzchniej, zamszowej tkaniny i dodano płaszcz-pelerynę. Interesujące jest również to, że znaczna część oryginalnych złotych ozdób była wykonana z drewna lub brązu i pokryta cienkimi płatkami złota. Wśród ozdobnych motywów przeważają wyobrażenia dzikich zwierząt: lampartów, lwów, tygrysów, jeleni, wilków, koni. Zrekonstruowaną postać „Złotego człowieka” można zobaczyć w prawie każdym kazachstańskim muzeum historii, a oryginalne elementy są wyjątkowo chronione.

Prawie trzydzieści lat później, w 1999 r. odkryto drugiego „Złotego człowieka” z kurhanu w Araltobe, okolice Atyrau. Strój sarmackiego wodza z I w. n.e. zdobiły złote blaszki różnych geometrycznych kształtów, a orężem był miecz ze stali damasceńskiej. Kolejne sensacyjne znalezisko przyniosło największy kurhan w dolinie szyliktyńskiej (rejon zajsanski – nieco bardziej wysunięty na wschód obszar Kazachstanu). W 2004 r. odkopano tam szczątki władcy Saków sprzed 2,5 tysiąca lat. Wydobyte z grobowca złote przedmioty i ozdoby (ponad 4300 sztuk) zachwy-



„Złoty człowiek” z kurhanu w Issyk (rekonstrukcja) (IV w. p.n.e.)



cają maestrią wykonania (odlewy, inkrustacja) i najwyższą jakością szlachetnych surowców. Również na wschodzie Kazachstanu w katon-karagajskim rejonie w okolicach osady Berel znaleziono kilkadziesiąt ogromnych kurhanów z V-IV w. p.n.e., które słyną w świecie ze znakomicie zachowanych szczątków koni i ich bogato zdobionych uprzęży. Natomiast karkara-liński „Złoty człowiek” z VI w. p.n.e. zapewne



Złota biżuteria. Żetyusu. (IV-III w. p.n.e.)

był wojownikiem Saków. W miejscu pochówku zachowało się ponad 200 ozdób ze złota i tysiące małych koralików i łusek. Dwa lata później, w 2012 r., w zachodniej części Kazachstanu w kurhanach „Taksaj-1” odnaleziono szczątki sarmackiej kobiety. O jej wysokim statusie świadczą misterne złote ozdoby i biżuteria. Szczególną uwagę zwrócono na drewniany grzebień z wyobrażeniem sceny bitewnej.



Biżuteria pochodząca z rejonów zachodniego Kazachstanu (VI-V w. p.n.e.)

#### Informacje praktyczne:

- Do miasta Issyk najlepiej dojechać marszrutką i udać się z centrum na północny zachód w kierunku Chilik. Na obrzeżach miasta znajduje się ok. 40 ocalałych kurhanów i 8-metrowy posąg przedstawiający „Złotego człowieka” ze śnieżną panterą oraz niewielkie muzeum. Biura podróży oferują wycieczki, obejmujące zwiedzanie kompleksu kurhanów i ukiernkowane na krajoznawcze atrakcje okolicy: jezioro Issyk, wqówóz i wodospady koło miasta Turgen.



Rekonstrukcja ceremonialnego stroju sarmackiej kobiety (VI-V w.p.n.e.)



Ozdoby z motywami zwierzęcymi (Altaj, IV-III w. p.n.e.)

#### Warto wiedzieć:

- W centrum Ałmaty znajduje się Pomnik Niepodległości, który jest jedynym w Kazachstanie pomnikiem z wykorzystaniem figury-symbolu „Złotego człowieka”: na szczycie 18-metrowej kolumny stoi postać scytyjskiego wojownika wsparta na skrzydlatej śnieżnej panterze. (patrz strona 103)

### Dziedzictwo Wielkiego Stepu



„Trakt Złotego Człowieka po muzeach świata” to trzyletni projekt prezentujący bezcenny skarb narodowy Kazachstanu. Polska znalazła się w gronie pierwszych państw (obok Azerbejdżanu, Chin i Korei), w których otwarto wystawę z arcydziełami sztuki jubilerskiej z okresu od starożytności do XIX-XX w. Będzie ona wędrowała po Europie, Azji i USA do 2021 roku.

W Galerii Palowej Ratusza Głównego Miasta Gdańsk przez dwa miesiące (od 10 października 2018 r.) można było obejrzeć prawie 300 eksponatów ze zbiorów Muzeum Narodowego Kazachstanu. Ich wagę podkreślał Leonid Kochetow, dyrektor tego muzeum: „Prezentowane w Gdańsku obiekty były świadkami historii stepowych imperiów, głośnych zwycięstw i wspaniałych czynów. Nie przez przypadek prawie wszystkie prezentowane tu przedmioty są zrobione ze złota. Ten cenny metal był u wielu dawnych ludów potwierdzeniem szczególnej pozycji właścicieli złotego przedmiotu. Na terytorium Kazachstanu odkryto pochówki ośmiu „złotych ludzi”. Na wystawie będą mogli Państwo zobaczyć różne szczegóły ubrań trzech z nich. Dziedzictwo naszych przodków żyje w nas do dziś. Znajdujące się na dawnych ubraniach motywy kwiatowe, zoomorficzne, antropomorficzne odnajdujemy do dziś w sztuce jubilerskiej Kazachów”. Natomiast Waldemar Ossowski, dyrektor Muzeum Gdańska, zwrócił uwagę, że „Scytyjskie kobiety uczestniczyły we wszystkich przejawach życia publicznego. Jeździły konno, brały udział w kampaniach wojennych, były także kapłankami. Niewiasta nie mogła poślubić mężczyzny, jeśli na polu walki nie zabiła trzech przeciwników. Czyżby więc to o nich myślał Herodot pisząc o Amazonkach? Więcej informacji możemy dowiedzieć się z analizy materiału archeologicznego pozyskanego w trakcie badań powierzchniowych. Odkryta biżuteria pokazuje nie tylko piękno, czy złożoność uniwersum symbolicznego Scytów, ale właśnie wyjątkową pozycję kobiety w społeczeństwie”.

[www.altynadamworld.com](http://www.altynadamworld.com)




Uroczyste otwarcie wystawy z udziałem (od lewej) Waldemara Ossowskiego – dyrektora Muzeum Gdańska, Margułana Baimukhana – Ambasadora Kazachstanu w RP, Maral Chabdullimij – dyrektor Instytutu Archeologii, Piotra Kowalczyka – Wiceprezydenta Miasta Gdańsk (źródło [www.altynadamworld.com](http://www.altynadamworld.com)).





## NA JEDWABNYM SZLAKU

 Azja Środkowa to odległy i fascynujący region świata o burzliwej historii, przecięty – mówiąc dość ogólnie – ze wschodu na zachód pasem Jedwabnego Szlaku. W jego sercu, pośród ogromnych przestrzeni, znajduje się Kazachstan. Przez wieki kazachskie stepy, pustynie i góry przemierzały karawany transportujące ludzi i towary, ale także przenoszące ze sobą (z różnych kierunków) religie i dorobek kulturowy wielu ludów. W ten sposób nie tylko wzbogacały istniejące cywilizacje, ale stawały się także źródłem wartości dla całej ludzkości.

Przemijały kolejne stulecia i pył zapomnienia przysypał trasy wymiany handlowej, aż niespodzianie Szlak Jedwabny (na razie bardziej jako idea) ożył – w XXI wieku. Dlatego warto ruszyć w podróż wyjątkową, w czasie i przestrzeni, aby lepiej poznać dziedzictwo Jedwabnego Szlaku i może przygotować się do przyszłej, prawdziwej wędrówki tropami tradycyjnych karawan.

Dzisiaj najczęściej pod nazwą Jedwabnego Szlaku (kaz. Uli Jibek Joli) rozumie się dawny lądowy trakt handlowy łączący Chiny z Europą oraz Bliskim Wschodem. Taka definicja wynika głównie z zachodniego europocentryzmu, bowiem nauka postrzega pod tym terminem wielką sieć połączeń – zarówno dróg morskich, rzecznych, jak i lądowych – wiążących towary ze sobą różne regiony świata: subkontynent indyjski, Lewant, Bliski i Środkowy Wschód, państwa słowiańskie, Azję Środkową, Północną Afrykę,

La Tartaria indipendente: che comprende il Paese de' Calmuchi, quello degli Usbeks, e il Turkestan co le loro dipendenze. Zatta, Antonio (1785), zbiory Biblioteki Narodowej w Warszawie



znaczne części Syberii z Państwem Środka a nawet częściami Dalekiego Wschodu. O ile długość trasy głównej obliczana jest na mniej więcej 12 tys. km, to suma wszystkich jej odnóg przekraczała ją wielokrotnie.

Bogactwo jakie wymiana towarowa niosła ludom, zamieszkującym ziemię przeciętą Jedwabnym Szlakiem, doprowadziło do wiary, że jest on darem niebios. Głównymi przedmiotami obrotu były dobra ekskluzywne i drogie – złoto, minerały i wyroby jubilerskie, jedwab, porcelana i herbata, papier i perfumy, kompas i mapy, niektóre przyprawy, farby itd. Na drodze karawan, w miasteczkach i miastach rozwijało się rzemiosło, które czerpało z przywożonych surowców. Dzięki temu na przykład jubilerzy, farbiarze, płatnerze czy perfumiarze wytwarzali nowe dobra, niejednokrotnie wiezione dalej szlakiem na sprzedaż z większym zyskiem. W pewnym sensie „ubocznym” rezultatem tej działalności są wspaniałe zabytki – całe zespoły architektoniczne i urbanistyczne, wśród których znajdziemy prawdziwe arcydzieła sztuki. Możemy je zwiedzać i podziwiać właśnie w Kazachstanie, np. Akyrtaś, Turkiestan, czy – liczone w dziesiątkach – pomniki średniowiecznej kultury wokół miasta Taraz.

Epoka rozkwitu handlu na Szlaku pozostawiła trwałe ślady zarówno w kulturze materialnej, jak i duchowej wszystkich jej uczestników. Poznawanie nowych technologii, stylów artystycznych i ich wytworów powodowało szybszy postęp nauki i sztuki; inne estetyki rozwijały wrażliwość artystyczną; rozprzestrze-



Kajatak



Karamergen



Talgar



Aktobe

nianie się religii doprowadziło do głębokich zmian kulturowych, a sama świadomość istnienia tak odległych od siebie i zróżnicowanych regionów świata, kultur i cywilizacji zmieniała światopogląd biernych i aktywnych współuczestników wymiany na Szlaku.

W 2014 r. UNESCO wzbogaciło Listę Światowego Dziedzictwa o sieć tras Jedwabnego Szlaku na odcinku „korytarza” z Chang’an [obecnie Xi’an – jedno z najważniejszych historycznie miast Chin, powstałe ok. 3100 lat temu; tu zaczynał się (i kończył) Jedwabny Szlak w części łączącej ten obszar Azji z Europą] do gór Tien-szan, a ściślej – do historycznego regionu Siedmiorzeczca, którego metropolią jest Ałmaty. Ten odcinek Jedwabnego Szlaku, o długości ok. 5 tys. km, leży w strefie pogranicza dzisiejszego Kazachstanu, Kirgistanu, Uzbekistanu i Chin. Wskazano na nim trzydziście trzy różnego typu miejsca, takie jak stolice i kompleksy pałacowe wielu imperiów i królestw, osiedla handlowe, buddyjskie świątynie wykute w jaskiniach, starożytne drogi z karawanserajami, zajazdy pocztowe, przefęcze, wartownie, odcinki Wielkiego Muru, umocnienia, grobowce i budowle sakralne różnych religii. Łącznie trasy tej części Szlaku zajmują powierzchnię ok. 43 tys. ha, a strefa

chroniona wokół nich to obszar ok. 190 tys. ha. Zamiarem inicjatorów (tj. państw zainteresowanych) jest wspólne, zorganizowane promowanie turystyki na tym odcinku Jedwabnego Szlaku.

Na terytorium Kazachstanu znajduje się osiem wyróżnionych w ramach tego projektu obiektów – są to osady, zabytki archeologiczne, leżące w historycznym regionie Siedmiorzeczca, pomiędzy rzekami Tałas i Ili. Należy jednak pamiętać, że pomniki architektury i urbanistyki nie mogą istnieć bez swego kontekstu – otoczenia, zarówno przyrody i warunków naturalnych, jak i kultury i ludów, które ją wytworzyły.

### Na Jedwabnym Szlaku UNESCO

Średniowieczny **Kajatak** to największa osada doliny rzeki Ili, siedziba jabgu – wodza, a w późniejszym okresie wicekróla, namiestnika – Qarluqów. Jej ruiny mieszczą się dziś na wschodnim skraju aułu Kajatajk (u podnóża Dżungarskiego Ałatau, obok współczesnej trasy łączącej Ałmaty z Ust-Kamieniogorskiem). Jej złoty wiek trwał od ok. VIII do końca XIV stulecia, kiedy była liczącym się centrum handlowo-rzemieślniczym oraz kulturalnym i administracyjnym. Miasto otaczał ceglany mur, wysoki na ok. 4 m, wzniesiony na planie nieregularnego czworokąta. Najlepiej zachowała się jego część wschodnia.

Kajatak zamieszkiwali muzułmanie i chrześcijanie, obok meczetu piątkowego wznosił się kościół, a także świątynie buddystów i manichejczyków (wszystkie te przybytki znajdowały się poza murami miasta). Słynął ze swoich targowisk i licznych muzułmańskich mauzoleów oraz kompleksu klasztoru bractwa sufickiego (XII-XIV w.). W XIII stuleciu, w okresie największego rozkwitu Kajatak zamieszkiwali głównie muzułmanie, wznosił się w nim pałac i mennica (bito tu srebrne i miedziane monety). Terytoria tełejsze pełniły rolę bufora – granicy pomiędzy sferą interesów Chin i ziemiami kalifatu. Tutejsze wykopaliska potwierdziły ważną rolę miasta jako ogniwa Jedwabnego Szlaku – znaleziono chińską ceramikę i porcelanę, szkło syryjskie, ceramikę z Samarkandy i z Iranu.

Osada **Karamergen** (z tureckiego *kara mergen* – „czarny myśliwy”) to najdalej na północ wysunięty średniowieczny ośrodek osiadłych rolników, położony w – podówczas żyznej – delcie rzeki Ili, niedaleko południowego brzegu jeziora Bałčas. Swoją złotą epokę przeżywała w XII i XIII stuleciu. Gdy rzeka zmieniła swoje koryto, osada utraciła znaczenie, m.in. zniknęły okoliczne lasy, w których jeszcze w XIII w. polowano na dziką zwierzynę, w tym tygrysy. Nauka utożsamia



Karamergen ze starożytnym miastem Gorguz. Dziś to miejsce wykopalisk archeologicznych i znany obiekt turystyczny.

Wyróżnikiem miasta, leżącego na planie czworokąta, jest dosyć dobrze zachowany system nawadniający. Mury je otaczające, miały nawet 3 m wysokości, na ich rogach wznosiły się okrągłe 4,5-metrowe wieże. W Karamergen rozwijało się tkactwo i metalurgia. Miasto zostało zniszczone w XIII w. podczas najazdów mongolskich. Obecnie Karamergen otacza pustynia poprzecinana wadi (wyschłymi korytami) rzeki Ili. Jediną odmianę w ceglasto-buro-żółtym krajobrazie stanowią brzegi jeziora Bałchasz porośnięte gęstymi krzewami i trzcinowiskami. Karamergen było jednym z czterech miast na linii Jedwabnego Szlaku, leżących o dzień drogi od siebie – oprócz niego zachowały się jeszcze Aktam i Agasz-Ajak.

**Tałgar** – to dziś pięćdziesięcioletnie miasto, leżące 25 km na wschód od Ałmaty. Starożytna osada o tej samej nazwie (ok. X w. znana jako Tałchir) znajduje się na południowych obrzeżach dzisiejszego miasta, na prawym brzegu rzeki (także) Tałgar, przy wejściu do wąwozu. Wiadomo, że około roku tysięcznego obszar miasta wynosił niemal 28 ha, a jego rozkwit przypadał na okres pomiędzy VIII a XIV w., czyli właśnie wtedy, kiedy był ważnym punktem handlu i rzemiosła (tu Jedwabny Szlak się rozgałęział).



Kulan



Akyrtas



Ormek



Kostobe

Miasto było jednym z nielicznych miejsc w Azji Środkowej, gdzie zajmowano się wytopem żelaza (według legend tutejsi mistrzowie opanowali sztukę wytwarzania stali damasceńskiej). Rozwijały się też inne rzemiosła: kowalstwo, płatnerstwo, garncarstwo i szklarstwo.

Obronna część miasta leżała na planie czworokąta, otoczona była murem z dwoma bramami oraz z wieżami w narożnikach i na obwodzie. Dzisiaj zachowana część murów to osypujący się wał o wysokości od 3 do 5 m. Otaczały one prostokątne terytorium o powierzchni ok. 9 ha, podczas gdy obszar całej osady obejmował ok. 30 ha. W centralnej części Tałgaru zachowały się ruiny budynków – domy miały zazwyczaj od 4 do 6 pomieszczeń mieszkalnych i podwórce ogrodzone murem z gliny albo kamieni, przylegały do nich zagrody i stajnie. Podczas wykopalisk znaleziono brązowy talerz z Iranu, chińską porcelanę, liczne monety zarówno z Azji, jak i Europy.

**Aktobe** – dziś wieś w rejonie czujskim w obwodzie żambylskim, znajduje się ok. 30 km na północny zachód od miasta Szu, liczy ok. 1,5 tysiąca mieszkańców. (Nazwa ta w Azji Środkowej często wprowadza w błąd, bo tylko w obwodzie żambylskim istnieje ponad dwadzieścia miejscowości

ją noszących i mających ścisły związek z archeologią!). Aktobe leżało po obu stronach rzeki Aksu, zajmowało powierzchnię ok. 70 km<sup>2</sup>. Składało się z trzech części typowych dla mużufmańskiego, średniowiecznego miasta Azji Środkowej: dwóch fortyfikacji (cytafel), dwóch szachristanów (część miasta ulokowana wewnątrz murów, ale poza cytafelą) i rabadu. W szachristanie znajdowały się budynki mieszkalne i sakralne, warsztaty i sklepiki, punkty handlowe i niewielkie rynki, natomiast przylegający doń rabad tworzył przedmieścia rzemieślnicze z magazynami, spichrzami, kuźniami itp. Dalej leżały karawanseraje, cmentarze, cytafela. Złoty wiek Aktobe to okres od VI do XIII stulecia, kiedy mieszkali w nim władcy kaganatów. Ich pałac (wysoki na 7-8 m) usytuowany był w centrum pierwszego szachristanu, na wzniesieniu; składał się z 20 komnat, łaźni, podwórca, wodociągu i kanalizacji. Do dziś zachowały się ruiny cytafeli, kompleksu pałacowego, fundamenty minaretu, domy poza granicami ścisłego miasta i wały obronne (ich łączna długość wynosi 52 km), a także budynki zajazdów, spichrzów, piekarni, łaźni, wodociągów i fontann. Szacuje się, że Aktobe liczyło ok. 6,5 tysiąca mieszkańców. Miasto popadło w ruinę na krótko przed najazdami mongolskimi.

Podczas wykopalisk znaleziono wiele cennych artefaktów, m.in. szablę, pieczęć z wizerunkiem lwa, setki naczyń glinianych i przedmioty z nefrytu – na jednym znajdowały się symbole chrześci-

jańskie, podobnie jak na podłodze w wytwórni win ozdobionej krzyżami. Dlatego uważa się, że w okresie IX-XI w. było tu rozpowszechnione chrześcijaństwo. Prace archeologiczne na tym obszarze ciągle trwają, dotychczas za najcenniejsze znalezisko uznaje się „skarb” liczący ok. 500 sztuk monet z brązu.

Osada **Kulan** to zabytek kultury leżący niedaleko wsi o tej samej nazwie (1,5 km na północny wschód) w rejonie ryskułowskim obwodu żambylskiego. Składa się nań kompleks budowli głównie z okresu pomiędzy VI a XIII w. Zachowały się ślady cytafeli, szachristanu i rabadu. Pierwsze pisemne wzmianki o mieście pochodzące z VII w., informują, że Kulan znajdował się w odległości 80 do 120 km od miasta Taraz. Al-Maksudi, geograf arabski opisał Kulan jako „ufortyfikowane miasto z meczetem piątkowym na głównym trakcie z Taraz”. Wykopaliska rozpoczęto już pod koniec XIX w. i trwają po dziś dzień. Główne znaleziska to tzw. chumy (gliniane dzbanki używane jako pojemniki na wino, wodę, zboże itp. o wysokości do 1,5 m), kazan (rodzaj kotła) z brązu, przyrządy do wytwarzania wina i winiarnia.



Kompleks pałacowy zajmował powierzchnię 2246 m<sup>2</sup>. Podstawowym materiałem budowlanym była surowa, niewypalana cegła z lessu i – z tego samego materiału – wielkie bloki łączone zaprawą, którą też pokrywano ściany, stropy i podłogi (jako hydroizolację). Zachowały się ślady karawanserajów, podmiejskiej rezydencji władców, domy bogaczy, wytwórni win. Wśród znalezisk wyróżniają się przedmioty z terrakoty, m.in. cztery głowy posągów z IX w., stanowiące prawdopodobnie grupowy portret dynastyczny (na głowach mają korony), natomiast różnego rodzaju naczynia ceramiczne, monety, biżuteria, narzędzia – potwierdzają obecność wielu religii i kultur.

**Akyrtas** to zespół pałacowy z VIII-IX w. położony w obwodzie żambylskim, ok. 45 km od miasta Taraz (6 km na południe od stacji Akszołak), niedaleko granicy z Kirgistanem. Należy do zabytków archeologicznych o znaczeniu międzynarodowym. Kompleks znajduje się na przedgórzu Ałatau, w jego skład wchodzi także budowle i znaleziska z okresu od V w. p.n.e. do XVIII w. n.e. Pierwsze wzmianki o ruinach pochodzą z 1222 r. z diariusza podróży chińskiego posłannika, mnicha.

Stanowisko zajmuje czworokątną przestrzeń o rozmiarach boków 3 na 5 km. W centralnym miejscu stoi potężny pałac (z VIII w., zaprojektowany przez architektów arabskich), zbudowany z masywnych bloków czerwonego piaskowca. Obok znajdują się także pozostałości karawanserajów, wczesnośredniowiecznego meczetu, kurhany, ruiny cytadeli-twierdzy, baszta strażnicza i kamieniołomy. Na wschód od pałacu wyróżnione zostały założenia parkowo-ogrodowe, a na północ – część mieszkalna. W mieście działały także wodociągi skonstruowane z rur gipsowo-alabastrowych dostarczające wodę z gór – z odległości 12 km.

Znaczna część budowli została odrestaurowana, a teren wokół zagospodarowano (w pobliżu działa hotel z salą konferencyjną). Planowana jest budowa muzeum pod odkrytym niebem.

Wykopaliska przeprowadzane są tutaj od 1861 r. Mimo coraz większej wiedzy, nadal tajemnicą pozostaje, jak budowniczowie wzniesli fundamenty budowli z tak wielkich, 4-metrowych, kamiennych bloków ściśle do siebie dopasowanych. Niektórzy badacze twierdzą, że ta technologia musiała być identyczną z użytą w Egipcie do wzniesienia piramid. Nie wiadomo także, w jakim właściwie celu powstały te budowle (pierwsze hipotezy głosiły, że główny budynek to buddyjska świątynia, późniejsze, że to nestoriański kościół). Sensacyjne odkrycie (na głębokości 3,5-4 m) fundamentów kamiennego muru, dzielącego budynek na wiele pomieszczeń, tylko pogłębiło wątpliwości. Jak twierdzi kierownik jednej z ekspedycji archeologicznych: „Plan Akyrtas przedstawia sobą prawie regularny prostokąt (138 na 162 m) [...]. Powierzchnia jego jest większa od starożytnego Colosseum, a objętość kamiennych bloków jest równa średniej wielkości egipskiej piramidy”. Może dzięki tym zagadkom Akyrtas należy do najczęściej odwiedzanych zabytków obwodu żambylskiego? Dziś niektórzy archeolodzy przypuszczają, że Akyrtas miał być letnim pałacem władcy – chana, inni twierdzą, że wznoszono go na rozkaz Abū Ḥafsa Qutayba ibn Abī Šāliḥ Muslim ibn ‘Amr al-Bāhili, arabskiego wodza, którego skazano na śmierć (715 lub 716 r. n.e.) z powodu podejrzenia o separatyzm – i dlatego budowy nie ukończono. Jeszcze inni uważają, że miejsce to miało sakralny charakter. Może odczytanie niedawno odnalezionych napisów wyrytych na kamieniu (trzy dwunastoznakowe wersy) wyjaśni kiedyś sekret Akyrtas?

**Ornek**, to dziś wieś w obwodzie żambylskim licząca ok. 1,5 tysiąca mieszkańców. Średniowieczna (VII-XII w.) osada oddalona jest od sioła o 8 km w kierunku południowym, na brzegu rzek Ałtynsu i Szybyndy, w wąwozie Sufutor. Główna część osady znajdowała się na planie czworokąta, którego rogi zorientowano kierunkami świata. Była otoczona murami ufortyfikowanymi ponad trzydziestoma wieżami

strażniczymi. W centrum osady odkopano podstawy meczetu, bogatego mauzoleum, a wśród budynków gospodarczych i warsztatów pozostały ślady wytwórni win. Nieopodal znajdują się ruiny karawanseraju, a w pobliżu miasta dokonano wielu znalezisk rysunków naskalnych.

Ruiny osady **Kostobe** pochodzą z VI-XII w., leżą na wschód od wsi Sarykemer na prawym brzegu rzeki Tałas (na pierwszej terasie nadzalewowej) w rejonie bajzackim w obwodzie żambylskim. Centralna ich część tworzy czworokąt, otoczony z trzech stron podwójnymi murami z basztami, rowem i wałami. Z czwartej strony miasto bronił – istniejący do dziś – kanał prowadzący do rzeki Tałas. Zachowane ostatki murów mają około 3-3,5 m wysokości, szerokość u podstawy – 10-12 m, u szczytu – 3-4 m. Znalaziono tu unikalną świątynię, której ściany ozdobiono wycinaną terakotą. Oprócz tego zidentyfikowano nekropolię i pozostałości (prawdopodobnie) po świątyni ognia. Wykopaliska ustaliły także miejsce znajdowania się pałacu, jego ściany wzniesiono z surowej cegły, w niektórych pomieszczeniach odnaleziono ślady po kominach i paleniskach. Do najczęstszych znalezisk należy ceramika użytkowa, biżuteria srebrna i brązowa, odkryto też miedziane zwierciadło, agatowy naszyjnik.

### Perły kazachskiego Jedwabnego Szlaku



Kazachski Szlak dzielił się na wiele odgałęzień, zachowując cztery główne trasy: syrdarską (dzisiejsze obwody kyzylordyński i południowokazachstański), żetyjską (obszar Siedmiorzecza), saryarkijską (osada Bozok, region Nur-Sułtan) i mangystauską (biegnącą wzdłuż Uralu i Morza Kaspijskiego). Na nich znajdowały się m.in. miasta Sujab, Kułan, Taraz, Otrar, Bałasagun, Tałchir, Ispidżab itd.

W niezwykle cennych źródłach – chińskich i arabskich opisach tras i itinerarów z VII w. – znajdziemy dziesiątki (co najmniej trzydzieści kilka) nazw miast, przypisanych głównie do północnej części Szlaku, łączących w obszarach dolin rzek: Czu, Ili, Aksu, Tała czy Syr-darii. Wśród nich, oprócz ośmiu osad wyróżnionych na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, na szczególną uwagę zasługują: Sujab, Ispidżab (dziś wieś Sajram), Sygnak, Sauran i Taraz. Niewątpliwie do dziś nie przeminęła także sława Turkiestanu i Farabu (Otraru).

Choć część miast z kazachskiego odcinka Jedwabnego Szlaku już nie istnieje, a niektóre pozostały już tylko zabytkami archeologicznymi, to znamienita większość pozostawiła trwałe ślady w historii i kulturze nie tylko Azji Środkowej i Kazachstanu, ale całego świata. Nie powinno więc dziwić, że w 2012 r. Kazachstan zgłosił na „Listę informacyjną” UNESCO kolejne obiekty Jedwabnego Szlaku, m.in. Konyrat (dawny Kounrad), Dżankent, Chuwara, Dżuantobe, Karaspantobe, Kultobe i dziesiątki innych.

Starożytna osada **Turkiestan** leżała na przecięciu szlaków handlowych, pełniła rolę centrum życia politycznego (tutaj rezydowało wielu kazachskich chanów), rzemiosła i handlu. Obecnie znajduje się na terenie miasta Turkiestan, które zostało uznane za „małą Mekkę”, bo do jego świętych miejsc tłumnie pielgrzymują muzułmanie.

Centrum miasta Turkiestan (Jasy) to skarbnica zabytków, w dodatku, ciągle „żywych”. Szczególne znaczenie mają pomniki kultury sakralnej sufich, które zostały włączone do zasobów Państwowego Muzeum-Rezerwatu Historyczno-Architektonicznego „Hazret Sułtan” i niezmiennie przyciągają do miasta pątników. Nazwa muzeum „Hazret Sułtan” to ludowy przydomek Chodży Ahmeda Jasawi (1106-1166), mistyka muzułmańskiego i wielkiego poety urodzonego w tym regionie, w Sajramie. Członkowie bractwa



nakszbandija uznają go za świętego, a jego imię przez stulecia nosiło jedno z tureckich bractw sufickich – jasawijja.

W skład skansenu-rezerwatu wchodzi zabytki położone na terytorium o powierzchni ponad 88 ha. Najważniejszy, najświetniejszy i chyba najlepiej zachowany z nich to właśnie mauzoleum Chodży Jasawiego. Warto podkreślić, że to pierwszy z zabytków Kazachstanu, który trafił na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO (w 2003 r.). Badania naukowe tego arcydzieła architektury islamu rozpoczęły się pod koniec XIX w., ale dla wiernych po dziś dzień jest przede wszystkim miejscem masowych pielgrzymek – uważa się, że trzykrotne przybycie do mauzoleum Chodży Jasawiego jest równoważne hadżdżowi – pielgrzymce do Mekki.



Budowa mauzoleum rozpoczęła się w 1385 r. na rozkaz Tamerlana w miejscu pierwszego, skromnego budynku nad grobem Jasawiego, ale nie została ukończona (w 1405 r., po śmierci Tamerlana przerwano prace, które akurat prowadzono przy portalu wejściowym). Budynek wzniesiono na planie prostokąta o wymiarach 46,5 na 65,5 m, główna kopuła ma 22 m średnicy i sięga 44 m wysokości. Wnętrze budowli składa się z wielkiej, centralnej sali, wokół której rozmieszczono 35 pomieszczeń. Ma ona kształt kwadratu (kazandyk) o boku równym 18,2 m i wysokości 39 m, na jej środku znajduje się taj-kazan czyli „wielki kocioł” – rytualne naczynie z litego metalu o średnicy nieco ponad 2 m i wadze 2 ton, które używano do gotowania mięsa (mieściło się w nim mięso ze średniej wielkości żrebaka lub byczka). Dla tutejszych muzułmanów kazan był symbolem jed-

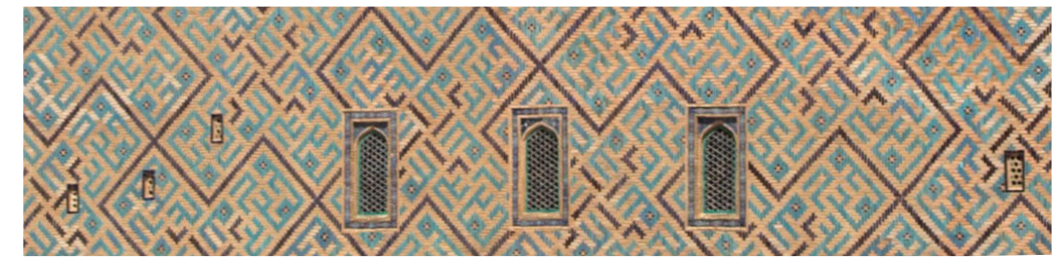
ności i gościnności. Chociaż wykonano go z brązu, to legenda głosi, iż został odlany ze stopu siedmiu metali: żelaza, cynku, ołowiu, cyny, miedzi czerwonej, srebra i złota. Datowany jest na 1399 r.

Po drugiej stronie głównej sali – na przeciwko drzwi wejściowych – widoczna jest nawa, która prowadzi do najważniejszego pomieszczenia mauzoleum. W nim stoi szmaragdowy sarkofag, a w podziemiach znajduje się kamienna krypta – miejsce spoczynku Chodży Ahmeda Jasawiego. Nie mają tu wstępu ani zwiedzający, ani pielgrzymi. Sala jest niewielka, wybudowana na planie kwadratu o boku 7,5 m i zwieńczona wewnętrzną podwójną kopułą, która z zewnątrz wygląda jeszcze wspanialej (karbowana i bogato zdobiona w odcieniach turkusowo-biało-granatowych, często jest porównywana do tej z mauzoleum Tamerlana – „Gur-i-Mir” – w Samarkandzie).

Na tej samej ścianie, po lewej stronie krypty, znajduje się tzw. „Mały meczet” – to rodzaj kaplicy, miejsce przeznaczone do modlitwy, ozdobione unikalną kopułą, jakby wyciętą w masie perłowej. Po prawej zaś – usytuowane są dwie komnaty, czyli mała i duża sala pałacowa (w XVI-XVIII w. rezydowali w nich kazachscy chanowie). Wielka sala pałacowa pierwotnie przeznaczona była na „walne” zebrania sufich-derwiszy, później stała się salą reprezentacyjną: przyjmowano w niej poselstwa, toczono negocjacje, prowadzono narady wojenne. Tu można zobaczyć tron chana i jego berło oraz kamień nagrobny jednego z władców. Natomiast mała sala przez 600 lat pełniła funkcję szczególnego pomieszczenia – miejsca pochówku wybitnych osobistości; znajdują się w niej kamienie nagrobne 43 osób, ostatni z 1917 r. Od strony zachodniej do sali głównej przylega biblioteka, nieco dalej był refektarz i kuchnia, a naprzeciwko – pomieszczenie ze studnią.

Cała fasada budynku została zaprojektowana w turkusowych barwach i ozdobiona licznymi wzorami kwiatowymi i geometrycznymi, na ścianach widnieją religijne teksty i cytaty z Koranu.

Mauzoleum Chodży Ahmeda Jasawiego, odnowione i przebudowane, zostało niedawno udostępnione do zwiedzania. Można także przejść po tym miejscu z wirtualną wycieczką, dostępną na stronie [www.dp.azretsultan.kz](http://www.dp.azretsultan.kz). W salach mauzoleum prezentowane są cenne eksponaty, ale warto także wstąpić do Muzeum Ahmeda Jasawiego, które znajduje się w pobliżu, ale już poza murami kompleksu.



Ponadto w skład muzeum-rezerwatu wchodzi:

- osada Kultobe (IV–VI w.), odkryta dopiero w 1981 r. Po cytadeli nie pozostały żadne ślady (zmyła je rzeka), zachowała się natomiast część szachristanu i rabadu o powierzchni około 1 ha;
- suficka hanaka z X-XII w. (znajduje się ok. 150 m od mauzoleum A. Jasawiego) z podziemnym meczetem „Hilwet” (XII w.), w którym według tradycji Jasawi spędził ostatnie lata życia i tam stworzył zbiór poematów moralistyczno-religijnych „Hikmet” (Mądrość). Hanaka należy do miejsc kultu sufich, ponieważ dokonywano w niej rytuałów m.in. służyła do 40-dniowej zikry (modlitwy sufickiej) albo była miejscem odosobnienia;



- terytorium szildechany – rytualne miejsce, gdzie uroczyscie w gronie rodzinnym obchodzono całonocne święto z okazji narodzin potomka (ani dziecka, ani matki nie pokazywano publicznie w ciągu 40 dni);
- ośmioboczne mauzoleum (niemające nazwy);
- hammam (łaźnia) z XVI w., wybudowana w połowie pod ziemią, działała jeszcze w latach 70. XX w., dziś muzeum;
- mauzoleum Rabiji Sułtan Begimz (XV-XVI w.), córki astronoma Uługbega i wnuczki Tamerlana, żony chana i matki dwóch jego następców;
- mauzolea kazachskich chanów: Jesima, Abyłaja, Żołbarysa, Kasyma, Żanibeka-batyra, Kazybek-bija i innych;
- meczet piątkowy z XIX w.;
- średniowieczny szachristan i cytadela Turkiestanu;
- ruiny mauzoleów Gauhar any i Al-Hodży ata;
- a także różne stanowiska archeologiczne, głównie z czasów karawan, ostatki wałów i fortyfikacji miejskich z XIX w.

Poza tymi zabytkami w Turkiestanie znajduje się wyjątkowo interesująca nekropolia, która jest stałym elementem programu zwiedzania.

**Otrar** to starożytna osada w obwodzie południowokazachstańskim, położona nieopodal współczesnej wsi Tałapty, 57 km na południe od miasta Turkiestan, w dolnym biegu rzeki Arys. Składa się na nią cały kompleks zabytków, wśród których najważniejsze to muzeum historyczno-krajoznawcze „Otyrar”, mauzoleum „Arystan Bab” i zabytek archeologiczny – osada Otrar, leżący przy południowo-wschodniej granicy dzisiejszego Farabu. Największa z fortyfikacji jest znana również jako Tarband, Turarband czy Turar. Okres świetności Otraru trwał ponad dziesięć stuleci, od I po XIII w. W 1219 r. miasto zostało oblężone przez wojska mongolskie pod dowództwem najstarszego syna Czyngis-chana. Broniło się dzielnie przez kilka miesięcy i – jak głosi legenda – dopiero zdrada doprowadziła do jego upadku. Cała ludność Otraru została wycięta, a miasto – spalone. Zdrajca też nie uszedł żywy, został stracony przez samego wodza najeźdźców. Ta sama tradycja podaje, że wojska mongolskie nie były w stanie zniszczyć ani dokonać wylomu w murach miasta. Tych samych, które podziwiamy po dziś dzień.



Miasto położone w oazie Otrar, przyciągało znanych uczonych, muzyków, mędrców czy jubilerów. Budowano w nim pałace, przy meczetach wznoszono hanaki, medresy, mauzolea, łaźnie, karawanseraje. Otrarska biblioteka należała do największych w tej części świata (podobno była porównywana z Aleksandryjską). W dzielnicy handlowo-rzemieślniczej (rabadzie) znajdowały się kuźnie, bazyry, sklepy i magazyny. Miasto słynęło z bicia monet, które pozostawały w obrocie w Azji Środkowej. Miało też własny garnizon wojskowy do ochrony.

Otrar był pierwszym miastem w Kazachstanie, którego dzielnice wyspecjalizowały się, przyciągając określonych rzemieślników – była więc dzielnica piekarzy czy garncarzy. Jak większość miast Jedwabnego Szlaku Otrar nie przetrwał jego upadku, wyludniał się stopniowo do końca XVIII w.

Dziś do najchętniej odwiedzanych zabytków należy mauzoleum „Arystan Bab”, datowane na XII-XIV w. Upamiętnia postać nauczyciela Ahmeda Jasawiego – mistyka Arystana Baby, który żył w okolicach miasta w XII stuleciu. Według lokalnej tradycji żył lat czterysta, był jednym z „towarzyszy” Proroka Muhammada i otrzymał od niego tasbih („różaniec” muzułmański), który przekazał Jasawiemu. Zabytek znajduje się 1,5 km od osady Otrar, jest celem pielgrzymek muzułmanów.

Obecny budynek odpowiada gmachowi z 1971 r. (wcześniejsze wielokrotnie legły w gruzach, także po trzęsieniu ziemi). Mauzoleum zbudowano z palonej cegły na planie prostokąta (35 na 12 m); składa się z dwukomorowej krypty oraz meczetu połączonych ze sobą korytarzem i frontową fasadą z dwoma minaretami. Oprócz Arystana Baby pochowani są tu jego uczniowie i zwolennicy. W jednej z sal wystawiony jest za szkłem rzadki egzemplarz starego Koranu.

Prace badawcze w Otrarze prowadzone są od przełomu XIX i XX w. Zlokalizowana starożytna osada zajmująca ok. 7 ha powierzchni. W latach 2001-2004 trwały kompleksowe badania archeologiczne pod auspicjami UNESCO.

**Sajram** w 2014 r. został włączony do przedmieść Szykmentu. Oddalony jest od centrum miasta o ok. 10 km w kierunku wschodnim, leży przy rzece Sajram-Su. Granica historycznej osady jest oznaczona wielkim, wybudowanym łukiem, zaraz za którym wznoszą się dziesiątki sklepików i centralny bazar. W 1999 r. obchodzono 3 tysiące lat istnienia Sajramu, w tym czasie „Miasto nad Białą Rzeką” kilkakrotnie zmieniło nazwę (Ispidżab, Isfidżab itd.). Tutaj znajdują się najstarsze meczety w Kazachstanie. W panoramie miasta dominują kopuły – piątkowego meczetu i historycznych mauzoleów – a centrum należy do zabytków urbanistycznych kultury Azji Środkowej. W kronikach z IX-X w. opisywano je jako doskonałą fortecę wojskową.

Sajram swój złoty wiek (X-XII w.) zawdzięczał Szlakowi Jedwabnemu: zyskał sławę stolicy kupieckiej, zaczęła powiększać się jego aglomeracja, wzniesiono wiele meczetów, medres, łaźni. Mur chronił nie tylko miasto, ale i pola uprawne, w XIII w. jego długość mierzono „dnem drogi”, miał 40 bram wjazdowych.

W tym właśnie mieście urodził się Chodża Jasawi, działali uczeni J. Saremi, Ahmed i Kamal ad-Din Isfidżabi, K. Bajzawi, dlatego nazywano je „ziemią świętą”. W ówczesnym Ispidżabie często przebywali władcy, mieszały się tu ludy turecko- i iranojęzyczne.

Do dziś ważnymi zabytkami są trzy mauzolea:

- matki Chodży Jasawiego (Ajsz Bibi, zwanej Karaszasz ana), które znajduje się na starym cmentarzu nad jej mogiłą. Obecny XIX-wieczny budynek wzniesiono z palonej cegły na planie kwadratu o boku 6,3 m i zwieńczono kopułą o wysokości 7 m. Dla sufich Karaszasz ana była ideałem macierzyństwa, stąd obok jej marmurowej krypty, znajdują się grobowce najbliższych Chodżów: Ibrahima, Sulejmana, Salima i Dawut.



- ojca Ahmeda Jasawi (Ibrahima aty), które stoi na wysokim wzgórzu na skraju Sajramu. Budowla wzniesiona jest na miejscu pochówku i również zachowała się w XIX-wiecznej wersji. Mauzoleum jest kwadratowe, o boku 7,2 m i wysokości 8,2 m, ma jedno pomieszczenie.
- kaplica Abdul Aziz Baby z XVI w., legendarnego „towarzysza” Proroka Muhammada, jednego z pierwszych muzułmanów Kazachstanu. Według tradycji żył 300 lat wcześniej niż Chodża Jasawi. Mauzoleum ma odmienną formę – jest trójkątne, wysokie na 10 m, zwieńczone trzema kopułami. Znajdują się w nim trzy pomieszczenia: z grobowcem Abdul Aziaza Baby, z mogiłą Sajit Kozachan aty i środkowe z mihrabem (wnęką wskazującą kierunek ku Mekce).

**Sygnak** (*Syganak*) – miasto położone na północ od rzeki Syr-daria, obok aułu Synakata, ok. 50 km na północ od miasta Żanakordan w obwodzie kyzylordyńskim. Starożytna osada miała szachristan o powierzchni 10 ha, otoczony częściowo zachowanym murem z 15 basztami, zaś rabad zajmował 13 ha. Do dziś pozostały ruiny medres, meczetów, mauzoleów domów i sklepów oraz magazynów. Wodę doprowadzono do miasta 20-kilometrowym kanałem z Syr-darii oraz z pobliskich strumieni górskich, miało też rozbudowaną sieć kanałów nawadniających. Pierwsza wzmianka o Sygnaku pochodzi z dzieła Al-Maksudiego z X w. W 1219 r. miasto zostało zniszczone przez najazd mongolski, było kilkakrotnie odbudowywane. Poza handlem mieszkańcy zajmowali się rzemiosłem, rolnictwem, łowiectwem i rybołówstwem. Rozkwit gospodarki i kultury miasta nastąpił niestety dopiero w przededniu inwazji tatarsko-mongolskiej (XIII w.), z którą związane są dramatyczne wydarzenia: za zabicie posłów mongolskich, zamordowano bądź sprzedano w niewolę wszystkich mieszkańców Sygnaku. W okresie muzułmańskim najśłynniejszym mieszkańcem miasta był późniejszy władca i założyciel Chanatu Buchary – Muhammad Szibani (1451-1510), który tu spędził dzieciństwo i młodość.



Na stepowym płaskowyżu majestatycznie wznoszą się mury **Saurana**, jednego z najbardziej tajemniczych miast starożytnego Kazachstanu, handlowego rywala Turkiestanu (dzielił je dystans ok. 50 km). Najstarsze warstwy tutejszych wykopalisk pochodzą z IX w. Jeszcze w XIII w. Sauran był największym miastem regionu (miał ok. 15 tysięcy mieszkańców), ale kiedy zmarł Jedwabny Szlak – miasto wyludniło się. Osada wznosiła się na planie owalnym (800 na 550 m), otoczona była siedmioma rzędami murów o 7-metrowej wysokości. W XIV w. był stolicą Białej Ordy.

Właśnie w tym stuleciu, z nieznanym nam przyczyn, mieszkańcy Saurana opuścili dawną osadę i nowe miasto wzniesli o 3 km na północ od starego siedliska. Ruiny Saurana prezentują się wyjątkowo ciekawie – pośród pustynnej przestrzeni wznosi się widoczny z daleka pierścień czerwonych murów glinianej twierdzy. W jej środku znajdziemy bogactwo pozostałości różnych budowli, wraz z tysiącami fragmentów glazurowanej i nie glazurowanej ceramiki sprzed

700 czy 300 lat. Ogromne wrota do twierdzy zostały odrestaurowane przy użyciu tak samo wyrabianej cegły. Dalsze prace restauracyjne trwają na terenie całego zabytku.

Dziś ruiny osady znajdują się 14 km na południowy wschód od wioski Sauran, i uważa się je za najlepiej zachowane i najbardziej malownicze w Kazachstanie. Gliniane mury są mocno rozmyte przez erozję i podziurawione jaskółczymi gniazdami. Wyraźnie widać pozostałości fundamentów i ścian domów, ogrodzeń, a także ruiny glinianego zamku, miejskiej nekropolii i sieci kanałów. Pod koniec lat 60., odkryto tu ślady karizów (podziemnych akweduktów), długość takiego ciągu wodnego sięgała 120 km, wodę dostarczano do miasta z podnóży pasma Karatau.

**Taraz** to miasto leżące na przedgórzu Tien-szanu, na lewym brzegu rzeki Tałas, stolica obwodu zambylskiego. Zachowały się w nim pozostałości średniowiecznego miasta: cytadela (w jej południowo-zachodniej części znajdowała się łaźnia), szachristan oraz ruiny rabadu, które wchodzą w skład muzeum-rezerwatu. Średniowieczny Taraz obejmował obszar, na którym współcześnie ulokowany był centralny bazar. Dopiero po jego przeniesieniu rozpoczęto wykopaliska (2011 r.). Znalaziono ślady medres, akweduktu, meczetów, ponad 33 tysiące fragmentów ceramiki, kilkadziesiąt monet i przedmiotów ze szkła.

Do najcenniejszych zabytków Tarazu należy mauzoleum Szacha Mahmuda Bugra Karachana, które znajduje się w niewielkim parku przy skrzyżowaniu ulic. Tradycja przekazuje, że wzniesiono je nad grobem kazachskiego władcy. Dzisiejszy budynek pochodzi z początku XIX w., ale pozostaje ciekawym przykładem architektury średniowiecznej z konstrukcją charakterystyczną dla tego regionu (wzniesiony na planie kwadratu, z portalem wejściowym – iwanem, kopułą i dwoma minaretami).

W centralnej części miasta znajduje się mauzoleum Dawtybeka Szamansura – jednego z mongolskich gubernatorów Uługbega. Nagrobek wewnątrz ma formę piramidy schodkowej, zdobi go napis po arabsku: „Zmarły władał mieczem i piórem. Był obrońcą Koranu i wiernych”. Budynek pochodzi z XIX w. i ma podobne założenia architektoniczne jak mauzoleum Karachana.

Meczet Abdykadyr (Abd al-Kadira) jest zabytkiem architektury z początku XIX w. Ta masywna budowla o podstawie kwadratu, wzniesiona została z nowoczesnych, wypalanych cegieł, bogato ozdobiona ornamentami i elementami dekoracyjnymi. Po zakończeniu prac restauracyjnych działa w nim medresa.





Mauzoleum Ajsza-bibi (Aisza-bibi) pochodzi z XII w., nie ma sobie podobnych ani w Kazachstanie, ani w całej Azji Środkowej. Oblicowano je terakotą z ornamentami 60 rodzajów. Znajduje się we wsi Głowaczowka, 18 km od miasta. Jak mówi tradycja, to „uwiecznienie miłości i cierpienia” – znamy ponad 28 różnych wersji legendy o miłości Ajszy-bibi i Karachana. Mauzoleum wzniesiono z wypalanej cegły na planie kwadratu (o boku 7,6 m). Na jednej z baszt zachował się urywek dwuwiersza: „Jesień... chmury. Ziemia ta przepiękna...”. Obok tego mauzoleum znajduje się nieco mniejsze – Babadzi Chatun.

#### Informacje praktyczne:

- Wszystkie miejsca wpisujące się w turystyczne trasy Jedwabnego Szlaku leżą w południowych obwodach Kazachstanu. Najwygodniej dotrzeć z Almaty do Tarazu (ok. 500 km), a potem przenieść się do Szymkentu (niecałe 200 km). Kolejne zabytki umiejscowione są na trasie Szymkent – Kyzylorda: Otrar (Farab), Turkiestan, Sauran, Sygnak. Kazachstańskie biura turystyczne rozwijają oferty związane z podróżowaniem po Jedwabnym Szlaku, można znaleźć pojedyncze propozycje odpowiadające tej trasie (nawet z wyjazdem z Nur-Sultanu).
- **Taraz** jako stolica obwodu wpisuje się w doskonałą sieć połączeń z głównymi miastami. Z Almaty najwygodniej dotrzeć pociągiem, w zależności od połączenia podróż może trwać

od 7 do 12 godzin. Do **Szymkentu** (*Sajramu*) także polecany jest pociąg, oczywiście można tu dotrzeć samolotem z Almaty (2 loty dziennie), Nur-Sultanu czy Atyrau. **Turkiestan** leży między Kyzylordą a Szymkentem i najlepiej jest skomunikowany właśnie z tymi miastami, zarówno na liniach kolejowych (Orenburg – Taszkient), jak i autobusowych. Miasto posiada dobrą bazę hotelową. W drodze do Turkiestanu, aby zobaczyć **Otrar**, trzeba odbić przy Tortkol w lewo. Otrar znajduje się ok. 150 km od Szymkentu i ok. 90 km przed Turkiestanem (dystans do pokonania samochodem albo marszrutką). Ostatnimi polecanymi miastami po zwiedzeniu Turkiestanu są **Sauran** i **Sygnak** (najlepiej na miejscu skorzystać z marszrutek).

### Odrodzenie Jedwabnego Szlaku

Jedwabny Szlak dla turystyki Kazachstanu nadal jest wyzwaniem, ale też jednym z najbardziej przyszłościowych projektów. Zauważalne są efekty zaawansowania prac nad jego rozwojem (m.in. powstawanie kolejnych rezerwatów archeologicznych) i zaangażowanie w międzynarodową współpracę.

Kazachstan, wsparty finansowo przez Sultanat Omanu oraz organizacyjnie przez instytucje rządowe Niemiec i Azerbejdżanu przyczynił się do powstania platformy internetowej *The UNESCO Silk Road Online Platform* [www.en.unesco.org/silkroad/](http://www.en.unesco.org/silkroad/). Służy ona do promocji regionów na Jedwabnym Szlaku jako miejsc pokojowego współistnienia wielu kultur. Zajmuje się wspieraniem: turystyki wyjazdowej i pobytovej, rozwoju oferty turystyki wykwalifikowanej, badań naukowych i inicjatyw promujących dorobek materialny i niematerialny kultur tu istniejących. Portal jest znakomitym źródłem informacji, przedstawia trasy jako serie tematyczne, w ramach których wyczerpująco ukazuje tło geograficzne i historyczne, a także odnosi się do współczesności poprzez promocję kulturalnych wydarzeń (festiwale, wystawy) i obiektów światowego dziedzictwa kulturowego (muzea, zabytki). Ważnymi elementami są interaktywna mapa tras Jedwabnego Szlaku oraz „Baza danych” gromadząca problemowe i tematyczne artykuły i studia ekspertów. Dużo uwagi poświęcono projektowi restauracji i rewitalizacji karawanserajów na trasach Jedwabnego Szlaku – pierwszym etapem tej działalności jest naukowa inwentaryzacja budynków i ich dokumentacja.

### Nowy Jedwabny Szlak

Jedwabny Szlak przedstawiany jako zjawisko międzykulturowe, nieco zaciera swoje podstawowe znaczenie – tras handlowych. Dzisiaj ta idea powraca. Głównym zwolennikiem i promo-

torem takiego ekonomicznego projektu są Chiny. Trzeba jednak przypomnieć, że nie jest to zupełnie „nowy” pomysł, bo już w czasach Związku Radzieckiego myślano o przyłączeniu Chin do Kolei Transsyberyjskiej, co miało zapoczątkować (co prawda na innej trasie) odtworzenie idei Szlaku. Zišciło się ono dopiero w latach 90., gdy uruchomiono „most” kolejowy łączący pociągi chińskie z Transsyberyjską linią kolejową, a potem w 2008 r. gdy Chiny, Mongolia, Rosja, Białoruś, Polska i Niemcy podpisały projekt wspólnych działań w zakresie optymalizacji połączenia towarowego Pekin-Hamburg (*Trans-Eurasia Logistics*). Kolejnym krokiem było uruchomienie w 2016 r. połączenia samochodowego – tranzytem przez Kazachstan – między Rosją i Chinami, twa realizacja projektu TRACECA, który (omijając Rosję) ma łączyć przesmyk Bosfor – drogą morską, powietrzną, kolejową i samochodową – z Chinami. Stopniowo opracowywane i wdrażane są dwa projekty – „Morski Szlak Jedwabny XXI wieku” i „Jeden pas i jedna droga” (lądowa), wiodąca dla całej idei, nazywana jest **Nowym Jedwabnym Szlakiem**.

Ogromny wpływ Chin na gospodarkę świata sprawia, że ten właśnie projekt, zresztą oficjalnie ogłoszony przez prezydenta Chin Xi Jinpinga podczas wizyty w Kazachstanie w 2013 r. – już w 2014 r. wzmocnił połączenia towarowe między chińskimi i europejskimi miastami. Stworzenie nowej sieci korytarzy transportowych będzie oznaczało, że świat zmieni się diametralnie, a rola Kazachstanu – zarówno jako producenta, jak i konsumenta – gwałtownie wzrośnie. Nowy szlak będzie obejmował kraje, które w najbliższych latach mają przodować pod względem wzrostu PKB (np. Indie, Kambodża, Bangladesz, Pakistan, Kazachstan), 16 z nich odpowiada za ok. 30% światowego PKB (czyli dwa razy więcej niż UE). W Polsce częścią Nowego Jedwabnego Szlaku jest regularne połączenie kolejowe między Łodzią a Czengdu, uruchomione w czerwcu 2016 r. Jego trasa wiedzie z Chin przez Kazachstan, Rosję i Białoruś.


### „Nowy Jedwabny Szlak 2017/2018”

W obie powyższe koncepcje – Jedwabnego Szlaku jako dorobku kultur i cywilizacji, którego rewitalizacja ma przyczynić się przede wszystkim do rozwoju turystyki kwalifikowanej oraz Nowego Jedwabnego Szlaku jako realizacji planów gospodarczych i logistycznych – wpisują się działania Jacka Pałkiewicza, pomysłodawcy i organizatora międzynarodowej wyprawy odkrywczej „Nowy Jedwabny Szlak 2017/2018”. Konwój samochodów terenowych będzie przemierzać trasę liczącą ponad 10 tysięcy kilometrów z Chin, przez Kirgistan, Uzbekistan, Kazachstan, Rosję, Białoruś do Polski, przecierając szlaki, i w – symbolicznym wymiarze – łącząc Chiny oraz wymienione państwa azjatyckie z Europą. Równocześnie ma przyczynić się do turystycznego propagowania krajów leżących na trasie wyprawy, ukazywać pozostałości i wpływy Jedwabnego Szlaku na teraźniejszość oraz prezentować różne zabytki historycznego szlaku. Wyprawę zaplanowano od kwietnia do czerwca 2018 r. Jak ujął to Jacek Pałkiewicz w jednym z licznych materiałów prezentowanych na oficjalnej stronie wyprawy [www.silkroad-2017.com](http://www.silkroad-2017.com) – „Połączenie dróg Jedwabnego Szlaku oraz ciekawych kultur krajów, przez które starożytny Szlak przebiegał, pozwoliło na stworzenie ogromnego wydarzenia o charakterze kulturoznawczym, historycznym, edukacyjnym, eksploracyjnym i przygodowym na skalę międzynarodową, skierowanego do wszystkich odbiorców, niemalże w każdym wieku”.





## W OCZEKIWANIU NA MORZE

 Ponad pół wieku temu, Jezioro Aralskie było tak duże, że wielkością ustępowało jedynie Morzu Kaspjskiemu, Jezioru Górnemu w Ameryce Północnej i Jezioru Wiktorii w Afryce. Zajmowało powierzchnię niemal 70 tys. km<sup>2</sup> (miało długość 428 km i szerokość 235 km), a jego objętość wynosiła blisko 1100 m<sup>3</sup>. Dla okolicznych mieszkańców było Morzem Aralskim, które dostarczało pracę i rozwijało przemysł przetwórczy.

Dziś z jego ogromnej powierzchni zostało (łącznie) ok. 14 tys. km<sup>2</sup>, co stanowi piątą część dawnego obszaru. Dodatkowo jezioro dzieli się na cztery akweny leżące na obszarze dwóch państw. Pod jurysdykcją Kazachstanu znajduje się Jezioro Północnoaralskie (powstałe z Małego Aralu) i Jezioro Tuszczibas (ocalałe z zatoki o tej samej nazwie), natomiast pod jurysdykcją Uzbekistanu pozostają akweny południowo-zachodni i południowo-wschodni (to zaledwie nikły procent dawnego Wielkiego Aralu).

O Jeziorze Aralskim mówi się przede wszystkim w kontekście największej katastrofy ekologicznej w Azji Środkowej: wskazuje przyczyny, dlaczego zaczęło wysychać, jak przebiegał proces jego powolnej degradacji i wreszcie, jakie podjęto działania, aby je „rewitalizować”. Trzeba podkreślić, że jezioro znajduje się na pustynnych terenach Niziny Turańskiej. Istnieje dzięki wodom dwóch rzek: Syr-darii, zasilającej akwen od strony północnej i Amu-darii, wpływającej od



Zdjęcie satelitarne z około 2002 r.



strony południowej. Pomiędzy rzekami rozciąga się pustynia Kyzyl-kum, która graniczy z pustynią Kara-kum od strony południowo-zachodniej. Pomysł, aby tę suchą ziemię przekształcić w żyzne tereny uprawne, zrodził się tuż po pierwszej wojnie światowej, a zaczęto go wprowadzać w życie na początku lat 30. XX w.

Władze ZSRR zdecydowały, że na terenie republik kazachskiej, uzbeckiej i turkmeńskiej, powstanie sieć kanałów irygacyjnych, które będą odprowadzały wodę z rzek Syr-darii i Amu-darii w głąb okolicznych pól. Głównym celem było rozszerzenie uprawy bawełny. Jej znaczenie wkrótce zaczęło wzrastać. Stała się surowcem strategicznym – w czasie drugiej wojny światowej pozyskiwano ją do produkcji mundurów dla armii.

Nawadniające kanały budowano bez uwzględnienia wielu czynników; brak odpowiedniego „uszczelnienia” oraz naturalne parowanie powodowały utratę od 30% do 70% wody. Taka tendencja utrzymuje się po dziś dzień (jedynie kilkanaście procent kanałów spełnia podstawowe wymogi). Zasoby wodne tracono bezpowrotnie, a jezioro było coraz słabiej zasilane. Można przyjąć, że objętość dostarczanej wody przed naruszeniem ekosystemu a wartości dzisiejsze, to proporcje 70:4.

Już w latach 60. zaczęto zauważać zmiany w powierzchni jeziora. Tafla wody obniżała się, początkowo o 20 cm rocznie, następnie – pół metra, a w ostatnich latach nawet do 90 cm rocznie. Przesuwała się także linia brzegowa, portowe miasto Aralsk, leżące na północy w zatoce Saryszyganak dzieliło od wody nawet 100 km. Liczne wyspy (ponad tysiąc) zaczęły przekształcać się w półwyspy i zanikać w wyschniętym i zasolonym dnie jeziora. Tak było z wyspą Kokaral, która najpierw połączyła się z lądem

od strony zachodniej, a potem zwięzła cieśninę Berg, oddzielając część północną jeziora od południowej. Natomiast w Wielkim Arale od połowy lat 80. następowało rozdzielanie akwenu na zachodni i wschodni (płytszy i bardziej zasolony).



Ten jałowy obszar dna jeziora liczy obecnie ok. 60 tys. km<sup>2</sup> i tworzy nową pustynię Aral-kum. To ona przez lata przyciągała podróżników i turystów, którzy dla widoków niezmiernie krajobrazu i wraków statków „zatopionych” w mieliznach pustyni przemierzali setki, a nawet tysiące kilometrów.

Ekologiczna katastrofa dotyczy nie tylko Kazachstanu i Uzbekistanu, wpływa także na Turkmenistan, Kirgistan i Tadżykistan, a w skali zmian w środowisku i klimacie ma znaczenie globalne. W 1993 r. wymienione kraje podpisały porozumienie o wspólnych działaniach na rzecz rozwiązania problemów Morza Aralskiego i obszaru przyaralskiego, a także na rzecz polepszenia warunków ekologicznych i zapewnienia rozwoju społeczno-gospodarczego w tym regionie. Powołano także „Międzynarodowy Fundusz Ratowania Jeziora Aralskiego”, który jest wspierany przez Bank Światowy.

Rząd Kazachstanu od początku lat 90. próbował we własnym zakresie podjąć działania, które powstrzymałyby proces degradacji. W cieśninie Berg wybudowano ziemną tamę, skutecznie zatrzymującą wody Syr-darii w północnej części jeziora. Niestety, był to połowiczny sukces. Choć woda zaczęła się podnosić, to podmywana konstrukcja wymagała ciągłych wzmocnień, aż do jej całkowitego zniszczenia. Dzięki wsparciu Banku Światowego w 2001 r. rozpoczęto wznoszenie sztucznej tamy Kokaral przy dorzeczu Syr-darii. Ma ona 13 km długości i pozwala na utrzymanie stanu wody na wysokości ok. 46 m. Dość szybko zaczęło zmniejszać się zasolenie wody i odradzać życie w Jeziorze Północnoaralskim. Powróciło kilkanaście gatunków ryb m.in. karp i jesiota, a linia brzegowa przybliżyła się do dawnych granic. Co prawda Aralsk nadal dzieli od jeziora ok. 25 km, ale pomalutku rozwija się rybołówstwo i przetwórstwo, także klimat staje się łagodniejszy.

Daje się zauważyć coraz więcej sprzyjających warunków, aby Aralsk, ponownie znalazł swoje miejsce na turystycznej mapie Kazachstanu – może zachęcać widokiem tamy i odżywającym, wspaniałym jeziorem.

Dzięki wyprawie **Aral Sea Kite Cross Expedition** zorganizowanej przez Jana Lisewskiego (podróżnika i ultra kitesurfera) Jezioro Aralskie zostało odkryte dla sportów wodnych, a sporty wodne przybliżone mieszkańcom Aralska. Głównym celem było przepłynięcie akwenu Aralskiego na kitesurfingu, ale wyprawie towarzyszyła także chęć pokazania tego miejsca z szerszej perspektywy. Powstał film dokumentalny, który przybliży atrakcyjność, potencjał i możliwości wynikające z postępującej rewitalizacji akwenu Aralskiego. To także okazja, aby przyjrzeć się miejscowej tradycji rybołówstwa i zobaczyć współczesny Kazachstan.

Dziękujemy ekipie Aral Sea Kite Cross Expedition za użyczenie zdjęć z wyprawy. Na str. 120-122 Jezioro Aralskie w obiektywie Adama Jurowskiego, zdjęcia autorstwa Patryka Urbanowicza przedstawiają: Jana Lisewskiego na kitesurfingu (str. 122) oraz spotkanie z młodzieżą w ośrodku sportowym w Aralsku, podczas którego prezentowano sprzęt do uprawiania kitesurfingu i paddle boarding (str. 123).




**Informacje praktyczne:**

Do Aralska kursują pociągi z większości dużych miast np. z Ałmaty, Aktobe, Atyrau itd., a także łączące Taszkient i Orenburg. Aralsk leży na trasie wiodącej do Bajkonuru i Kyzylordy.





## BLIŻEJ GWIAZD

 Podbój kosmosu zaczął się w Kazachstanie. I to nie w wiosce o nazwie Bajkonur w obwodzie karagandzkim, gdzie w czasach radzieckich ustawiono tzw. „fałszywy kosmodrom”, aby wprowadzić dezinformację po pierwszych udanych próbach zdobycia kosmosu, ale ponad 300 km dalej na południowy zachód w półpustynnym pejzażu okolic osady Tiuratam.

Wybrano to odludne miejsce z kilku powodów: wielkich, równinnych obszarów stepowo-pustynnych z przepływającą nieopodal rzeką Syr-darią; pobliskiej magistrali kolejowej; klimatu, który gwarantował słońce przez prawie dziesięć miesięcy w roku i – co najważniejsze – odległości do równika, która pozwalała na wykorzystanie dodatkowej prędkości obrotowej ziemi (rakiety startujące z kosmodromu Bajkonur mają większą nośność).

Na tym terenie, z początkiem 1955 r., rozpoczęła się budowa poligonu naukowo-badawczego z kosmodromem i przyległych do niego zabudowań mieszkalnych dla pracowników. Dziś oficjalnie jest to kompleks Bajkonur, złożony z kosmodromu 5-GIK „Bajkonur” i miasta Bajkonur (do 1995 r. noszącego nazwę Leninsk), które ma status jednego z trzech wydzielonych miast Kazachstanu o znaczeniu ogólnokrajowym.



Budowa Bajkonuru pochłaniała ogromne siły i środki, ale prace postępowały w zawrotnym tempie. W początkowym okresie na poligonie zatrudnionych było 527 inżynierów i 237 techników. Już 6 maja 1957 r. na platformie startowej ustawiono pierwszą międzykontynentalną raketę balistyczną R-7 zdolną przetransportować głowice jądrowe, a 15 maja przeprowadzono jej start, który okazał się nieudany. Za początek ery kosmicznej uważa się datę **4 października 1957 r.**, kiedy to za pomocą rakiety R-7 wyrzucano pierwszego sztucznego satelitę. Kilka miesięcy później w przestrzeń kosmiczną poszybowała Łajka.

Bajkonur miał także swoją wielką tragedię. 24 października 1960 r. podczas prac nad raketowym międzykontynentalnym pociskiem balistycznym R-16 na kosmodromie doszło do katastrofy. Na platformie startowej wybuchła raketa, jej silniki drugiego stopnia niespodziewanie odpaliły i eksplodowało paliwo. Zginęły co najmniej 92 osoby. Wydarzenia te odwołano po wielu latach. Dziś pamięć o ofiarach „katastrofy Niedielina” upamiętnia obelisk w głównej części miasta.

**12 kwietnia 1961 r.** z Bajkonuru poleciał w kosmos pierwszy człowiek – Jurij Gagarin. Otworzył drogę na orbitę swoim następcom. Stąd startowały pilotowane statki kosmiczne serii „Salut” i „Mir”, a także promy kosmiczne „Buran” oraz wyrzucano sztuczne satelity Ziemi. Na pokładzie statku „Sojuz-30” dowodzonym przez radzieckiego kosmonauta Piotra Klimuka, **27 czerwca 1978 r.**



*Ze wspomnień gen. Mirosława Hermaszewskiego: „Mam szczególny sentyment do tego kraju. Startowałem do lotu poza granice ziemi z kosmicznego portu zbudowanego na kazachskim stepie i wracałem – na step pod Arkatykiem. To były niezapomniane i wzruszające chwile. Do dziś pamiętam zapach świeżego chleba i kwiatów, które ofiarowali mi rdzenni mieszkańcy tej ziemi zaraz po moim wyjściu z kapsuły po lądowaniu. (...) Przechowuję w domu ziemię stepową z miejsca mojego kosmicznego startu i błogosławioną ziemię z miejsca lądowania. Te prezenty cenię równie wysoko, jak ziemię z miejsca, w którym przyszedłem na świat”*

źródło: A. Wołkow „20 lat ustanowienia dyplomatycznych stosunków między Kazachstanem a Polską”.

poleciał w kosmos pierwszy i jedyny dotąd polski kosmonauta – Mirosław Hermaszewski. „Sojuz” połączył się na orbicie ze stacją „Salut-6” i w ramach trwającego prawie 8 dni lotu, okrążył Ziemię 126 razy.

Także niepodległy Kazachstan ma swój udział w podboju kosmosu. Z kosmodromu Bajkonur poleciało w kosmos trzech kazachskich kosmonautów. Pierwszym był Toktar Aubakirow, który w 1991 r. na pokładzie rakiety Sojuz TM-12 odbył lot na stację orbitalną „Mir”. Trzy-

krotnie startował z Bajkonuru drugi Kazach – Tałgat Musabajew, który podczas siedmiu spacerów kosmicznych spędził w otwartej przestrzeni kosmicznej ponad 41 godzin. Ajdyn Aimbietow na pokładzie Sojuza TMA 18M wystartował 2 września 2015 r. i spędził 10 dni na Międzynarodowej Stacji Kosmicznej (ISS).

Po rozpadzie Związku Radzieckiego kosmodrom stał się własnością niepodległego Kazachstanu. Od 1994 r. jest obiektem dzierżawionym przez Rosję (obecnie do 2050 r.). Kosmodromem zarządza Rosyjska Agencja Kosmiczna, a przekroczenie granic miasta wymaga oficjalnej przepustki. Dla nieprzygotowanego podróżnika pozostaje ono obiektem zamkniętym. Jedyny sposób, aby zwiedzić miasto i kosmodrom to dołączenie do zorganizowanych wycieczek. Można skorzystać z ofert biur turystycznych, które przygotowują 2-3 dniowe wyjazdy i biorą formalności na siebie albo zapisać się indywidualnie przez stronę [www.cosmotur.com](http://www.cosmotur.com) (zawsze jest to wydatek rzędu kilkuset euro). Pobyt w tym miejscu trzeba zaplanować dużo wcześniej, bo formalności trwają ok. 1,5 miesiąca. Przy dozie szczęścia można obejrzeć z bliska wyrzucenie rakiety nośnej; w 2013 r. Bajkonur przodował w świecie z 23 startami, w ostatnich latach liczba ta spada poniżej 20.

Po zakończeniu amerykańskiego programu wahadłowców kosmicznych, Bajkonur przeżywa drugą młodość. Jest jedynym miejscem, z którego startują rakiety transportujące sprzęt i ludzi na Międzynarodową Stację Kosmiczną. Obecnie na terenie kosmodromu znajduje się m.in.: 9 typów kompleksów startowych w tym 15 stanowisk wyrzutu raket, 34 kompleksy techniczne do przygotowywania raket oraz promów kosmicznych, 3 stacje paliw dla promów kosmicznych, dwa lotniska, wielkie centrum komputerowe z nowoczesnym sprzętem do kontroli lotów.

Wycieczki na terenie kompleksu Bajkonur zazwyczaj obejmują przejazd po mieście i zwiedzenie Muzeum Historii Bajkonuru. Przybliży ono dzieje regionu, ma tematyczną wystawę poświęconą Układowi Słonecznemu, uzupełnioną niewielkim zbiorem odłamków meteorytów z całego świata. Najciekawsza jest część dedykowana podbojowi kosmosu z makietą sputnika, raket oraz Międzynarodowej Stacji Kosmicznej. A to tylko przedsmak tego, co czeka na terenie kosmodromu Bajkonur. Główną atrakcją jest możliwość zobaczenia platformy startowej (przy sprzyjających okolicznościach, bycie w pobliżu strefy nr 254 podczas startu rakiety). Równie interesujące są zbiory Muzeum Kosmodromu Bajkonur (tzw. muzeum kosmonautyki). W stałej zewnętrznej ekspozycji można zobaczyć m.in. makietę rakiety nośnej „Sojuz”, makietę statku kosmicznego „Sojuz” w skali 1:1 oraz wejść na pokład wahadłowca „Buran”. W salach wystawowych znajdują się takie eksponaty, jak fotel katapultowy pilota statku kosmicznego „Wostok”, moduł dla zwierząt wysyłanych w kosmos. Można tu zobaczyć także skafander „Sokół-K”, który zakładają kosmonauci podczas startu i lądowania oraz skafander „Orlan-DMA” (bielik), w którym kosmonauci wychodzą w przestrzeń kosmiczną. Pod opieką muzeum są także dwa drewniane domki (izby pamięci) Siergieja Korolowa i Jurija Gagarina.





### Informacje praktyczne:

- Dojazd do Bajkonuru jest dość dobry. Pociągi jadące na trasie Aktobe – Kyzylorda zatrzymują się na stacji kolejowej w Tiuratom, oddalonej o 2 km od miasta. Z Astany i Almaty najlepiej wybrać pociąg albo samolot do Kyzylordy, skąd kursuje wiele pociągów i autobusów do Tiuratom (odległość ok. 240 km). Dwa razy w tygodniu na lotnisku „Krajnij”, oddalonym 6 km od miasta, lądują samoloty z Moskwy (lotnisko Domodiedowo).
- Przy opcji wycieczek zorganizowanych przez biura podróży, rekomendujemy biuro **Kitotravel**, szczegóły na str. 53.

### Warto wiedzieć:

- Bajkonur jest najstarszym i największym tego typu obiektem na świecie (ma ponad 6700 km<sup>2</sup>). Od jego powstania, w ciągu 62 lat, odbyło się tutaj ponad 2500 startów rakiet i 1500 obiektów kosmicznych. Poleciało stąd w kosmos ponad 160 kosmonautów z 30 krajów.

- Od 2001 r. Bajkonur słynie z kosmicznej turystyki. Pierwszą podróż na orbitę odbył Amerykanin Dennis Tito, który poleciał na Międzynarodową Stację Kosmiczną na pokładzie statku Sojuz TM-31. Spędził w kosmosie prawie 8 dni.
- Ulice w mieście Bajkonur przeważnie upamięniają słynnych kosmonautów i inżynierów, nie powinny też dziwić nazwy własne sklepów, restauracji czy kafejek, takie jak Saturn, Kosmos, Orbita czy Gwiazdzista Noc.
- W serii monet „Narodowe Dziedzictwo” NB Kazachstan ukazała się moneta nawiązująca do historii Bajkonuru: na jej awersie przedstawiono gwiazdziste niebo i dwie postacie symbolizujące harmonię człowieka z kosmosem; na rewersie – orbity satelitów układają się w szynyrak, a Kazachstan wyróżniony na ziemskim globie, zdaje się być oknem na wszechświat.



Kazachstan – Brama Eurazji

Publikacja została przygotowana z inicjatywy Ambasady Kazachstanu w Polsce

Wykaz ważniejszych stron źródłowych: [www.akorda.kz](http://www.akorda.kz); [www.parlam.kz](http://www.parlam.kz); [www.strategy2050.kz](http://www.strategy2050.kz); [www.astana.msz.gov.pl](http://www.astana.msz.gov.pl); [www.madenimura.kz](http://www.madenimura.kz); [www.culturemap.kz](http://www.culturemap.kz); [www.e-history.kz](http://www.e-history.kz); [www.kazakhstan.travel](http://www.kazakhstan.travel); [www.visitkazakhstan.kz](http://www.visitkazakhstan.kz); [www.en.unesco.org](http://www.en.unesco.org); [www.kit.gov.pl](http://www.kit.gov.pl) oraz „Kazachstan. Putiewoditel” Astana 2013.

W publikacji wykorzystano zdjęcia przekazane przez Ambasadę Kazachstanu w Polsce, Spółkę Narodową „Kazakh Tourism” S.A., Kazachski Naukowo-Badawczy Instytut Kultury Ministerstwa Kultury i Sportu Kazachstanu oraz Kazachskie Stowarzyszenie Turystyczne. Ikonografię dopełniają zbiory fotografii Depositphotos (okładka i strona tytułowa oraz wybrane zdjęcia na stronach: 10, 12-13, 30, 34, 44, 47, 60, 62-70, 76, 79, 80-81, 82, 84-85, 93-95, 96-100, 103, 112-117, 125-127) i Shutterstock (strony 7, 92 – małe zdjęcie i 128). Mapa na stronach 104-105 pochodzi ze zbiorów Biblioteki Narodowej w Warszawie *La Tartaria indipendente: che comprende il Paese de' Calmuchi, quello degli Usbeks, e il Turkestan co le loro dipendenze. Antonio Zatta* (1785). Jezioro Aralskie w obiektywie A. Jurowskiego i P. Urbanowicza

Przygotowanie tekstów:

Aleksandra Rudalska, Zbigniew Landowski (80-95, 105-119), Jan Stachurski (ze szczególnym uwzględnieniem tłumaczenia Hymnu Kazachstanu oraz *Preambuły Konstytucji Kazachstanu*)

Projekt graficzny, DTP – Studio Lakerson

Druk i oprawa: Paper&Tinta

© by Oficyna Olszynka, Warszawa 2019

ISBN: 978-83-947081-8-4